

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Кафедра української мови
Інститут української мови НАН України
Інститут педагогіки НАПН України
Бердянський державний педагогічний університет
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне)
Херсонський державний університет
Департамент освіти і науки Луганської обласної державної адміністрації

ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ

Матеріали
XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка
«ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ»,
присвяченої 160-річчю від дня народження
українського вченого Бориса Грінченка
(07 – 08 грудня 2023 року, м. Полтава)

Полтава
2023

УДК [811.161.2 + 37.016: 811.161.2] (063)

О-23

Рецензенти:

Пентилюк М. І. – докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри української й слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету.

Нищета В. А. – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри української мови та славістики Бердянського державного педагогічного університету (м. Запоріжжя).

О-23 **Образне слово Луганщини** : матеріали XXII Всеукр. наук.-практ. конф. імені Віктора Ужченка, присвяченої 160-річчю від дня народження українського вченого Бориса Грінченка (07 – 08 грудня 2023 р., м. Полтава) / за заг. ред. проф. А. В. Нікітіної ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Вип. 22. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 227 с.

До збірника ввійшли матеріали XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції імені Віктора Ужченка «Образне слово Луганщини». Аналіз мовних засобів здійснено в семантичному й культурологічному аспектах та з погляду їх вивчення в закладах загальної середньої та вищої освіти.

Для науковців, учителів, здобувачів вищої освіти, учнів МАН, учнів закладів загальної середньої освіти всіх типів, абітурієнтів, широкого кола читачів.

Статті надруковані в авторській редакції. За достовірність результатів досліджень відповідають автори.

УДК [811.161.2 + 37.016: 811.161.2] (063)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державного закладу «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(протокол № 4 від 24 листопада 2023 року)*

© Колектив авторів, 2023
© ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023

ЗМІСТ

1. **Андрєєв Олексій** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, здобувач першого рівня вищої освіти)
ОСІНЬ АНТИНА ПАВЛЮКА 11
2. **Барилова Галина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
НАЗВИ НАРОДНИХ ІГОР ТА ЇХ АТРИБУТИВ У СЛОВАРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА 14
3. **Барилова Галина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),
Гелетій Олександр (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач другого рівня вищої освіти)
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ОСВІТНЬО-НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ 20
4. **Безгодова Надія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
СЛОВА-СИМВОЛИ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ 25
5. **Бедрик Людмила** (Гімназія імені Василя Барки Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, м. Лубни, учителька української мови та літератури),
Медведева Людмила (Гімназія імені Василя Барки Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, м. Лубни, учителька математики)
ОБРАЗНЕ СЛОВО ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА В КОНТЕКСТІ НАСКРІЗНОГО ПІДХОДУ 31

6. **Беценко Тетяна** (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ СУМСЬКОГО РЕГІОНУ) 34
7. **Беценко Тетяна** (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ЗВО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 38
8. **Беценко Тетяна** (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)
ПРОСТІР ЯК СВІТ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ 44
9. **Беценко Тетяна** (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)
РОЛЬ КУРСУ «НАРОДОЗНАВСТВО» ДЛЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ДУХОВНОГО ЗБАГАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ 51

10. **Білоконенко Людмила** (ДЗ «Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, професорка)
РИТОРИЧНИЙ ІДЕАЛ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ 55
11. **Богиня Лариса** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка другого рівня вищої освіти)
ТВОРИ ПРО ВІЙНУ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ 60
12. **Валин Анастасія** (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», «Кримськотатарська гуманітаристика», вихованка)
КРИМСЬКОТАТАРСЬКА КОНЦЕПТОСФЕРА ПІСЕННОГО АЛЬБОМУ ДЖАМАЛІ «QIRIM» 64
13. **Глазова Світлана** (Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, доцентка),
Скуратовська Дарина (Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, здобувачка першого рівня вищої освіти)
СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ПІСНІ «НАТАХА» РОК-ГУРТУ «ЖАДАН І СОБАКИ» 66
14. **Глуховцева Ірина** (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка)
ЕПІТЕТИКА ПОЕЗІЙ НАДІЇ КРАСОТКІНОЇ ПРО МОВУ 69
15. **Гуцол Анна** (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, здобувачка першого рівня вищої освіти)
МОВНИЙ ІМІДЖ КІНОАНОНСІВ 77

16. **Дзивульський Дмитро** (Кремінський ліцей № 5
Кремінської міської ради Луганської області,
м. Кремінна, здобувач загальної середньої освіти,
очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція
«Українська література», вихованець)
ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ СУЧАСНИХ
КОЛИСКОВИХ ПІСЕНЬ ЯК МУЗИЧНИХ ТВОРІВ 80
17. **Жовталюк Вікторія** (ДЗ «Луганський державний
медичний університет, м. Рівне, здобувачка першого
рівня вищої освіти)
МОВНІ ЗАСОБИ У ТВОРАХ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА 83
18. **Калинкіна Катерина** (Миколаївський
національний університет імені
В. О. Сухомлинського, здобувачка першого рівня
вищої освіти)
ОКАЗІОНАЛІЗМИ В ТЕКСТАХ РЕКЛАМИ 85
19. **Карлова Надія** (ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава,
доцентка)
ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ
У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧА
ВИЩОЇ ОСВІТИ 88
20. **Клещова Оксана** (ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава,
доцентка)
БЕЗ МОВИ НЕМА НАЦІЇ (ПРО ПЕРЕКЛАДНИЙ
УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СЛОВНИК,
УПОРЯДКОВАНИЙ БОРИСОМ ГРІНЧЕНКОМ) 91
21. **Колісніченко Наталія** (Опорний заклад
«Засульський ліцей Лубенської міської ради
Лубенського району Полтавської області»,
м. Засулля, учитель-методист)
ЛЮДИНА НІБИТО НЕ ЛІТАЄ... А КРИЛА МАЄ
(з досвіду роботи літературної студії «НІМБ»
Опорного закладу «Засульський ліцей Лубенської
міської ради Лубенського району Полтавської області») 94

22. **Кочєрга Галина** (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, доцентка)
ДЕРИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДІМЕННИКОВИХ ДІЄСЛІВ У МІКРОСИСТЕМІ НОМІНАЦІЙ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ХІV – ХVІІ СТ.: ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ 100
23. **Кравченко Маргарита** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ІДЕЇ РІДНОМОВНОЇ ОСВІТИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ 106
24. **Кравчук Оксана** (ДЗ «Луганський державний медичний університет, м. Рівне, доцентка)
МЕДИЧНА НАРОДНА ЛЕКСИКА БОРИСА ГРІНЧЕНКА НА ЗАНЯТТЯХ З ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА «УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)» 111
25. **Кулиба Вадим** (ДЗ «Луганський державний медичний університет, м. Рівне, здобувач першого рівня вищої освіти)
ПРІЗВИЩА ЖИТЕЛІВ СЕЛА ВЕЛЬБІВНО РІВНЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ 114
26. **Лапко Олена** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ХУДОЖНЯ СЕМАНТИКА ОБРАЗУ СТЕПУ В ПОЕЗІЇ Б. ГРІНЧЕНКА ТА Я. ЩОГОЛЕВА 117
27. **Люля Віталій** (НТУ «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, здобувач першого рівня вищої освіти)
УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА ФРАЗЕОГРАФІЯ В ПЕРСОНАЛІЯХ 125

28. **Найрулін Анатолій** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцент)
ФОРМУЛИ-ВІНШУВАННЯ В ЕПІСТОЛЯРЮ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО ЯК ВИЯВ ПРАГМАЛІНГВАЛЬНОГО (КОНОТАТИВНОГО) КОМПОНЕНТА 132
29. **Негодяєва Світлана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)
ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ ЛУГАНЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ ЗИМОВОГО ЦИКЛУ) 135
30. **Нікітіна Алла** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка)
ВІД ЦІННОСТЕЙ ТЕКСТУ – ДО ЦІННОСТЕЙ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ 139
31. **Новохатня Тетяна** (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, старша викладачка)
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПЕРСОНАЛЬНОГО ПОМІЧНИКА ВИКЛАДАЧА НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ 145
32. **Павлова Любов** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)
МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГА 150
33. **Петрушкова Анастасія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, викладачка)
ПРОБЛЕМИ ПРОЄКТУВАННЯ ЗМІСТУ МОВНОЇ ОСВІТИ 153

34. **Ржевська Юлія** (Вищебулатецька гімназія імені Максима Халявицького Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, заступниця директора з навчально-виховної роботи) **РОЗВИТОК МОВНОГО ЧУТТЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ** 158
35. **Руднева Марія** (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка) **ЖІНОЧІ ВЕРЛІБРИ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ** 166
36. **Руднева Марія** (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка) **ФІЛОСОФСЬКА МЕТАФОРА В ЗБІРЦІ ЛУГАНІ ЧЕРВЛЕНОЇ «ПИРОГОВІННЯ»** 170
37. **Семиволос Поліна** (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка) **НАРОДНОПОЕТИЧНА СИМВОЛІКА СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КОЛИСКОВИХ** 174
38. **Сорока Ніна** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка другого рівня вищої освіти) **ДОМІНУЮЧІ МОТИВИ ІДІОСТИЛЮ ЄВГЕНІ СЕНІК** 177

39. **Тєніна Олександр** (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)
УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО В ПОЕЗІЯХ КОБЗАРЯ 181
40. **Уманська Тамара** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка третього рівня вищої освіти)
ПРОВІДНІ НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ НОВІТНЬОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОЗИ ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ТАРАСЮК 183
41. **Усипєнко Галина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка другого рівня вищої освіти)
ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ БОРИСА ГРІНЧЕНКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ 187
42. **Шарагіна Ольга** (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, завідувачка кафедри слов'янської та романо-германської філології)
ОБРАЗ СМЕРТІ У КНИЗІ «З ЛЮБОВ'Ю, ТАТО» В. ПУЗІКА 191

ТВОРЧА СТОРІНКА

43. **Борисєнко Вікторія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Миргород, здобувачка першого рівня вищої освіти)
ВІРА, НАДІЯ, КРОВ 196
МОЛИТВА МАТЕРІ 197
44. **Вєнгєренко Микола** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач першого рівня вищої освіти)
РОЗСТРІЛЯНИЙ ФЕНІКС УКРАЇНИ 198
45. **Корнєва Дана** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)
УНІКАЛЬНА УКРАЇНСЬКА 203

46. **Корчемна Ангеліна** (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)
«КОБЗАР» В ОКОПАХ 205
47. **Лугань Червлена (Руднєва Марія)** (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка)
ІЗ ЗБІРКИ «ПИРОГОВІННЯ» 207
48. **Пальоха Тетяна** (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)
«КОБЗАР» В ОКОПАХ 212
49. **Радченко Владислав** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач третього рівня вищої освіти)
ДОБІРКА ТВОРІВ «КОСМІЧНІ ВІЗІЇ ПАНКФУТУРИЗМУ» 214
50. **Сокол-Черніловська Софія** (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)
«КОБЗАР» В ОКОПАХ 218
51. **Старікова Софія** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)
ЗАГРАВА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 221
52. **Шевченко Карина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)
МОВА 222
РОЗМОВЛЯЙ УКРАЇНСЬКОЮ 222
53. **Шевченко Карина** (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)
УКРАЇНСЬКА МОВА: СКАРБ, ЩО НАДИХАЄ 223

ОСІНЬ АНТІНА ПАВЛЮКА

Андрєв Олексій (Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля, м. Київ, здобувач першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – ст. викл. Карловас О. А.

Багата Вітчизна на поетів. Однак безжальний час наводить хрестоматійний лоск на одних, навіки закріплюючи їх у суспільній пам'яті, та затирає імена інших, приречуючи на забуття. Між останніх опинився волинський поет Антін Павлюк, у нещасливій долі «брат» М. Зерову.

Творчість А. Павлюка викликає науковий та естетичний інтерес у науковців, тим паче, що вона на сьогодні мало досліджена. Поезія А. Павлюка є явищем самостійним, можливо, сингулярним в українській літературі. Поет, хоч і використовує звичні образи, однак надає їм зовсім незвичайних барв. У цьому він дуже наближений до декадентів: Ш. Бодлера, С. Пшибишевського, Ф. Сологуба [1, с. 141]. Крім того, час, коли жив і творив А. Павлюк, був часом переслідувань та смерті, що не могло не залишити відбитків на світосприйнятті й творчості поета.

Усеосяжна суспільна й особиста депресія, постійне відчуття даремності та вмирущості оформились у поета в баченні осені, більш того, цій порі року присвячена збірка «Осінні вири» (1926). Так про осінь говорить поет у вірші «Осінні бульвари»: *Той вічний ляк дзвінків осіннього трамваю, / коли далеко скверами луна, / а зблідлі зорі тужно допивають / крихкого, гострого, як спомину, вина* [2, с. 100]. Цікавими є художні засоби: епітет (*ляк дзвінків*), метафора (*зорі допивають*), порівняння (*як спомину, вина*). Дзвінки у вітчизняній і зарубіжній поезії, зазвичай, означають щось ніжне, а тут лякають, стають чимось зовсім протилежним. Звичний, навіть побутовий дзвіночок трамвая опиняється поруч із сумними зблідлими зорями. Туга, неспокій, жаль – невід'ємні атрибути осені А. Павлюка: *Нічного міста привидній тіні... /*

Заграва угорі... Немовчний, вічний гуд... / а кожна жінка... жінка без дитини / така смутна. Вже осінь... тут ось... тут [2, с. 100]. У цьому уривку епітети є простими, проте вони є дещо розрізненими, клаптиковими, ніби хаотично накиданими один на одного. Такий калейдоскоп образів, які нарізно сприймаються як звичні, навіть дещо примітивні, у єдності утворюють, на диво, меланхолійну картину. Читач ніби сам іде вулицею осіннього містечка, у замріяності помічає різне, роздумує про тимчасове й вічне.

У вирій дні. Дзвінки осіннього трамваю... / обличчя любі! Нам віками путь... / Еллада... Картаген і Рим у сивій далині безкраю, / що нашу тугу та безсилля п'ють [2, с. 100]. А тут раптом у сумних звичних дзвінках трамвая чується відгомін славетної минувшини, до якої звертається туга та безсилля сучасності. Це своєрідний уклін неокласикам. До речі, таке звернення до минулого, нібито ліпшого за сучасність, є характерним явищем усієї європейської літератури ще від Гесіода.

Однак автор утомлюється від міста, і уже у вірші «Осінь» змінює його на сільську місцину: *Синій холод осінній, дзвінкий / і далекий такий, далекий... / Залишили лелеки шляхам у вирій / суму співи: – й лани гомінкі... / залишили певно лелеки [2, с. 100].* Лелека як символ життя й чистоти, любові до рідної землі часто зустрічається в літературі, зокрема у творчості В. Голобородька, Лесі Українки, М. Стельмаха. Проте в Антіна Павлюка лелеки символізують неймовірну тугу за рідним краєм, бо за «синього холоду» «залишили лани». Метафора «суму співи» уособлює втрачені надії й сподівання, які не справдились.

Те саме набуває інших форм далі: *Знов у вічність простору несе / ясний серпень плоди й колосся....* Колосся – символ життя й відродження; відповідно, його відсутність – це вже занепад. Та поет приймає це, не намагаючись спинити, і продовжує, дивлячись угору: *Гей, луно кришталева! Лети! / Стерні, струни, хмарини, простори... / напутинить так срібно світи / літо бабине... Лагідним зором / на сніги, на чорні вітри... / на морози і хугу злюю – / вечір співом сумної сестри / так тривожно, чуло нудьгує [2, с. 100].* Образ осені

сприймається як скорботний місток до снігів, вітрів, морозу, місток до самої загибелі.

У вірші «Листопад» знаком такої загибелі стає дощ, одвічний товариш осені: *Як смертне прядиво, як безнадійність прощ, / як невод умирання довгий, непролазний...* [2, с. 102]. Епітет «смертне прядиво» є відлунням класичного образу починку життя, який сягає корінням ще грецької міфології, де Мойри пряли нитку життя. У поезії А. Павлюка цей образ набуває значення пригнічення, згасання. А проща – традиційний поховальний обряд. У поєднанні одного з іншим, поет вже не з легким сумом споглядає зникнення віталізму, а в розпачі дивиться на розпад. Далі: *як непотрібна і глуха образа / осінній дощ, ізнов осінній дощ*. Таке порівняння є властивим поезії символістів. Ніби ремствування, в'язке та глухе, бо дощ – надокучливий, остогидлий. Чому дощ «ізнов»? Бо це повторюване почуття, бридке та звичне. Пейзаж стає підвладним дощеві: *Ряди дерев шляхами: змоклі, голі....* Деревя – не вбрані в золото, не дихають життям, а голі й ніби мертві. Далі: *розоране, окрадене поле... розбита колія....* Образ поля вже зустрічався у вірші «Осінь». Але тут воно «окрадене» та «розоране», тобто не очищене звичайним плином часу, а злочинно, нахабно знищене якоюсь сторонньою силою, якимось поступом загибелі. А «розбита колія» – це перепона, переривання шляху, бодай життєвого, що перегукується зі «смертним прядивом».

Споглядає такі краєвиди душа ліричного героя й сама бачить себе пропащою, зникomoю: *Як жовкле листя по верхах ген – у вітрах / душа... душа моя / у ночі чорні, у провалля каламутне: / що неводу оцього не минути, / нічого! Ох, нічого не забути!* [2, с. 102]. Зрештою, такий декаданс визнається невідворотним, неминучим: *Куди не кинься ти – / шляхами земних прощ, / останніх, судних смертних прощ – / осінній дощ... /дощ*.

До речі, такий настрої відлунням гомонить у сучасній культурі. Так, харківський black-metal колектив «Drudkh» виконує музику на вірші А. Павлюка, а також складає власну лірику, повну алюзій на творчість поета. Наприклад, тематика

часу та циклів природи є провідною для «Forgotten Legends» – альбому, який присвячений осені. Осінь метафорично сприймається як пора декадансу й смерті. Символізм осені та колеса часу сприймається як межа між старим і новим станом світу, за якою не буває шляху назад. «Проте в цьому немає жодного застереження – у міфопоетиці Drudkh дуже важливе значення відведено долі (лат. *fatum*) як об'єктивно непереборній силі» [3].

Отже, поезія Антіна Павлюка вирізняється використанням звичних образів і словоформ у незвичайному вигляді (як правило, негативному), що стає можливим завдяки широкому вживанню епітетів і меншою мірою – порівнянь та метафор. Осінь Антіна Павлюка – це час неминучого всеосяжного занепаду, час загибелі. Легка меланхолія перетворюється на слізний сплін, хоч би й такий чистий та святий, а позір до зрінок виявляється зазіранням до могили.

Список використаних джерел

1. Волков А. Лексикон загального та порівняльного літературознавства / ред. : А. Волков та ін. Чернівці : Золоті литаври, 2001. 636 с. **2. Невідоме** Розстріляне Відродження / П. Коломиєць та ін. ; уклад. Ю. Винничук. Київ : Фоліо, 2016. 768 с. **3. Солодовник М.** Український феномен : справжнє мистецтво не залежить від піару. URL : <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-fenomen-spravzhnie-mystetstvo-ne-zalezhyt-vid-piaru/>

НАЗВИ НАРОДНИХ ІГОР ТА ЇХ АТРИБУТИВ У СЛОВАРІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Барилова Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

У «Словарі української мови» за редакцією Бориса Грінченка фіксується багатий матеріал живої літературної й діалектної мови. Численні етнографічні та фольклорні матеріали на позначення назв побуту, громадського життя,

традицій, звичаїв, дозвілля, зокрема народні ігри, стали джерелом для лексикографічної праці.

До реестру Словаря ввійшли лексеми на позначення назв ігор, атрибутів, учасників, перебігу дій у грі. Словник налічує 68 тис. слів, серед яких 249 найменувань належать до тематичної групи назв ігор.

Усі проаналізовані нами вокабули можна поділити на такі групи:

1) назви ігор (**Бик**, ка, м. 6) Родъ дѣтской игры. И. 47 [Грінченко I, 55]; **Блуд**, ду, м 3) Родъ дѣтской игры. Ив. 27 [Грінченко I, 76]);

2) назви атрибутів (**Бабка** 6) Игральный камешекъ при игрѣ въ бабки, – то же, что *креймах*. Шейк. [Грінченко I, 14]; **Жабка**, ки, ж. 4) палочка, употребляемая въ дѣтской игрѣ того же имени. Ив. 35 [Грінченко I, 76]);

3) номени, що позначають учасників ігор (**Кібець**, бця, м. 2) Названіе одного изъ играющихъ въ дѣтской игрѣ въ *перепелицу*. Ив. 25 [Грінченко II, 242]; **Роб**, ба, м. 3) Каждый изъ пары играющихъ въ игрѣ *роби*. Ив. 55 [Грінченко IV, 25]);

4) слова на позначення дій, які виконують учасники ігор (**Кицяти**, цяю, еш, гл. Въ игрѣ въ жмурки: дотрагиваться до кого либо изъ прятавшихся, который после этого начинаеть жмурить. О. 1861. XI. Свидн. 37 [Грінченко II, 241]; **Гилити**, лю, лиш, гл. 2) Бить палкою свинку (деревянный шаръ) въ игрѣ въ гилу. Ив. 13 [Грінченко I, 283]);

5) лексеми на позначення загального поняття слова «гра» (**Гра**, гри, ж. Игра. Федьк. I, 135 [Грінченко I, 320]; **Грання**, ня, с. 2) Дѣтскыя игры [Грінченко I, 322]; **Грище**, ща, с. Игрище, мѣсто для игры; праздничныя забавы молодѣжи. Мил. 61. Вари, мати, вечеряти, я піду на грище: уже мені наскучило пребісяче днище. Грин. III. 647. На грищі співала. Греб. 398 [Грінченко I, 327]).

Серед зазначеної кількості слів 19 – назви ігор у карти (**Джгут**, та, м. 2) Родъ игры въ карты. КС. 1887. IV. 471. Гуляти у джгута [Грінченко I, 374]; **Дурень**, рня, м. 2) Дурачки, родъ игры въ карты; разновидности: простий дурень, невірний, підкидний. КС. 1887. IV. 465 [Грінченко I, 456]) та ігор у шашки

(*Дамка*, ки, ж. Шашка. Павл. 33. Гуляти в дамки. Играть въ шашки. В хлюста, в пари, в візка іграли і дамки по столу совали. Котл. Ен. [Грінченко I, 357]).

У деяких словникових статтях (21) пояснення значення слова відзначається різною мірою деталізації, найчастіше воно реалізовано через родові поняття, але відсутній контекст, у якому вживається вокабула: *Баштан*, на, м. 2) Родъ игры. О. 1861. XI. Св. 37 [Грінченко I, 35]; Бджола, ли, ж. мн. Родъ игры. Ив. 48 [Грінченко I, 35]; *Глечик*, ка, м. 3) Родъ игры. Ив. 60. [Грінченко I, 288]; *Масличко*, ка, с. 2) Родъ игры. Ив. 46. [Грінченко II, 408]; *Шуба*, би, ж. Родъ игры. КС. 1887. VI. 479 [Грінченко IV, 516]; *Шило*, ла, с. 3) Шила бити. Родъ игры. О. 1861. XI. Св. 31 [Грінченко IV, 494].

Крім того, в аналізованих словникових статтях відсутня вказівка на вік гравців, назви учасників, особливості гри, які чітко прстежуються в інших: *Бобер*, бра, м. 2) Родъ дѣтской игры. Чуб. 40. Ив. 60 [Грінченко I, 77]; *Верниголова*, ви, ж. Родъ дѣтской игры [Грінченко I, 137]; *Горобчик*, ка, м. Родъ дѣтской игры. Ив. 65 [Грінченко I, 314].

У «Словарі української мови» зафіксовано хороводні ігри (29), у яких беруть участь переважно дівчата: *Дрібушки*, шок, ж., мн. 1) Родъ игры: берутся вдвоемъ за руки и поставивъ носки къ носкамъ, кружатся, прговаривая: «дрібу, дрібу, дрібущечки!» [Грінченко I, 444]; *Лоза*, и, ж. 4) Весенняя хороводная игра, въ которой играющіе становятся в ключ, съ одного конца котораго двѣ дѣвушки подымають руки, подъ которыми пробѣгаетъ крайняя играющая противоположного конца и *тягне за собою увесь ключ*, при чемъ поются принадлежація этой игрѣ пѣсни. Такія-же точно игры(но съ другими пѣснями) – въ *смородину* и *ключ*. (Лубян. у.) Мил. 53. *Плести лозу* – варіація этой игры въ Переяс. у. КС 1887. VI. 480 [Грінченко II, 375]; *Тополя*, лі ж. 2) Водити тополю. Родъ хоровода: особымъ образомъ украшенную дѣвушку, представляющую тополю, водять подруги по селу и полю съ соответствующей пѣсней. КС, 1889. IX. 631 [Грінченко IV, 274].

Нерідко пояснення значення слова реалізується лише через родові поняття: *Воротарь*, ря, м. 2) Родъ хороводной

игры. КС. 1889. IX. 635 [Грінченко I, 256]; **Вуточка**, ки, ж. 2) Родъ хороводной игры. Грин. Ш. 111 [Грінченко I, 260]; **Галка**, ки, ж. 4) Родъ хороводной весенней игры. Маркев. 73 [Грінченко I, 268].

Невелику кількість слів складають назви парубоцьких ігор (3): **Бити**, б'ю, б'єш, гл. 17) – Родъ игры у парней. О. 1861. XI. Св. 31 [Грінченко I, 58]; **Бурда**, ди, ж. 2) Родъ игры у мальчиковъ: а) попадають камешками въ поставленную стоймя плиту или кусокъ доски; выигрываетъ – *дає бурду* – свалившій плиту или доску. Шейк. Задам я тобі бурду! Задамъ я тебѣ трезвону! Шейк. [Грінченко I, 111]; **Кулачки**, чок, ж., мн. Кулачний бой, драка кулаками для забавы, состязанія въ силѣ. КС. 1887. VI. 485. [Грінченко II, 322].

Глумачення назв ігор (7), у які забавляються під час релігійних свят: **Битися**, б'юся, б'єшся, гл. 7) *Битися навбитки*. Особый родъ игры яйцами на свѣтлый праздникъ: бить одно яйцо объ другое, и чье разобьется, тотъ и считается проигравшим [Грінченко I, 58]; **дерти**, деру, реш, гл. 8) дерти крупы; б) Рождественская игра. О. 1862. IV. 87 [Грінченко I, 371]; **Кітька**, ки, ж. Игра, состоящая въ катаніи яицъ. І в кітьки крашанками грались. Котл. Ен. [Грінченко II, 247]; **Навкотка зрати**. Игра въ дни праздника Пасхи: катають яйца по желобку изъ лубка, иногда просто съ бугорка, и чье яйцо, катаясь, ударится о другое, тотъ выигрываетъ. Ів. 41. [Грінченко II, 471]; **Сакалаш**, ша, м. Игра съ огнемъ въ ночь Воскресенія Христова. Угор. [Грінченко I, 97].

Реалемний план майже кожної гри передбачає вибір головних учасників (персонажів) гри, поділ на команди, а це неможливо зробити без лічилок чи спеціальних дій, які визначають учасників: **Верх**, ху, м. 4) Верхняя часть, верхній край чєго либо. **Верхи**. Въ палкѣ верхній конєць, когда на ней міряються, чья очередь. Ів. 14 [Грінченко I, 139]; **Лічилка**, ки, ж. Во время игры въ кузьмірки дѣти становятся рядомъ или въ кружокъ, а одинъ выходит изъ ряда и, указывая пальцемъ на каждого, начинаетъ считать (*лічити*) произнося при этомъ по слову изъ особыхъ фразъ, которыя называются лічилками. На кого упадетъ послѣднее слово, тотъ выходитъ. Лічилки,

як у кузьмерки граються: а) Одіян, другіян, тройцан, царіцан, падан, ладан, сукман, дукман, дівер, дикса; б) Бігла вода з винограду до самого спадку, нема попа, нема дяка, не буде й порядку. Чорненські чоботи пішли до роботи в красній китайці... Прикусіте пальці! Ів. 49 – 51 [Грінченко II, 372].

У 22 випадках указано родові поняття та атрибут (знаряддя), за допомогою якого відбувається гра, наприклад: **Баран**, на, м. 3) Родь игри въ мячь. КС. VI. 1887 [Грінченко I, 28]; **Билка**, ки, ж. 1) Родь игри въ мячь. Полтав. [Грінченко I, 55 – 56]; **Голий**, а, е. 8) Родь игри съ бросанієм палок. КС. 1887. VI. 475 [Грінченко I, 300]; **Деркач**, ча, м. 5) Родь игри съ трещеткой. Ів. 43 [Грінченко I, 371]; **Каниця**, ці, ж. 1) Дѣтская игра съ камешками. Желех. [Грінченко II, 215]. У цій групі переважають ігри з м'ячем.

Ряд словникових статей (15) містять короткий опис аналізованої гри, наприклад: **Латка**, ки, ж. 2) Дѣтская игра, въ которой играющій бьет ладонью по спинѣ сосѣда и убѣгаетъ, а ударенный долженъ кому-либо передать ударъ (*латку*). Ів. 47 [Грінченко II, 347]; **Шуль**, ля, м. Родь игри: бросаютъ палки такъ, чтобы палка однимъ своимъ концемъ подсунулась подъ другую, лежащую на землѣ, палку. КС. 1887. VII. 477 [Грінченко IV, 518].

Недостатньо розкривається хід гри в таких словникових статтях: **Ворон**, на, м. 3) Дѣтская игра, въ которой одна пара играющихъ ловить двѣ другія. Чуб. III. 89 Кв. II. 11. 100. Ів. 55. Игра эта называется еще *роби* [Грінченко I, 327]; **Засць**, зайця, м. 3) Дѣтскія игри: а) охотники охотятся за зайцемъ. Ів. 60; б) то-же, что *сіра кішка*. Ів. 47 [Грінченко II, 37].

До українських реєстрових слів додається:

– ілюстративний матеріал та паспортизація (**Піжмурки**, рок, ж., мн. Родь игри: жмурки. Мил. 54. Діти в білих сорочках у піжмурки в яру гуляють. Шев. 407 [Грінченко III, 185]; **Гоя-дюндя**, ді, ж. Хороводная игра, то же, что и *гаївка*. Вх. Уг. 233 [Грінченко I, 320];

– переклад російською мовою, тлумачення російською мовою або російський відповідник (**Бабка** б) Игральный камешекъ при игрѣ въ бабки, то же что *креймах*. Шейк.

[Грінченко І, 14]; *Горю-дуб, горю-дуба*, м. Родь игри. Чуб. III. 101. То же, что и горьлки. Ив. 55 [Грінченко І, 317]).

Незважаючи на те, наскільки виважено підходив Борис Грінченко до джерел лексичного матеріалу Словаря української мови, чимало реєстрових слів на позначення ігор та їх атрибутів у ньому не паспортизовано, наприклад: *Носок*, ска, м. 6) Игра: носки; *Шурлай*, лая, м. Родь игри; *Скопердин*, а, м. Родь игри. У деяких словникових статтях подається покликання лише на літературні твори: *Лещата*, т. с. мн. 6) Родь снаряда, употребляющегося въ игръ. Палили клочча, ворожили, по спині лещатами били, загадували загадок. Котл. Ен. III, 70 [Грінченко II, 357]); *Жмуритися*, рюся, ришся, гл. 2) Играть въ жмурки. Щетину із свиной смалили, або жмурились по кутках. Котл. Ен. [Грінченко І, 487]; *Виграшка*, ки, ж. Игрушка, забава. Вона й бере мене в покої синкам на виграшку. Шевч. 416 [Грінченко І, 154].

У п'яти випадках подано конкретні вказівки на ареал поширення гри: *Пльова*, ви, ж. Давайте, хлопці, грати у пльови. Лебед. у. [Грінченко III, 198]; *Граття*, тя, с. 2) Игра (забава). З граття то й лихо буває: у нас два парубки боролися, та й руку один вломив. Пирят. у. [Грінченко І, 322].

Деякі назви ігор мають сталі значення: *Бабу перевозити*. Дѣтская игра: бросаютъ камешки или черепки такъ, чтобы они пошли по водѣ рикошетомъ; сколько камень или черепок сдѣлает скачковъ, столько бросавшій *перевіз баб*. КС. 1887. VI. 479 [Грінченко І, 14]. *Загинати сухого вовка*. Родь игри: нѣсколько мальчиковъ набрасываются на одного и пригибають ноги къ землѣ. КС. 1887. VI. 480 [Грінченко І, 245].

Окремі назви ігор входять до прислів'їв та приказок, які наведено в Словарі української мови: *Киці-баба*. Игра въ родь жмурокъ. Кто баби не веде, того киці-баба поведе. Ном. № 12573. *Грач*, ча, м. 1) Игрокъ. Чуб. 45, 46. Ні грач, ні помагач. Ном. № 6544 [Грінченко II, 241].

Зустрічаються в словникових статтях примовки, що є невід'ємним елементом ігор: *Чуханиці*, ниць, ж. мн. = Чухання. Встрѣчено только въ слѣд прибаутковъ, употребляемой въ игръ *нямкало*, когда одинъ изъ играющихъ подражаетъ почесываню.

Чухи, чухи, чуханиці, добрі з маком паляниці. Ив. 20 [Грінченко IV, 479]; **Шум**, му, м. 5) Хороводная игра, а также названіе живаго существа, упоминаемого въ пѣсняхъ при этой игрѣ. Ой нумо, нумо в плетеного шума. Грин. III. 100. Ой нумо, нумо в зеленого шума. Чуб. III. Ой шум ходить по діброві, а шумиха рибу ловить. Чуб. III. 50 [Грінченко IV, 518].

Отже, словникові статті на позначення назв народних ігор та їх атрибутів в Словарі української мови за редакцією Бориса Грінченка не завжди подають чітку локалізацію; в окремих випадках не відображають суті гри та перебігу дій у ній. Разом з тим цю лексикографічну працю вважають етнографічно-енциклопедичним довідником, який подає цінний матеріал про народні традиції, звичаї, повір'я, обряди. Це дає можливість для дослідження різних лексико-семантичних груп лексики української мови.

Список використаних джерел

Грінченко Б. Д. Словарь української мови : у 4 т. / упоряд. Б. Д. Грінченко. Київ : Наук. думка, 1996. Т. 1 – 4.

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СУЧАСНІЙ ОСВІТНЬО-НАУКОВІЙ ПАРАДИГМІ

Барилова Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка),

Гелетій Олександр (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач другого рівня вищої освіти)

Еволюція суспільства нерозривно пов'язана з розвитком освіти: саме у цій сфері закладаються соціальні, психологічні, загальнокультурні та професійні передумови суспільного розвитку. Концепція нового соціального порядку суттєво відрізняється від попереднього, індустріального, завдяки виробництву та широкому поширенню знань у всіх сферах життєдіяльності людини на основі комп'ютеризації,

що забезпечує широкий доступ до джерел інформації, високий рівень автоматизації обробки інформації у виробничій та соціальній сферах [3].

Сьогодні вчителю неможливо виховати грамотного фахівця, якщо він не зможе орієнтуватись у спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей, шкіл, напрямів, підходів, що реалізуються у сфері освіти. Йдеться про діяльнісне, компетентнісне, особистісно орієнтоване, системне, технологічне та інших підходах. У тлумачному словнику [4] поняття «підхід» розглядається як сукупність прийомів, методів, у впливі когось, у вивченні чогось, у веденні справи. Зазвичай до аналізу категорії «підхід» звертаються в особливі періоди розвитку тієї чи іншої діяльності, зокрема, освіти, коли фіксуються принципові зміни. Освітній процес вимагає використання певних методологічних підходів з огляду на те, що сам підхід існує як певний акцент усієї сукупності змісту, методів, засобів та способів діяльності, що застосовуються в педагогічному процесі.

Трансформація освіти у високотехнологічну сферу актуалізує педагогічні дослідження та розробку проблем, пов'язаних з формуванням інформаційної компетентності учнів. Особливу роль у становленні інформаційно компетентного учня відіграє освіта, здобута у загальноосвітньому навчальному закладі, орієнтована на практичні навички, на здатність застосовувати знання в нових професійних умовах та ситуаціях. Важливими при такому підході є як загальні математичні та природничі дисципліни, так і загальнопрофесійні навчальні предмети, спрямовані на оволодіння комп'ютерними технологіями. Зокрема, застосування комп'ютерних технологій у процесі шкільного навчання підвищує конкурентоспроможність здобувачів [1].

Багато зарубіжних та вітчизняних учених активно досліджували суть, структуру та природу понять «компетенція», «компетентність», «інформаційна компетенція», «інформаційна компетентність». Вони вживаються в науковій та навчальній літературі, нормативній і повсякденній розмовній лексиці, проте трактування що стоять за ними, досі не набули єдиного,

загальноприйнятого значення. Під час пошуку та аналізу необхідного матеріалу було виявлено, що основні існуючі підходи до визначення й самі визначення понять «компетенція» та «компетентність» докладно описані у наукових працях Ю. Білової, І. Гевко та О. Торубари.

У цілому, розуміння термінів «компетенція» та «компетентність» із змістовною, діяльнісною та результативною сторонами дозволяє найбільш точно уявити сутність цих понять стосовно сфери освіти. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє дати узагальнене визначення терміна «компетенція» як отримані в результаті навчання в школі знання, уміння, навички та способи діяльності, спрямовані на успішну професійну самореалізацію; а «компетентність» як здатність і готовність використовувати набуті та розвинені в школі компетенції для вирішення навчальних та професійних завдань.

У сучасній педагогічній науці та практиці широко застосовується визначення «інформаційної компетенції». Дослідники (О. Барановська, В. Бондарєва, Г. Васьківська, О. Зайцева, С. Косянчук, Є. Морковина, В. Паламарчук, О. Пометун, О. Савченко, О. Хуторський, Т. Яценко та ін.) інформаційну компетенцію розуміють як знання, уміння, навички та способи діяльності в галузі інформаційних технологій, створені задля вирішення навчальних завдань.

В авторських трактуваннях терміна «інформаційна компетентність» більшість дослідників (Л. Семко, О. Овчарук, Н. Самойленко, О. Федоренко, І. Єрмаков та ін.) визначають подібність у тому, що інформаційна компетентність нерозривно пов'язана із знаннями та вміннями роботи з інформацією на основі інформаційних технологій та вирішенням повсякденних навчальних завдань засобами комп'ютерних технологій.

В. Недбай розуміє інформаційну компетентність як «вміння володіти інформаційними технологіями, працювати з усіма видами інформації» [2]. О. Зав'ялов розширює трактування інформаційної компетентності (названої ним ще й компетентністю ІТ-фахівця) і визначає її, як «володіння

знаннями, вміннями, навичками та досвідом їх використання при вирішенні певного кола соціально-професійних завдань засобами комп'ютерних технологій, а також уміння вдосконалювати свої знання та досвід у професійній галузі» [5].

З початку 2000-х років в Європі та США активізувалась широка дискусія з приводу проблеми інформаційно-комунікаційної компетентності в цілому, результатом якої стала поява низки національних моделей і концептуальних платформ. Серед них виділяємо американську систему комунікативної компетентності «TRACK» (Technological, Pedagogical and Content Knowledge) 2006 р., уперше поклавши в її основу триаду з технологічних, педагогічних та змістовних знань [8].

У 2013 р. була розроблена Європейська рамкова платформа І-К компетентності, визнана загальною для всіх громадян Європи, яка в редакції 2016 р. (DigComp 2.0 2016) зафіксувала такі її елементи: інформаційна компетентність; компетенції спілкування і співпраці; створення цифрового контенту; забезпечення безпеки; здатність розв'язування проблем [6].

У 2017 р. прийняті «Стандарти інформаційних та комунікаційних технологій для вчителів» (NETS-T), розроблені у 2017 р. Міжнародним товариством технологій в освіті (ISTE), а також Європейська рамкова програма цифрової компетентності педагогів усіх рівнів (DigCompEdu 2017), до розробки якої залучали велику кількість експертів. Порівняно з попередніми документами, у ній було передбачено ширше коло областей цифрової компетентності викладачів, які вони повинні мати для просування ефективних, інклюзивних та інноваційних стратегій навчання: 1. Професійні зобов'язання використовувати цифрові технології для комунікацій, співробітництва та професійного розвитку. 2. Опора на цифрові ресурси під час пошуку, створення та їх спільному використанні. 3. Навчання управлінським аспектам використання цифрових технологій у викладанні. 4. Оцінка використання цифрових технологій та стратегій досконалості самої оцінки. 5. Розширення можливостей осіб, які навчаються у використанні цифрових технологій для посилення їх

включеності, персоналізації та самоорганізації. 6. Просування цифрової компетенції учнів за допомогою спонукання їх до творчого та відповідального використання цифрових технологій з метою інформування, комунікації, створення контенту, підвищення свого рівня життя та вирішення проблем [7].

Розробці концепції професійної компетентності викладачів присвячено проєкт ЮНЕСКО «Структура І-К-компетентності вчителів», який послідовно доопрацьовувався та вдосконалювався його авторами з 2008 по 2018 роки. У ньому також наголошується на необхідності не тільки розвитку І-К компетентності у самих викладачів, а й їх можливості надавати допомогу своїм учням у формуванні цифрових компетентностей. Рамковий документ підкреслює важливість для викладачів бути здатним допомогти учням використовувати ІКТ для того, щоб успішно співпрацювати, вирішувати завдання, освоювати нові навички, зокрема навички спільної роботи та прийняття рішень, а також нестандартного та творчого підходу до вирішення завдань [9].

Отже, зазначені рамкові концепції професійної компетентності викладачів нині використовуються в багатьох країнах Європи. Їх головна перевага, на наш погляд, полягає не тільки в тому, що на їх основі можна просувати принципово новий підхід до цифровізації освіти як функції трьох різних комунікацій (професійне співробітництво самих викладачів; навчання та викладання; формування викладачами цифрових компетентностей учнів), але й обґрунтувати нову парадигму освітнього процесу, заснованого на усвідомленому та відповідальному використанні цифрових технологій у навчанні, на роботі та в суспільному житті.

Список використаних джерел

- 1. Гевко І. В.,** Торубара О. М. Вплив інформаційних компетенцій на підготовку майбутнього фахівця. URL : http://zenodo.org/record/2620783/files/Hevko_Torubara.pdf.
- 2. Драбинко М. П.** Формування інформаційної компетентності вихователя ЗДО. URL : <https://eprints.cdu.edu.ua/4131/1/drabinko.pdf>.
- 3. Рекун О. О.** Компетентнісний підхід

у професійній підготовці інженера-педагога. URL : <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4573/1/R.ekun%20O..pdf>. **4. СЛОВНИК.UA** – портал української мови і культури. URL : <https://slovnuk.ua>. **5. Спеціалізована школа № 304** [сайт]. URL : <https://www.school304.com.ua>. **6. Carretero Gomez, S., Vuorikari, R. and Punie, Y., DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use, EUR 28558 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017.** URL : <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC106281/web-digcomp2.1.pdf>. **7. Digital Competence Framework for Educators (DigCompEdu)** [сайт]. URL : https://joint-research-centre.ec.europa.eu/digcompedu_en. **8. Mishra P., Koehler M. J. Introducing TPACK / J. A. Colbert, K. E. Boyd, K. A. Clark, S. Guan, J. B. Harris, M. A. Kelly, A. D. Thompson (Eds.), Handbook of Technological Pedagogical Content Knowledge for Educators. New York : Routledge, 2006. P. 1 – 29.** **9. UNESCO Almaty.** URL : https://www.unesco.org/en/fieldoffice/almaty?readable_url=unesco-ict-competency-framework-for-teachersversion-3.

СЛОВА-СИМВОЛИ ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ

Безгодова Надія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Поезії набувають неповторного колориту, стають упізнаними завдяки доречному використанню автором лексичних засобів виразнення мовлення.

Цікавими, на наш погляд, у сучасному поетичному тексті є слова-символи, за якими стоїть внутрішній світ, що уособлює цілу ситуацію, багатшарову семантику, виражає загальну ідею, тобто умовне позначення певного предмета, явища за допомогою інших понять на основі спільної ознаки, часткової чи приблизної подібності для гранично стислого, але виразного,

заснованого на асоціативності, передавання глибинної сутності означуваного слова [1, с. 95].

Мета нашого зацікавлення – символічні образи, які мають найбільшу частотність, увиразнюють сучасне поетичне мовлення відомих поетів та поетів-початківців і глибоко резонують з подіями сьогодення.

Сучасна поезія репрезентує глибоке відчуття та розуміння життя під час війни, вражає глибиною людського болю і співпереживання, дає можливість зафіксувати емоції, дати волю сльозам. За словами української поетки Тетяни Власової, «Зараз... поезія – це не лише можливість говорити віршами те, що ми часом не можемо сказати, сформулювати, обдумати, осмислити. Це ще можливість допомагати людям віднаходити в собі емоції та показувати їх. Не тримати їх в собі». Дійсно, поезія часу війни дуже сильна, образна, метафорична.

Для адекватного розуміння й трактування загальновідомих символів необхідна обізнаність у культурно-світоглядних традиціях нашого народу, адже образи-символи сучасної поезії здебільшого сформовані на власне національному ґрунті. Вони мають сакральне значення, вирізняється підвищеною емоційністю, виразністю, мелодійністю, багатством асоціативних відтінків, тісно пов'язані з українською ментальністю, історичною спадщиною, сучасною дійсністю.

Символом мужності, незламності духу, людської гідності, жіночої вроди, материнської туги, любові є **калина**. *Ой у лузі червона калина похилилася, / Чогось наша славна Україна зажурилася.* Рядки цієї пісні написані задовго до подій сьогодення, але зараз вони набули нового звучання, стали гімном захисників Батьківщини. Сучасних поетів також приваблює образ цієї рослини. Для них калина – це символ рідної землі, батьківської хати, символ безсмертя, віри в перемогу: *Нас всіх тримає мужній дух / В містах і селах України, / Простори чорних лісосмуг, / Червоні кетяги калини* (Тетяна Мунтян); *На все потрібно витримка і час / Щоб загоїти рани у калини* (Марія Чайківчанка); *Скінчиться бій і завтра на світанні, / У лузі знов цвістиме куц калини...*

(Галина Британ); *Живи Вкраїно!!! Квітни величаво! / З тобою вірні дочки і сини! / Летить, як голуб, гордість, честь і слава! / Калини цвітом хрещені вони* (Людмила Яцура).

Широко вживаними є загальнонародські (універсальні) символічні образи: **вишня, черешня**: *І буде мир... / І вишні зацвітуть / У рідному мосму краї* (Олена Горголь-Ігнатєва); *Зірву в садочку гілочку черешні, / Хай взимку білим цвітом зацвіте / І у Різдваий святій вечір / Нам перемогу принесе* (Соломійка); **соняшник**: *Кожен клаттик землі святої / Згодом соняхом проросте* (Вікторія Чорній); **рута-м'ята, чорнобривці**: *Повернемось до мирного життя, / Запахнуть чорнобривці й рута-м'ята* (Олена Горголь-Ігнатєва).

Особливими національними святинами – символами-оберегами, які вдало репрезентовані в сучасних поезіях, є українська **вишиванка** й **рушник**. Історія цих символів має глибоке коріння, але й сьогодні обереги символізують Україну, несуть у собі духовне багатство, високу мудрість, родинну пам'ять, нескореність, красу, материнську любов: *Вишивала мати сину вишиванку, / Хрестиком узори клала на світанку* (Микола Бурзак); *Дала в дорогу мати вишиванку, / Щоб захищала сина у бою* (Соломійка); *...ось музика наша і танці, / І всі в вишиванках танцюють в Луганську / І вишиті стелять усі скатертини / З Донецька до Львова, від Сумів до Криму* (Богдан Фесик); *Ти і хрестик на вишиванці, і хрест могильний, / І натільний, який береже від ворожих куль...* (Ірина Малярчук); *Стара сорочка. Давня, як війна. / Сорочка наша, вишита хрестами* (Руслана Лоцман); *Вишиванко моя, моя доле, / Мій святій оберіг, моя пісне* (Наталія Кузьмічова).

Надзвичайно збагачують художній (поетичний) ідіосвіт кольоропозначення, які найчастотніше представлені жовтими, синіми й блакитними кольорами, що стали джерелом національно-культурної інформації, репрезентантами української ментальності. Вони символізують захист, надію, віру в перемогу: *...він неминучий – / той грядущий день. / Його початок / сповістять вгорі дзвінки хорали / й сурми переможні, / позначать ночі, темні і тривожні, / блакитним сьйвом жовтої зорі* (Наталія Ковалик); *Для мене свято і моя*

весна – / У **жовто-синіх** квітах Перемоги (Тетяна Кісельова); **Жовто-блакитний** український стяг / Крилом укрит від ворога країну (Людмила Добровольська); *Останній дзвоник... Стрічки жовто-сині* / На свіжих квітах, в плетених косах (Ірина Москаленко); *Укроп – це школярка юна / Окутана стягом жовто-блакитним* (Олександр Ткачук) та ін.

Серед стихійних символів світобудови (Земля, Вода, Вітер, Вогонь) найпоширенішим у поетичних текстах є суперечливий образ **вітру** – символ духу, невловимості, швидкості, звістки, руйнації й водночас оновлення: *Щоб щасливо зростали діти / І не бачили жаху війни, / Щоб зловісний веснний вітер / Був розвіяний вітром весни* (Микола Уманець); *Спинися на хвилинку, вітре милий, / Доволі тобі нині голосить...* (Галина Британ); *Легенький вітерець розвіє попіл, / Дим від вогню, залишиться рубцем / на серці* (Галина Британ); *Що з нами збудеться, / мила, що з нами стане? / Вітер сліпий жебракує поміж містами* (Марко Терен); *Мовчить будинок. Там тільки вітер / Веде розмови свої пусті. / Там тільки вітер, безхатко вітер / Гойдає люльку на самоті* (Наталя Карпенко); *Ти не вір, що шепочуть вітри... / Вір, що це лиш часова розлука...* (Ірина Галишко); *Не хочу літа, хочу перемоги. / Простих занять, мелодії вітрів* (Галина Потопляк).

Через віки пронесли українці любов до птахів. Досить широко представлений у сучасній поезії світ орнітофауни. Символ відродження, весни, щастя, надії, волі, домашнього тепла (*ластівка, соловей*); любові до рідної землі, вірності, материнства, туги за минулим (*лелека, журавель*); птах миру, вічної й вірної любові (*голуб*); символ суму, птах-віщун (*ворон*) та ін.: *Усміхніться жінці сивочолій / Журавлі – солдати – журавлі* (Микола Уманець); *Війна. Летять над згарищем лелеки й журавлі. / І вперто лізе паросток зелений з-під землі* (Наталя Карпенко); *Прийде час, зазвучать у гніздечку новому / Голоси несміливі молодих лелечат* (Л. Мищенко); *Україна моя у вогні, / у зеленому раю стріляють / Розлетілись, мовчать солов'ї – темні ворони в небі кружляють* (Анастасія Дмитрук); *І на світанку вмить ся Земля / Ранковою холодною росю. / І буде чути пісню солов'я, / А не ревіння літаків над головою*

(Олена Горголь-Ігнат'єва); *А чайки-матері ячали... / Оглохнуть з того голосіння...* (Юрій Лях).

Через репрезентацію авторського світогляду на трагічні події сьогодення поетичне слово набуває нових емоційно-оцінних конотацій, найтонших смислових нюансів [2, с. 145], переводить мовлення на інший рівень сприйняття, вводить в поетичний текст індивідуально-авторські слова-символи, надаючи їм нових асоціацій і нового трактування.

Символічними деталями від початку й до кінця пронизаний вірш Дмитра Лазуткіна «Школа»: *розбомблена школа – / тріумф російської зброї / добре що учнів вивезли / це до початку обстрілів / інакше б не вижив ніхто / у кабінеті географії звисає шматками / розірвана мапа світу / підручники безпорадно / розкидані на підлозі: / антична література з обгорілими корінцями / новітня історія з вирваною серцевиною.*

Мирну будівлю, яка не має нічого спільного зі стратегічними об'єктами, знищено окупантами. Зруйновано не тільки стіни школи, зруйновано майбутнє дітей: *добре що учнів вивезли / це до початку обстрілів / інакше б не вижив ніхто.* Втілення ворожих інтересів в Україні має не тільки фізичний, а й символічний вимір. Ворог не зупиняється на скоєному, його мета масштабніша – підкорення всього світу: *«звисає шматками розірвана мапа світу».* Розкидані на підлозі підручники, *«антична література з обгорілими корінцями»* – це свідчення варварської, нелюдської, нецивілізованої сутності вбивць-окупантів, які мріють нав'язати свій тоталітарний наратив, позбавити нас культурного світу. *«Новітня історія з вирваною серцевиною»* – символічний образ війни. Це не тільки пошкоджена серцевина книг, це душі людські, які вразила війна, залишивши невиліковні рани й рубці на серці.

Звичайні українці, які опинилися у вирі війни й зазнали психологічних травм: утрата близьких, рідних, домівки, страх за долю дітей, за власне життя, невпевненість, розпач – вдаються до пошуку безпечного місця: *Так сталося...поклікала дорога, / Бо рятувати змушені життя...* (Тетяна Строкач). Найчастіше небезпека підкрадається несподівано,

без попередження, і тоді не вистачає часу на роздуми, доводиться «бігти у темряву, бігти у / невідомість. Паспорт, готівка, ліки, вода і / кішка» (Тетяна Власова). Така картина виходить за межі буденності, це нібито кадри воєнного «поетичного фільму», який скоро позначиться на екрані титром: «Кінець фільму», чи сон, який втратить свою реальність щойно ми прокинемося. На жаль, це не фільм і не сон – це реальність. Найдорожчий скарб – «усе своє життя» – вимушені переселенці намагаються спакувати у валізу, яка втратила конотацію символу мандрівки, щасливої подорожі, пригод, канікул, відпустки й набула нової: втрати житла, утечі, біженства; символ життя українців.

Поети-початківці й відомі поети вживають у своїх текстах слова, що стали синонімами війни в тилу: *валіза, тривожна валіза, дорожня валіза, похідний рюкзак, наплічник. Ні тривожну валізу, / Ні похідний рюкзак / Не збирав, бо не влізе / Все туди аж ніяк. Село, поле і схили, / Теплі краплі дощу. / Ну, а рідних могили, / Як я їх поміщу?* (Олег Побережний); *Та власну домівку в валізу не втисну / Грядную землю не втисну, звісно. / Лиш щось на згадку. Лише щось Вагоме. / Валіза готова. Лишаюся вдома* (Валерія Седова); *Усе, що тобі було так важливо, / Не поміститься у тривожну валізку!* / *Усе, що дійсно так потрібно, / Існує лише з ударами серця* (Олена Вовк); *дай же нам сили і міці / тривожну валізку і хліб...* (Василь Махно); *Наше місто було з каменю і заліза. / У кожного з нас тепер у руці / дорожня валіза* (Сергій Жадан); *Господь із дому виніс дві валізи, / Любити, бути, вистояти, вбити* (Катерина Калитко); *Усе, що встигли, вмістимо в наплічник, / Усе, що любимо – в душах і серцях* (Тетяна Строкач).

Поетичне мовлення набуває неповторного колориту завдяки вживанню слів-символів. У подальших дослідженнях буде продовжено аналіз образних засобів, якими послуговуються сучасні поети.

Список використаних джерел

1. **Стилістика української мови** (Теоретичні основи стилістики. Художньо-виразові засоби мовлення) : навч.-метод.

посіб. для студентів-філологів закладів вищої освіти / уклад. І. І. Коломієць. Умань : Візаві, 2019. 240 с. **2. Литвин О. О.** Особливості вживання тропів на позначення рослин у мові твору Уляни Кравченко «Хризантеми». *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди.* 2016. Вип. 42. С. 144 – 149. **3. Поезія** в часи війни. URL : <https://zbruc.eu/node/112014>.

ОБРАЗНЕ СЛОВО ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА В КОНТЕКСТІ НАСКРІЗНОГО ПІДХОДУ

Бедрик Людмила (Гімназія імені Василя Барки Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, м. Лубни, учителька української мови та літератури),

Медведева Людмила (Гімназія імені Василя Барки Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, м. Лубни, учителька математики)

Серед першочергових завдань сучасної української школи – ефективне реагування на суспільний запит щодо оновлення змісту, форм, інструментарію, результативне формування компетентностей. Учень розглядається як найвагоміша ланка освіти: «Головним стає учень, який навчається, а не предмет, який вивчають» [1, с. 129].

Мета статті – сприяти активному залученню до образного слова учнів з різними типами мислення. Завдання роботи – добір образів з ліричних творів В. Голобородька, які можуть бути предметом літературознавчих та математичних міркувань.

Новизна роботи – застосування наскрізного підходу при вивченні образного слова в базовій школі. Напрацювання можуть стати в нагоді вчителям української літератури, математики.

Щоб зацікавити образним словом учнів з різними типами мислення та емоційного складу, пропонуємо звернутися до наскрізного підходу, скориставшись досвідом НУШ. У нашому випадку ліричні образи на уроці української

літератури будуть об'єктом літературознавчого аналізу. На уроці математики вони стануть об'єктом математичних обчислень.

Для цього звернемося до образного слова лауреата Шевченківської премії, вихідця з Луганщини В. Голобородька.

Роботу починаємо на уроці української літератури. Спершу звертаємося до карти «Україна літературна», позначаючи на ній місце народження митця – село Адріанопіль на Луганщині. Далі просимо пригадати відомості про цю місцевість, її природу, мову, звичаї з погляду сьогодення.

Потім пропонуємо ознайомитися з уривками спогадів самого письменника «Посівальником через усе життя» [2, с. 429], робимо висновки про істинність, правомірність, коректність наших суджень.

Далі переходимо безпосередньо до текстів. Першим кроком до ознайомлення з віршем «З дитинства: дощ» («Я уплетений...») буде звернення до власного досвіду – добір асоціацій, пов'язаних з дощем. Читаючи вірш, учні намагаються вловити емоцію ліричного героя, зіставити його асоціативні образи з їхніми.

Після ознайомлення з теоретичними поняттями «вільний вірш», «білий вірш», «верлібр» мандруємо роздоріжжями образності поезій «Рідна мова», «Теплі слова». Пропонуємо учням створити свій перелік слів, які для них уособлюють українську пісню, казку, історію, рідний дім. У якості домашнього завдання рекомендуємо доповнити уявлення про творчість Василя Голобородька ознайомленням з його віршами «З дитинства: замовляння дощику», «Мова рослин» [2, с. 432], «Ми йдемо» [2, с. 431], «Біла лелека: птах, який має чорний знак на білому» [3].

Попри те, що у виконанні завдань очікувано беруть участь усі, більш вільно в роботі з текстами почуваються учні з розвиненим образним мисленням. Тож, щоб лірика В. Голобородька не пройшла повз тих, у кого головним є раціональне логічне мислення, передаємо естафету вчителю математики.

Зробити це дає змогу багата образна система текстів. Образи їх візуальні, закорінені у фольклорі, історії, особистому та родинному досвіді. Тепер вони з'являються в задачах. Поява упізнаваних образів, сприймаючись як курйоз, робить їх більш значущими, запам'ятовуваними. Наводимо приклади таких задач:

№ 1. Відлітаючи у вирій восени, лелека долає відстань 1200 км за 5 год., а весною, повертаючись із вирію, за 3 год. Знайти швидкість лелеки під час польоту на батьківщину, якщо вона на 200 км/год більша.

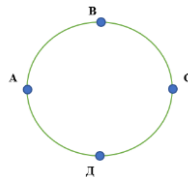
№ 2. Розмах крил лелеки 2 м, це на 20 см більше за розмах крил кречета. Знайти різницю квадратів розмахів крил лелеки та кречета.

№ 3. При сушінні рослина втрачає 80% своєї маси. Скільки вийде сухого ранника з 30 кг свіжого? Скільки треба взяти свіжого ранника, щоб одержати 20 кг сухого?

№ 4. Під час негоди Тетянка, сидячи вдома, рахує краплини дощу: 5 секунд – 10 краплин; з кожною секундою кількість краплин збільшується на 3.

Чи буде повною 100-грамова склянка через 5 хвилин, якщо 1 краплина важить 1 г?

№ 5. Від пориву вітру 4 яйця лелеки перемістилися по різних сторонах гнізда. Відстань від А до В 12 см, а від В до С 10 см. Знайти периметр утвореного чотирикутника.

Так ми робимо вірші В. Голобородька цікавими і впізнаваними як для «ліриків», так і для «фізиків». Як бачимо, наскрізний підхід при застосуванні в базовій школі дає змогу, залучаючи різні типи мислення, формувати мовно-літературні та математичні компетентності, утверджувати людинознавчу цінність образного слова.

Список використаних джерел

1. **Василенко Н.** Школа компетентностей XXI століття. Завучу. Усе для роботи. 2019. № 13 – 14. С. 128 – 135.
2. **Василь Голобородько.** Хрестоматія нововведених творів. Частина друга (7 – 8 класи). Київ : Генеза, 2003. С. 429 – 432.
3. **Голобородько В.** Біла лелека : птах, який має чорний знак

на білому. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13781>.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ
ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧИХ МАТЕРІАЛІВ У ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ
(НА ПРИКЛАДІ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ
СУМСЬКОГО РЕГІОНУ)

Беценко Тетяна (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)

Краєзнавство – плідний і суттєвий ґрунт, що забезпечує зв'язок теоретичної підготовки з практичною, сприяє якісному засвоєнню матеріалу, апелює до чуттєвої сфери індивіда.

Досвід практичної діяльності засвідчує, що вивчення у ЗВО, зокрема, на факультетах філологічного профілю, курсу історії української літературної мови доцільно пов'язувати з краєзнавчими студіями. Краєзнавство (зокрема, і лінгвістичне краєзнавство) покликане створювати міцне підґрунтя для розуміння сутності ключових понять курсу; воно дає можливість усвідомлено сприйняти процеси, шляхи формування української літературної мови, основні етапи її історичного розвитку; осмислити взаємозв'язки історії української літературної мови з історією, літературою, культурою народу тощо.

Порушене нами питання про доцільність використання лінгвокраєзнавчих студій у процесі вивчення історії української літературної мови (на прикладі краєзнавчого матеріалу Сумського регіону) ще не було предметом спеціальних наукових розвідок.

Мета статті – окреслити в загальних рисах потенціал лінгвокраєзнавчих студій як джерельної бази для вивчення курсу історії української літературної мови (на прикладі краєзнавчого матеріалу Сумського регіону).

Зміст курсу історії української літературної мови складають чотири розділи з відповідними темами: **теоретичні питання історії української літературної мови** (концепції, періодизація, походження, основні періоди розвитку української мови; типи української мови в різні епохи); **історія української літературної мови в персоналіях**; **українська літературна мова в добу державності**; **історія українського правопису**.

Плідним ґрунтом для інтеграції історико-мовознавчих і краєзнавчих студій може видатися розділ, пов'язаний з висвітленням історії української літературної мови в персоналіях (Мова І. Котляревського. Розвиток української літературної мови за час від І. Котляревського до Т. Шевченка. Мовотворчість Г. Квітки-Основ'яненка. Українська національна літературна мова другої половини 19 – поч. 20 ст. Т. Шевченко – основоположник нової української літературної мови. Українська національна літературна мова другої половини 19 – поч. 20 ст. Післяшевченківський період розвитку української національної літературної мови. Українські граматики кінця 19 – поч. 20 ст. Розвиток стильової системи української мови 19 – поч. 20 ст. Мовознавча діяльність П. Куліша. Мовно-літературна діяльність І. Нечуя-Левицького. Внесок Б. Грінченка в розвиток національної мовознавчої думки. Мовознавча діяльність І. Франка. Мовознавча діяльність Панаса Мирного. Питання мови у художньо-публіцистичній, епістолярній та науковій спадщині Лесі Українки та ін.).

Джерельною базою слугуватимуть, з одного боку, праці з історії мови (підручники з історії української мови І. Огієнка, В. Русанівського та ін., монографії Св. Єрмоленко, В. Німчука, Ю. Шереха, П. Білоусенка, Н. Бабич, К. Тищенка, Л. Гнатюк, М. Мозера та ін., розвідки І. Матвіяса, Л. Мовчун, І. Ющука та ін.), з другого боку, – праці, пов'язані з лінгвокраєзнавчою проблематикою, науковий доробок учених-лінгвістів, що мають безпосереднє відношення до певного регіону. Наприклад, докінець необхідно акцентувати увагу на розгляд таких питань, як внесок О. Потебні у розвиток українського мовознавства; мовознавча діяльність Б. Антоненка-Давидовича; лексикографічна праця Б. Грінченка і його науково-дослідна,

педагогічна діяльність на Сумщині (Слобожанщині); мовотворчість письменників Сумщини на теренах загальнонаціонального розвою (для Сумського краю – це Я. Щоголів, П. Куліш, П. Грабовський, Остап Вишня, М. Хвильовий, І. Багряний, Д. Білоус, О. Ющенко, О. Шугай та ін.).

Як же здійснювати зв'язок історії української літературної мови з краєзнавчими (лінгвокраєзнавчими) студіями?

Вважаємо, на лекційних і практичних заняттях, у процесі виконання самостійної, індивідуально-дослідної, наукової роботи (підготовка статей, написання курсових робіт) варто реалізовувати означені студії. Звернути увагу потрібно на:

1) факти біографії вченого, письменника, громадського діяча, що має відношення до регіону (наприклад, вивчаючи мовознавчу діяльність Б. Антоненка-Давидовича, для Сумського регіону важливим буде вказати на родовід, життєву позицію, здобутки як митця, як ученого, обов'язкового зазначивши його взаємозв'язки з Сумщиною, вплив оточення на формування особистості вченого, його світоглядної парадигми); заслуговують на своєрідну увагу особливі факти перебування митців в окремих регіонах з метою подорожей, науково-дослідною тощо діяльністю; цікаво і потрібно з'ясувати репрезентацію краю у творчості митців (наприклад: «Тарас Шевченко і Сумщина» (Перебування Тараса Шевченка на Сумщині; Сумщина у творчості Кобзаря), «Леся Українка і Сумщина», «Борис Грінченко і Сумщина (педагогічна, літературно-творча й наукова діяльність Б. Грінченка у період перебування на Сумщині»); розглянути ідейно-естетичні погляди письменників, пов'язаних біографічно з визначеним регіоном, у ракурсі мовно-літературних питань; визначити роль і місце митців у громадсько-культурному житті регіону, також на теренах національного обширу; проаналізувати мовні особливості художніх творів письменників; з'ясувати внесок митців у розвій національної мови;

2) пам'ятки мовно-літературного середовища регіону (книги, документи) (скажімо, «Слово о полку Ігорєвім» і

Сумщина; мова «Слова о полку Ігоревім»; народні думи, записані на Сумщині (Слобожанщині));

3) історичні події, що спричинили появу мовно-літературних пам'яток;

4) факти історико-географічного заселення краю та мовне середовище регіону (наприклад, поселення горюнів на Сумщині, особливості їх мови та ін. в контексті мовно-історичного, мовно-культурного розвитку) тощо. На заняттях належить цілеспрямовано і неухильно прослідковувати «регіональний внесок» у розвиток історії української мови, акцентуючи увагу на ролі окремих особистостей на певному її етапі (наприклад, значення лексикографічних праць Б. Грінченка, М. Лукаша або мовознавчих студій Б. Антоненка-Давидовича як представників Сумського регіону на загальнонаціональному тлі). У результаті (як підсумок) доречно скласти загальну характеристику краєзнавчої бази регіону в плані взаємозв'язків з історією мови.

Варто пропонувати найрізноманітніші завдання, які апелювали б до лінгвокраєзнавчих відомостей. Наприклад, вивчаючи досягнення в галузі словникарства на поч. ХХ ст., радити студентам звернутися до «Словаря української мови» Б. Грінченка і знайти слова, уживані в нашому Слобожанському регіоні донині, що з погляду сучасного слововживання є ненормативними (розмовними тощо). Цікаво прослідкувати, які ненормативні із сучасного погляду слова засвідчені у народних думках, що записані на Сумщині (Слобожанщині).

Отже, лінгвістичне краєзнавство як галузь краєзнавчої науки та історія української літературної мови мають точки перетину. Важливо обов'язково використати лінгвокраєзнавчі відомості при вивченні курсу історії української літературної мови.

Список використаних джерел

- 1. Історія** української мови : хрестоматія / упор. С. Я. Єрмоленко, А. К. Мойсієнко. Київ : Либідь, 1996.
- 2. Мозер М.** «Причинки до історії української мови» : монографія. URL : <https://books.google.com.ua/books?isbn=9663823666>.
- 3. Огієнко І.** Історія української літературної мови / упоряд., авт. іст.-біограф. нарису та приміт. М. С. Тимошик. Київ

: Либідь, 1995. 4. **Півторак Г. П.** Українці : звідки ми і наша мова. Київ. 1993. 200 с. 5. **Русанівський В. М.** Історія української літературної мови : підручник для вузів. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Артєк, 2002.

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ- ФІЛОЛОГІВ ЗВО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Беценко Тетяна (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)

В умовах воєнного стану – під час дистанційного навчання – зросла потреба у використанні цифрових технологій. З досвіду роботи можемо подати деякі узагальнення щодо застосовування цифрових технологій на заняттях з лінгвістичних дисциплін у процесі підготовки здобувачів вищої освіти закладів педагогічного профілю.

Мета статті – з'ясувати можливості реалізації цифрових технологій як інноваційних прийомів у процесі підготовки студентів-філологів – майбутніх педагогів.

У ході підготовки до занять, безпосередньо під час дистанційного навчання постала необхідність послуговуватися онлайн-джерелами. Електронні підручники, посібники стали потрібними матеріалами для самостійної роботи студентів у позанавчальний час. Зокрема, невідкладним видається:

1. Використання на заняттях із студентами-філологами електронних навчальних матеріалів – підручників, посібників із вступу до мовознавства (Ю. Карпенка, М. Кочергана та ін., І. Голубовської), із загального мовознавства (М. Кочергана), із сучасної української літературної мови (за ред. М. Плющ; за ред. А. Мойсієнка, В. Шульжука, А. Загнітка та ін.), із стилістики сучасної української мови (А. Коваль, О. Пономаріва, П. Дудика, Л. Мацько та ін.), з історії

української літературної мови (В. Русанівського, І. Огієнка) та ін.

2. Використання монографій акад. С. Єрмоленко, М. Мозера, праць М. Грушевського, О. Потебні, І. Огієнка, І. Франка та ін., матеріалів колективних монографій учених Інституту української мови НАН України – з навчальною, навчально-розвивальною метою, для розширення наукового лінгвістичного світогляду студентів-філологів.

3. Послугування електронними енциклопедіями («Українська мова» та ін.), електронними словниками (Академічним словником української мови в 11 томах; словником української мови за ред. Б. Грінченка; етимологічним словником української мови, словником етносимволів В. Жайворонка, енциклопедичним словником В. Войтовича та ін.).

4. Різномасштабне застосування, опрацювання електронної періодики – матеріалів із часописів «Українська мова», «Мовознавство», «Культура слова» (видання Інституту української мови НАН України) та ін., інших фахових електронних збірників.

Викладач може орієнтувати студентів на підготовку певних питань за визначеними електронними джерелами, спрямовувати здобувачів вищої освіти здійснювати пошук відповідей на подані питання, використовувати матеріал з дидактичною метою, скеровувати студентів на те, щоб вони навчилися добирати із електронних першоджерел цитати – для підтвердження особистих думок, дискусій, для ведення полеміки, для викладу роздумів тощо. Наступним етапом може бути пошук, добір та порівняльний аналіз електронних джерел (скажімо, навчальних підручників із стилістики української мови різних авторів), матеріалів статей на подібну тематику тощо. Наприклад, одним із завдань може бути таке:

1) з'ясувати значення поданих слів за електронним Словником української мови в 11 томах (СУМ): *горнятко, дзбанок, кужіль, криниця, колодязь, джерело, кухоль, келих, образ, рушник, вишиванка, кошик, пряник, бублик, книш, куліш, перевесло, коромисло, кодекс, кочерга, звабний, вечорниці,*

серпанок, віз, постолы, полотно, кужіль, лавка, припічок, ганок, призьба, комора, ватра, сніп, серп, молотити, явір, бриніти, роз'ятрений, манівці, водограй, снага, стодола, стожари, цямрини, чалма, чадра, жага, с'яйний, розпука, рокита, стерня, солома, сагайдак, зіниця, скирта;

2) встановити, користуючись електронним 11-томним СУМ, у якому значенні вжиті виділені у поданих реченнях лексеми:

1. *Цимбали* гули, як дзвіниця, дзвонили, як *срібна* осика,/ як ті колоски, що на обрії б'ються в тоненьку блакить. 2. Сядь, моє *серце*, послухай, Хто там у хаті *плаче*. 3. Хиляться Карпати до Дніпра, / відбива Славута їхню *вроду*. 4. Поезія – це мова молодих. 5. Це дуже тяжко – написати *пісню*, – / що, мов *колиска*, йде із роду в рід, / від маминих *очей* до зір гойдає. 6. Світила осінь. Берег *златогрив* / дививсь у *воду*, як *русяве чадо* / *князів* моїх. О таємнича *ладо*, / скажи, чиє життя я повторив? 7. Міниться пшениця, мов *дукати* (з творів Д. Павличка).

3) з'ясувати семантику та сферу функціонування лексичних одиниць *замок, дорога, акафіст, амвон, храм, тропар, ікона, свічадо, віче, кобзар, дума, музикальний, леліяти, легіт, магній, літепло, рахманний, модернізація, модерний, блакить, молодик, чати, фенікс, корогви, скриня, веретено, отара, хуга, пломінь, користуючись електронними лексикографічними джерелами;*

4) порівняти словникові статті *барвінок, дідух, калина, ворон, гора, різдво, глечик, соловей, голуб*, зафіксовані в 11-томному СУМ та в електронних словниках за редакцією Б. Грінченка, В. Жайворонка, В. Войтовича та ін., вказати на спільне та відмінне у представленій інформації, способах її репрезентації;

5) на основі опрацьованого теоретичного матеріалу скласти таблиці, схеми;

6) перевірити правопис слів; поставити слова у кличному відмінку; перевірити правопис відмінкових закінчень;

7) дібрати синоніми до поданих слів, використовуючи електронні лексикографічні джерела (*час, повідомлення,*

звернення, виготовляти, результативний, образ, дорогий, веселка, яр, досягнути, досягнення, швидкий);

8) дібрати інформацію з різногалузевих електронних словників про слова *кобзар, козак, русь, князь, князівство, дніпро, україна, українці, героїчний, море, казка, водень, вода, півень, дуб, хата, половці, цар, вишня, акація;*

9) законспектувати матеріал з визначених електронних джерел (статей, монографій, підручників, посібників);

10) підготувати наукове повідомлення про вчених-лінгвістів, послуговуючись матеріалами електронної Енциклопедії сучасної України.

11) Окремим різновидом роботи постає проєктна технологія, що сьогодні є однією із затребуваних. Метод проєктів осмислюється як освітня технологія, що спрямована на здобуття учнями, студентами знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою і передбачає формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку. Робота над проєктом – це практика особистісно-орієнтованого навчання в процесі конкретної діяльності учня, студента на основі його вільного вибору, з урахуванням його інтересів [2, с. 149]. Технології управління інноваційними проєктами представлені у працях таких учених, як В. Балашов, Н. Білоусова, С. Бушуєв, Л. Даниленко, Д. Васильєв, Л. Вознюк, В. Воропаєв, О. Зосименко, Л. Калініна, Д. Новіков, Т. Сорочан, О. Трінтатська та ін.

Проєктні технології мають певні стандартні алгоритми, організаційні етапи, дотримання яких є обов'язковим. Це, зокрема: формулювання й аналіз цілей проєкту; осмислення схеми (конструкції), оцінки й вибору альтернативних підходів до здійснення проєкту; складання структури проєкту, вибір складу виконавців, добір ресурсів, визначення термінів виконання робіт; управління взаємодією із зовнішнім середовищем; регулювання ходом реалізації робіт (внесення коректив та ін.).

Ученими встановлено таку послідовність етапів технології проєктування процесу реалізації інновацій: організаційний,

інформаційно-аналітичний, прогностично-цілеутворювальний, процесуально-ресурсний, конструювання, експертизи, реалізації, рефлексивно-оцінювальний [1].

У процесі виконання проєкту необхідно вчити студентів творчо мислити, систематизувати матеріал, добирати яскраві ілюстрації, репрезентувати матеріал для дискусій, продукувати порівняння, зіставлення фактів, генерувати нові ідеї та пропонувати альтернативні, актуальні шляхи їх розв'язання. Обов'язково потрібно навчити студентів ілюструвати виклад короткими, змістовними прикладами. Підготовка проєкту – доволі складне завдання, адже це – різновид наукової роботи.

У процесі вивчення мовознавчих дисциплін, як переконує досвід роботи, можна рекомендувати виконання таких різновидів проєктів, як:

– **проєкт – ілюстрація до навчальної теми.** Підготовка такого проєкту зумовлена потребою проілюструвати вивчений теоретичний матеріал, поглибивши окремі питання. Передбачені коментарі до основних понять теми, ключові гіпотези, авторські концепції, персоналії вчених, наукові джерела з теми. Наприклад, реальними видаються проєктні продукти на зразок: «Неповні речення в сучасній українській літературній мові», «Односкладні речення в сучасній українській літературній мові», «Мова і мовлення» (теми із синтаксису сучасної української літературної мови), «Мова і мислення», «Знакова теорія мови», «Походження письма у східних слов'ян», «Графіка», «Теорії походження мови», «Типи значень слова» (із вступу до мовознавства); «Мовознавча діяльність І. Франка», «Мова творів І. Франка», «Мова творів Я. Щоголева», «Розвиток українського мовознавства у 60 – 80-і рр.» (з курсу історії української літературної мови); «Стилістичне значення слова», «Публіцистичний стиль української мови» (із стилістики української мови);

– **проєкт – узагальнення матеріалу.** Такий проєкт є своєрідним підсумком блоку тем розділу; наприклад, можливі проєкти на теми: «Словосполучення в сучасній українській літературній мові», «Прості речення в сучасній українській літературній мові», «Складні речення в сучасній українській

літературній мові», «Конструкції з чужою мовою» (теми з синтаксису сучасної української літературної мови); «Українська національна літературна мова другої половини 19 – поч. 20 ст. у творчості українських письменників», «Українська літературна мова у ХХ ст.», «Відображення української літературної мови в українській художній літературі 20-40-х рр. ХХ століття», «Українська літературна мова доби державності» (з курсу історії української літературної мови), «Стилі мови», «Офіційно-діловий стиль сучасної української мови» (із стилістики української мови);

– **евристичний проєкт** – дослідження, розробка нової теми і репрезентація отриманого матеріалу. Означений різновид проєкту – науково-дослідна розробка з новими результатами, новими фактами, раніше не відомими загалу; представлення власних наукових дослідів із залученням матеріалів інших наукових студій. Наприклад: «Роль художньої мовотворчості Тараса Шевченка у формуванні сучасної української літературної мови», «Значення мовно-поетичної діяльності П. Куліша в історії української літературної мови», «Епістолярій Лесі Українки як джерело вивчення внеску письменниці у розвиток української літературної мови», «Вплив фольклорних джерел на формування мовної особистості П. Куліша», «Вплив усної народної творчості на формування ідіостилю Г. Квітки-Основ'яненка» «Внесок сучасних поетів-сюрреалістів у розвиток української літературної мови», «Особистість І. Франка в історії української літературної мови в оцінці сучасників», «Значення лексикографічної діяльності Б. Грінченка в історії української літературної мови», «Мовно-літературна діяльність І. Нечуя-Левицького», «Мовостиль письменника як джерело вивчення історії української літературної мови» (з курсу історії української літературної мови).

Що найскладніше в підготовці проєкту? Дібрати матеріал, заглибитися в нього, вибрати основне, найзмістовніше; класифікувати; сформулювати заголовок, підзаголовок і максимально стиснуто представити в межах одного слайда інформацію підрозділу (окремого фрагмента). Кожен слайд –

це практично узагальнення певної частини матеріалу, мікротема, тому бажано, щоб ця частина мала заголовок.

Як уже наголошувалося, реалізація проектної діяльності передбачає відкриття в особистості творчих резервів, самовдосконалення, поглиблення теоретичних знань, розвиток умінь поєднувати теорію з практикою, формування вміння ущільнювати матеріал, максимілізувати. Виконання проекту орієнтує на самопошук, на саморозвиток, самоствердження в певній галузі знань; формує смак, естетику моделювання.

Отже, цифрові технології нині – перспективні форми і методи роботи в процесі підготовки фахівців – майбутніх педагогів-філологів, особливо – під час дистанційного навчання, в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Коновальчук І. І. Проектні технології здійснення інноваційної освітньої діяльності. *Проблеми освіти* : зб. наук. праць / Інститут модернізації змісту освіти МОН України. Київ. 2017. Вип. 87. С. 133 – 139. **2. Психота О. М.,** Кіктенко А. З., Любарська О. М., Нор К. Ф. та ін. Освітні технології. Київ. 2002. **3. Проектні** технології навчання учнів професійно-технічних навчальних закладів : довідник / [Глущенко О. В., Романов Л. А., Пащенко Т. М., Пятничук Т. В., Шимановський М. М.]; за заг. ред. Л. А. Романова. Житомир : «Полісся», 2019. 126 с.

ПРОСТІР ЯК СВІТ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: МОВНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ

Беценко Тетяна (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)

Тарас Шевченко визнаний пророком нації, могутнім провидцем її долі, духовним провісником і керманичем. Досліджувати творчість Шевченка – завжди почесно й актуально. Поетична мова Тараса Шевченка була предметом наукових спостережень українських учених різних поколінь:

Г. Ващенко, А. Мойсієнка, В. Русанівського, Св. Єрмоленко, Л. Мацько та ін. Кожна з розвідок – своєрідний погляд на Кобзаря як мовотворця, як національного митця, як майстра слова. Але, скільки б ми не вивчали й не прагнули пізнавати Шевченка-митця, Шевченка-мовотворця, Шевченка-особистість, – нам ніколи не вдасться вичерпати інтерес до нього, до його духовного світу (мікрокосму) і світогляду, усієї творчості, бо Шевченко – геній, Шевченко – безмежність, Шевченко – неповторність і новизна, минуле, сучасне і майбутнє нації...

Мета розвідки – узагальнено представити мовно-образні засоби відтворення простору в поетичному дискурсі Т. Шевченка.

Незбагненим до кінця й безкінечним для осмислення постає простір, засвідчений у поетичних творах письменника. Локус поетичного дискурсу Шевченка – факт знаковий. Кобзар як ніхто інший опоетизував, возвеличив простір національного буття разом з життєвим укладом, традиціями, обрядами, історичною звичаєвістю, побутовими деталями. Художній простір Т. Шевченка поєднує долі героїв, їх характери, світоглядні переконання. Крім того, він наскрізно естетизований: художній простір митця – це до болю дорогий і рідний обшир національного духу, національних традицій, що може контекстуально протиставлятися просторові чужини.

Кожного вражає і захоплює наземний простір Шевченкових поезій, закодований у номенах **земля, степ, поле, байрак, балка, яр, стежечка, шляхи, дорога та ін.** Наземний локус пов'язаний з водним простором: **ставок, ріка, море**, а також **хвиля, текти, витікати** та надземним: **гора (гори), могила** та ін. Так само органічним постає небесний локус, атрибутами якого є **сонце, зорі, місяць, хмари** (*Попрощалось ясне сонце з чорною землею, Виступає круглий місяць з сестрою зорею, Виступають із-за хмари* («Сон»).

Улюбленим для Тараса Шевченка є номен **шлях** (запозичена з фольклору формула **биті шляхи**): *Плаче козак, шляхи биті Заросли тернами* («Думка»), *на шлях, на дорогу Невеселя виходила* («У неділеньку та ранесенько»).

Простір у Шевченковому мовотворенні постає як реальний, проте він згадує і потойбічний локус – **рай**: *От за що караюсь, От за що мене, сестрички. І в рай не пускають* («Великий льох»). **Рай** – одна з найулюблєніших лексем з просторовою семантикою у поезії митця, що корелює у нашій свідомості з Божественним простором, Всевишнім, Богом. Часто рай митець бачить і шукає на землі: *Дивись кругом себе: Нема раю на всій землі, та нема й на небі* («Не завидуй багатому»); *А ви в ярмі падаєте Та якогось раю На тім світі благаєте?* («Сон»); *Тихо, як у раї, Усюди божжа благодать – І в серці, і в хаті* («Сон»); *Садок-райочок насаджу* («Поставлю хату і кімнату»). Земний рай як частина **Божественного простору** – відзнака Шевченкового поетичного світогляду:

Засне долина. На калині

І соловейко задріма.

Повіє вітер по долині –

Пішла дібровою руна.

...

Корови підуть по діброві,

Дівчата вийдуть воду брать,

І сонце гляне, – рай, та й годі! («На вічну пам'ять Котляревському»).

Простір мислиться та подається нам, читачам, і як узагальнено-поетичний: **лани, море, гори**, і як конкретний (топонімізований): Дніпро, Ромен, Чигирин, Єгипет, Інд, Єфрат, Вавілон, Хортиця, Запоріжжя, Одеса, Тібр, Рим, Москва, Московщина, Лиман, Альта, Батурин, Ладога, Ржавиця, Урал, Полтава, Сейм, Голгофа, Єрусалим, Китай, Крим, Фінляндія, Орел, Сибір, Фастовщина, Єнісей, Трахтемиров, Гетьманщина, Луг, Глухів, Монастирище, Бердичів, Подол, Елек, Межигор'я, Очаків...

У творах Т. Шевченка фіксуємо величезну кількість топонімів (зокрема, хороніми, ойконіми, гідроніми, урбаноніми та ін.). Центральним, серцевинним просторовим номеном, наповненим багатовекторним, масштабним змістом, є хоронім **Україна**, що об'єднує весь корпус найменувань з просторовою семантикою.

Просторову семантику у поетичних творах Т. Шевченка створюють лексеми, що містять сему *простір*, а саме:

1. Назви просторових об'єктів довколишнього світу: **стежечка, шляхи, дорога, земля; болото, луг, долина, левада, лука; вигін, роздолля, обрив, байрак, балка, яр, яма; степ:** *вийшов в поле геть од шляху, У балку спустився* («Москалева криниця»); *До зеленої неділі в байраках білили Сніги білі* («Москалева криниця»); *прилучилась з чумаченьком У степу біда* («Ой не п'ються пива-меди»); *Весело землі: Цвіте, красується цвітами, Садами темними, лугами* («Чума»); *Там у балці й поховали* («Москалева криниця»); *Ой копали йому в степу при дорозі Та притиками яму* («У неділеньку та ранесенько»); *ростуть собі, як та лоза У темнім лузі* («Подражаніє Іезекілю»); *Дівчата на луці гребли* («Якби тобі довелось»); **Обрив високий, гай, байрак** («Сон»).

2. Назви земельних ділянок, оброблюваних людиною (сільськогосподарських угідь): **поле, лан, нива, город, рілля:** *не хочу я, моя мати, За плугом ходити, Оксамитові жупани На ріллі носити* («Не хочу я женитися»); *І над шляхом в полі Височенний хрест поставив...* («Москалева криниця»); *А за городами, за тином Могили чорнії ростуть* («Чума»); **поле,** як правило, за фольклорною традицією, **чисте** або **чуже:** *Світи довше в чисті полі* («Причинна»); *Шукав долі в чужім полі Та там і загинув* («Думка»).

3. Гідрооб'єкти: **ставок, гребля, море, брід** та ін.: *Якби-то далися орлині крила, за синім би морем милого знайшла* («Причинна»); *На вгороді коло броду Барвінок не сходить* («На вгороді коло броду»); **Ставок, гребелька,** і *вітряк З-за гаю крилами махає* («Ми вкупочці колись росли»).

4. Назви насаджень: **гай, діброва, бір, сад:** *Де милий ночує: чи в темному гаю, Чи в бистрім Дунаю коня напова* («Причинна»); *посходила тая рута, В гаї зеленіє* («Ой умер старий батько»); **Весна. Садочки** *зацвіли* («Чума»).

5. Назви підвищень: **гора, могила:** *І широкою долину, І високою могилу ... не забуду я* («І широкою долину»); *у ту яму глибокою на високій могилі* («У неділеньку та ранесенько»);

*Утоптала стежечку Через яр. Через гору, серденько, На базар
(«Утоптала стежечку»).*

Світ (національне буття), простір національної дійсності у свідомості письменника тісно поєднується з могилами. **Могила** (могили) – невід’ємний просторовий компонент поетичного континууму Кобзаря. Знаковість могил зумовлена тим, що це – показник вічної боротьби за волю, знак вшанування загиблих, знак вічної пам’яті і вічного буття, атрибут українського простору (ховали козака там, де він загинув): *Засинили понад Дніпром Високі могили* («Причинна»); *Насипали край дороги Дві могили в житті* («Причинна»). Краєвид з могилами – природний для української дійсності: *Сидить ворон на могилі Та з голоду кряче* («Тарасова ніч»); *Чабан вранці з соплікою сяде на могилі* («Тополя»).

6. Назви адміністративно-територіальних одиниць поділу: **село, город, місто**: *Якби мені, мамо, намисто, То пішла б я завтра на місто* («Якби мені, мамо, намисто»). Село – дорогий серцю митця простір, що корелює з поняттям рідний дім, батьківщина, а також національний уклад життя:

Була криниця,
Ні, не криниця, а село,
Пишіть, давно колись було
Межи садами, при долині
Таки у нас на Україні
Було те божеє село («Москалева криниця»).

7. Назви екзотичних просторових реалій, характерних для іншої, неукраїнської дійсності: **пустиня, оазис**: *мов оазис, в чистім полі Село зеленіє* («Чума»); *караюсь я в оцій пустині* («І знов мені не привезла»).

Світ у митця поділений на свій – його уособлює **Україна** (в деталях – гай, Дніпро, Січ, діброва, вулиця, село та ін.) – і чужий (**чужина, чужа сторона, чужий край, чуже поле**). **Чужина** – це теж світ, але нерідний: *Орел вийняв карі очі На чужому полі* («Причинна»); *Тяжко-важко умирати У чужому краю* («Думка»). Поняття **воля і неволя** теж пов’язуються з простором – своїм і чужим відповідно. Скажімо, у поезії «Мені однаково» активізований простір України і

простір чужини (своєї землі і чужини, неволі). Аналогічне явище – у поезії «А. О. Козачковському».

Однаково значущим, вагомо-змістовим є як мікропростір (локус **хати, подвір'я, садиби, вулиці, двір**), так і макропростір (**України, рідного краю**).

Показово, що Шевченків простір живий: він наповнений звуками, барвами, рухом. Просторовий пейзаж у митця – національно-маркований – завдяки реаліям, що формують словесно-образний етнокраєвид.

Тарас Шевченко успадкував фольклорну традицію народнопоетичного відтворення довколишнього світу: часто твори розпочинаються за зразком фольклорних – з означення місця описуваних подій: *Во Іудеї во дні оні, Во время Ірода-царя* («Марія»).

Поет тяжіє до охоплення в одному творі кількох просторових вимірів: горизонтального і вертикального, земного і надземного, земного і водного тощо; конкретного, видимого і абстрактного – невидимого, уявного, потойбічного («Утоплена», «Мар'яна-черниця» та ін.).

Простір (простори, просторові виміри) у поетичних творах митця можуть розташовуватися вертикально і горизонтально: *Село! І серце одпочине. Село на нашій Україні – Неначе писанка село, Зеленим гаєм поросло. Цвітуть сади; біліють хати, а на горі стоять палати, Неначе диво* («Княжна»). Спостережено нанизування просторових реалій в одному ряду, міні-контексті, як-от: *На шлях, на дорогу невеселая виходила* («У неділеньку та ранесенько»); *За байраком байрак. А там степ та могила* («В казематі»); *Розійдемося, рознесемо. В степи, в ліси свою недолю* («В казематі»); *Моє ... лани, гаї, сади!..* («Мені тринадцятий минало»); *Чорніє поле, і гаї, і гори, На синє небо виходить зоря* («Сонце заходить»).

Для поетичного мислення характерне відтворення просторового звуження, змалювання простору в просторі: *В яру криниця завалилась, Верба усохла, похилилась, І стежечка, де ти ходила, Колючим терном поросла* («В казематі»); *Як у полі на могилі Вовкулак ночує* («Княжна»). Характерним є перехід від одного мікропростору до іншого: скажімо,

від мікропростору рідної хати до макропростору довкілля (дороги): *Добридень же, тату, в хату! На твоїм порогу Благослови моїх діток В далеку дорогу* («Гайдамаки»).

Т. Шевченкові властиво бачити земний простір ніби зверху. Прикметно, що безкінечність, об'ємність, неосяжність світу, що є органічними для поетичної свідомості митця, підкреслюють прикметникові слова з просторовою семантикою: **широкий, широкополий, глибокий, високий, далекий, безмежний, безкрай: Світ широкий, море безкрає** («Гайдамаки»); **в стєну безкраїм** («Гайдамаки»), **в глибокім, В Дніпрі широкому** («Сон»); **В стєну безкраїм за Уралом** («Самому чудно»), **лани широкополі** («Заповіт»); **На горі високій** («Стоїть в селі Суботові») та ін.

Отже, мовно-образне втілення простору як реалії буття у поетичній свідомості Шевченка створюється об'ємно, масштабно, максималізовано. Локус Шевченкових творів – багатовимірний, різновекторний.

Можна стверджувати, що Тарас Григорович – неперевершений художник мегапростору. З-поміж усіх просторів для митця значущим, дорогим, величним і безмежно рідним є простір України. У підсвідомому розумінні митця, певне, простір постає своєрідним баченням і сприйняттям світу в деталях і подробицях.

Список використаних джерел

1. Єрмоленко С. Філософія мови Тараса Шевченка. *Українська мова*. 2014. № 2 . С. 3 – 18. 2. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 3. Шевченко Т. Поезії : у 2-х т. Київ : Веселка, 1988.

РОЛЬ КУРСУ «НАРОДОЗНАВСТВО»
ДЛЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ТА ДУХОВНОГО
ЗБАГАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Беценко Тетяна (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, професорка)

Освітній процес у ЗВО педагогічного профілю повинен обов'язково включати дисципліни, які передбачають вивчення прадавньої духовно-інтелектуальної скарбниці етносу. Так, окремішність, самобутність кожного народу пізнається через його багатогранну культуру, звичаї, обряди, вірування, специфіку побутового облаштування, одяг, ремесла та ін. Цими та іншими питаннями займається народознавство – «наука про народ» (лат. відповідник – етнологія [13]), а відносно нашого народу – українознавство.

Учені справедливо зауважують, що «нині на тлі глобальних суспільних проблем спостерігається відчуження та незнання національно-культурних надбань та народно-виховних традицій. Тому часто молодь не знає коренів свого етносу, не цікавиться звичаями та традиціями пращурів, не співає народних пісень і не грає на народних інструментах» [9, с. 295].

Вважаємо, це відчуження треба долати, що можна успішно здійснювати в освітньо-виховному процесі – у дитячому садку, школі, коледжі, ЗВО. Велика відповідальність при цьому лежить на педагогові. Тому учитель будь-якого фаху повинен бути обізнаним з народознавчим матеріалом, зобов'язаний володіти багажем народознавчих знань і доречно, мотивовано використовувати народознавчий потенціал у своїй професійній діяльності. У результаті здійснюватиметься формування національно свідомої, духовно багатой, інтелектуально розвиненої особистості – громадянина України. Цілком поділяємо думку вчених-педагогів, що народознавство сприяє розвитку та становленню світогляду майбутніх педагогів.

Питання народознавства (теоретичний та практичний аспекти) висвітлено у роботах М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Огієнка, С. Русової, В. Войтовича, О. Ковальчука, В. Скуратівського, М. Стельмаховича, методика використання українського народознавчого матеріалу представлена у навчальному посібникові А. Богуш, Н. Лисенко та ін.

Учені-педагоги розуміють важливість народознавства як навчального предмета: «Народознавство – специфічний орієнтир у процесі самовираження, самопізнання та самовизначення сучасного молодого українця. Практика свідчить, що опанування національної культури, вивчення історії та засвоєння етнічних цінностей в юному віці є основою духовного і соціального становлення особистості» [9, с. 295].

На жаль, у вітчизняній педагогіці ще не досить навчальних підручників та посібників з українського народознавства для студентів різних спеціальностей.

Мета дослідження – в загальних рисах окреслити потенційні можливості курсу «Народознавство» для духовно-інтелектуального розвитку особистості майбутнього педагога.

Значущість означеного нами курсу в навчально-виховному процесі закладів освіти всіх рівнів неocenenna, адже «народознавство виступає одним з могутніх засобів поєднання теоретичного змісту українознавчо-культурологічних дисциплін з практичною сферою, що забезпечує підвищення зацікавленості його змістом та пізнавальної мотивації здобувача до етнокультурної діяльності», тому «введення народознавчих компонентів у викладання певних дисциплін підвищить рівень підготовленості здобувачів вищої освіти до фахової діяльності, оскільки зростає суспільний запит на спеціалістів, що мають всебічні знання, духовний потенціал, який ґрунтується на глибокому знанні витоків національної культури, духовних і моральних цінностей народу» [14, с. 136].

Народознавство як освітній компонент покликане сприяти активізації у особистості почуття національної самоідентичності, окремішності, неповторності, відчуття і розуміння своєї самотності як носія певних культурно-

національних традицій, відзнак, цінностей, усвідомленню значущості у світовому просторі етнічної належності.

Вагомість означеної дисципліни в тому, що знання, які здобувач вищої освіти – майбутній педагог – отримує у процесі вивчення курсу, слугуватимуть розширенню його світогляду, збагаченню новими фактами, відомостями про український етнос, відкриють перспективи подальшого вивчення рідної культури в усіх можливих вимірах. Крім того, наука про рідний народ у багатовекторному вимірі – своєрідний і доволі самобутній шлях до осмислення й усвідомлення Батьківщини як неоціненної величини у світовому масштабі.

Означений предмет покликаний формувати у майбутнього педагога високі патріотичні почуття, активну громадянську позицію.

Без сумніву, народознавство – той предмет, що виховуватиме любов до Батьківщини, до рідномовного, ріднокультурного континууму, породжуватиме захоплення досягненнями національного народного генія у всіх сферах життєдіяльності (наприклад, народний прогностик і народне ткацтво; народний посуд і народний гороскоп; народний етикет і народні прикмети, народна медицина і народні промисли та ін.).

Різноаспектне знайомство з народознавчою тематикою (наприклад, народні танці українців, народний транспорт, національна українська кухня, народний одяг, народні звичаї та обряди – весільні, поховальні та ін., народні іграшки, народний театр, народна ботаніка, народний календар, народна етика, національне житло, народний сонник, народні музичні інструменти, народна етика, народна педагогіка, народні знаряддя праці та ін.) сприятиме розвитку творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя, що дуже потрібно в його професійній діяльності. У свою чергу педагог виховуватиме своїх вихованців у душі творчості, у постійному палкому захопленні рідною національно-культурною спадщиною, розвиватиме прагнення її популяризувати. Скажімо, ми переконуємося, як нині збагачується і видозмінюється техніка народної вишивки; як урізноманітнюються орнаменти

при оздобленні вишиванок та ін., як візерунки «перехоплюються», «запозичуються» у різних мікроетнічних груп українців (відомо, що здавна кожне село мало свій орнамент вишивки, свою кольорову гаму!).

Народознавство, зокрема – українське народознавство – невичерпний простір не тільки для самопізнання, самовираження, а й інтелектуального зростання особистості. Вивчення народознавчого матеріалу значно збагатить науковий багаж знань, розширить науковий світогляд, спонукатиме до подальшого поглибленого осмислення національних надбань і цінностей етносу. Крім того, народознавчий матеріал може стати підґрунтям для подальших наукових досліджень.

Отже, народознавство, за нашими переконаннями, – перспективний і необхідний освітній компонент, що відзначається потужним потенціалом і невичерпними духовно-інтелектуальними можливостями. Викладання народознавства доцільне у ЗВО педагогічного профілю для студентів різних спеціальностей і не лише гуманітарного циклу.

Список використаних джерел

1. Богущ А. М., Лисенко Н. В. Українське народознавство в дошкільному закладі : 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Вища шк., 2002. 407 с. **2. Бурій В. М.** Народно-православний календар. Черкаси : Вертикаль, 2009. 95 с. **3. Войтович В. М.** Міфи та легенди давньої України : 2-ге, вид. доповн. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. 464 с. **4. Войтович В. М.** Українська міфологія. Київ : Либідь. 2002. 662 с. **5. Воропай О.** Звичаї нашого народу : етнографічний нарис : в 2 т. Київ : Оберіг, 1991. 456 с., 448 с. **6. Енциклопедичний** словник символів культури України : 5-е вид. / за заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В. М., 2015. 912 с. **7. Жайворонок В. В.** Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с. **8. Ковальчук О. В.** Українське народознавство : книга для вчителя. Київ : Освіта, 1994. 174 с. **9. Лемко Г.** Народознавство як засіб виховання особистості. URL : http://www.apfn-journal.in.ua/archive/31_2020/part_3/48.pdf (дата

звернення: 17.09.2023). **10. Лисенко Н. В.** Етнопедагогіка дитинства : навч.-метод. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2011. 718 с. **11. Лозинська Є. Ф.** Українське народознавство дітям дошкільного віку : мет. посіб. для дошк. закл. Львів : Оріяна-Нова, 2008. 208 с. **12. Лозко Г.** Українське народознавство : 2.вид., доп. та перероб. Київ : АртЕк, 2004. 472 с. **13. Народознавство** / С. П. Павлюк. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. І. М. Дзюба, та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL : <https://esu.com.ua/article-71150> (дата звернення: 17.09.2023). **14. Петренко Л.** Народознавчий аспект у змісті підготовки та етнокультурної діяльності майбутніх фахівців/ URL : <http://uperpri.pnpu.edu.ua/article/view/275574/270724> (дата звернення: 17.09.2023). **15. Сапіга В. К.** Українські народні свята та звичаї. Київ : Знання України. 1993. 112 с. **16. Скуратівський В.** Місяцелік. Український народний календар. Київ: Мистецтво, 1993. 208 с. **17. Шалашна Н.,** Баклашова Т. Народознавство як інтегративна складова змісту викладання історичних дисциплін у вищій школі. URL : <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/19.pdf> (дата звернення: 17.09.2023). **18. Царьова І. В.** Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнословобожанських говірок : монографія. Дніпропетровськ : Інновація, 2015.

РИТОРИЧНИЙ ІДЕАЛ У МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УЧНІВ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ

Білоконенко Людмила (ДЗ «Криворізький державний педагогічний університет, м. Кривий Ріг, професорка)

Сучасна педагогічна наука дедалі активніше опановує нові ідеї та виходить за межі традиційних педагогічних форм. Вона набуває міждисциплінарного статусу, залучаючи в коло своїх інтересів надбання різних галузей знань. Ця царина орієнтована на охоплення актуальних наукових здобутків для конструювання

важливих освітніх ділянок, серед яких – процес створення мовної картини світу учнів.

Свідомість людини має знаково-символічний характер й організовується протягом усього життя. Однак під час освітньої діяльності цей процес має вмотивований зміст. Серед інших інструментів впливу підручник постає продуктивним засобом формування свідомості здобувачів, становлення їх знаково-символічної системи. Тому вивчення мовної картини світу, що імпліцитно міститься в підручнику та формує мовну свідомість учня, уповні можна вважати актуальним предметом дослідження.

Зміст шкільної книги вже неодноразово ставав предметом педагогічних розвідок [6; 7]. Особливо важливою є проблема адаптації шкільного підручника до нового освітнього середовища задля осучаснення шляхом модернізації структури, демонстрації новітніх технологій та інформаційних відомостей [1].

Ми звертаємося до сутності та особливостей підручника з української мови для 11 класу [8]. Свій вибір пояснюємо тим, що в 11 класі програмовий матеріал, який міститься в підручнику, школярі сприймають через призму попереднього досвіду, основи мовних знань вже були закладені, а носії мови здатні усвідомлювати власну мовну картину світу.

Відібраний для опрацювання підручник містить теми навчального матеріалу з риторики: «Риторика як наука й мистецтво слова», «Основи ораторського мистецтва», «Техніка підготовки ораторського виступу» [8, с. 16 – 84]. Розгляд цих програмних завдань забезпечують вправи шкільної книги, спрямовані на актуалізацію наявних в учнів знань і умінь. Думаємо, що мовна картина світу, що прихована в підручнику, може бути розглянута крізь призму сучасних вимог й оцінено, як риторичний матеріал впливає на формування мовної свідомості сучасних школярів. Мовна картина світу учнів 11 класу – це система їх уявлень про світ, здобутих завдяки освіті, що має вже доволі сталу форму, продуктивно знаходить своє відбиття в мові, уможлиблює як реалістичне сприйняття й

інтерпретацію подій, що відбуваються, так і спостереження важливих явищ навколо.

Програма, акцентуючи на текстоцентричному підході, зосереджує увагу на інтегруванні теоретичних та прагматично зорієнтованих розділів сучасної української літературної мови, між ними й риторики [9, с. 16], висуває на перший план основну мету навчання в цьому класі: формування загального уявлення про риторику як лінгвістичну науку, мовні засоби монологічного, діалогічного, полілогічного мовлення [9, с. 25]. Це зрозумілий акцент, адже мовлення впливає на особистісне становлення учнів, їх ментальність, інтелект, почуття, емоції, тобто на моральні уявлення про світ. Тому підручник унормовує й регламентує зміст завдань з риторики, зумовлює їх послідовність, занурюючи учнів у певний символічний простір.

Не кожен учень може чітко, логічно, зрозуміло, грамотно висловити власну думку. Уміння й навички усно й письмово представляти свою позицію формуються завдяки низці завдань, як-от: *доведіть, що; розкажіть про; прокоментуйте, як ви розумієте; чи згодні ви з думкою; обґрунтуйте або спростуйте думку; сформулюйте тему й мету промови; сформулюйте низку проблемних питань; напишіть есе*. Наприклад, вправа 35: *Прокоментуйте вислови видатних людей. Підтвердіть або спростуйте ці думки* [8, с. 17]. Зміст підручника передає учням важливі смисли, що стосуються життя, світу та їх самих. Це вислови відомих особистостей про риторику, мову, морально-етичні норми життя; публічна мова видатних представників гуманітарних і негуманітарних професій: письменники, науковці, політики, державні діячі (Квінтіліан, Цицерон, Ф. Прокопович, Вольтер, Ф. Ларошфуко, В. Черчель, А. де Сент-Екзюпері, Д. Карнегі, С. Рубінштейн, П. Загребельний, Гр. Тютюнник, Коко Шанель, Л. Мацько та ін.) (впр. 38, 39, 46, 52, 54, 60, 71, 74, 81). Також прислів'я про спілкування, характер українського мовного ідеалу (впр. 44); розповіді про успішних людей, приклади яких можуть надихнути (впр. 47); етикетні форми взаємодії мовців (впр. 117); фрагменти найбільш успішних промов (впр. 149, 177).

У книзі переважають вправи на вироблення практичних умінь і навичок: продукування усних чи письмових текстів. При укладанні змісту завдань автори вдаються до актуалізації певних концептуальних знаків, що відповідають особливостям культури мовної взаємодії людей, які перебувають у вітчизняній культурно-історичній ситуації, з урахуванням психолого-вікових особливостей мислення учнів (матеріальні, духовні, політичні, екологічні, економічні концепти, багато уваги приділяється концептам античних держав (Греції, Риму), Відродження, Просвітництва, Нового часу). Тобто автори підручника риторичний ідеал розглядають у широкому полі різних дискурсів, де оратори демонструють досконале володіння риторичними нормами, етичні норми спілкування, гуманізм, толерантність, творчість, здатність до самонавчання, самовдосконалення. Ці якості повинні бути моральним орієнтиром для школярів. Риторичний ідеал представлений як зразкова мовна поведінка людини без соціальних чи професійних обмежень, як чеснота особи, яка дотримується правил ідеального контакту.

З одного боку, мовна картина світу здобувача будується на риторичному ідеалі, для якого характерна реалізація комунікативно-етичних ознак, започаткованих риторичними взірцями античності (уміннях слухати, співчувати, бути правдивим, оптимістичним) [4, с. 24]. З іншого, – організувати контакт відповідно до сучасної ситуативної доречності.

Дистанційне навчання під час карантину та воєнного стану зумовило нові вимоги до риторичної майстерності і вчителів, і школярів. Т. Бауліна аналізує новий етап у риторичній – цифрову риторичку, яка має міждисциплінарний характер, застосовує ширшу систему засобів для контактів, поєднує здобутки класичного красномовства та неориторички [2]. Для цифрової риторички важливим є цифровий текст, що потребує комп'ютера, виконуючи і візуальну, і словесну функцію. Усна промова й цифровий текст мають різні можливості, однак важливо те, що оратор та аудиторія є активними учасниками взаємодії, між ними змінюються

кордони, так що останні можуть впливати на текст. В освітньому процесі цифровий текст є обов'язковим засобом наочності, наприклад, як презентація з елементами кольору, руху, шрифту, мультимедіа тощо (на відміну від класичної риторики). У цифровій риторичі цифровий текст швидше подає інформацію.

Отже, підручник з української мови для 11 класу оприявлює цілісну мовну картину світу, усвідомлене середовище, з яким школярі взаємодіють. Зокрема, система вправ з риторики дає змогу ефективно розв'язувати низку завдань, щоб наближати учня до світу, де розгортається його життя. Наш час відзначається новою концепцією культури промови, орієнтованої на особливе місце в ній риторичних навичок людини та на новий етап у розвитку риторики – цифрову риторичу та цифровий текст. Це неминуче впливає на мовну картину учнів, оскільки ми фіксуємо перехід суспільства до нового стану, де формується єдиний цифровий простір зі своїми вимогами до риторичної діяльності: полікодування й візуалізація. У перспективі є потреба звернутися до питання про риторичний цифровий еталон, який дасть змогу кожному аналізувати та вдосконалювати свою мовну діяльність.

Список використаних джерел

1. Барановська О. В. Шкільний підручник в умовах нового освітнього середовища. *Проблеми сучасного підручника*. 2018. Вип. 21. С. 20 – 30. **2. Бауліна Т.** Цифрова риторика: специфіка та перспективи. *Людинознавчі студії. Серія «Філософія»*. 2023. № 44. С. 43 – 59. **3. Культура мови : від теорії до практики : монографія / Л. Струганець, О. Бобесюк, О. Веремчук та ін.** Тернопіль, 2017. 216 с. **4. Мацько Л. І., Мацько О. М.** Риторика : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2006. 311 с. **5. Пушкарьова Т., Гриценко О.** Інноваційний потенціал сучасного підручника в умовах реформування системи освіти. *Проблеми сучасного підручника*. 2023. Вип. 30. С. 159 – 169. **6. Трубочева С.** Шкільний підручник у компетентісно орієнтованому освітньому середовищі. *Проблеми сучасного підручника*. 2015. Вип. 15. Ч. 2. С. 300 – 308. **7. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти**

/ С. Караман, О. Горошкіна, О. Караман, Л. Попова. Харків : «Ранок», 2019. 272 с. **9. Українська мова.** 10 – 11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль – українська філологія / укл. Л. Мацько, Т. Груба, О. Семенов, Т. Симоненко. Київ, 2017. 84 с.

ТВОРИ ПРО ВІЙНУ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Богиня Лариса (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка другого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – проф. Нікітіна А. В.

Сучасні тенденції трансформації освітньої системи України акцентують все більше уваги на формуванні та розвитку нових життєвих компетентностей і стратегій, гнучкості та мобільності соціальної поведінки. Події останнього десятиліття підтверджують, що одним з найактуальніших завдань нової української школи (НУШ) є створення умов для формування громадянської та соціальної компетентностей особистості, для якої демократичне громадянське суспільство має бути осередком як для розкриття її власного потенціалу, задоволення особистих потреб, так і для вирішення суспільно значимих питань і задоволення суспільних інтересів.

Пріоритетом у навчально-виховному процесі, за Концепцією НУШ, є розвиток свідомої, самодостатньої, усебічно розвиненої особистості; людини, здатної критично мислити, вміти спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми; патріота, відповідального за процеси, що відбуваються в державі; інноватора й активного учасника суспільного життя. Ці характеристики визначають сформованість громадянської та соціальної компетентностей, перша з яких трактується як здатність розуміти, поважати та захищати права, обов'язки й інтереси кожної людини, а друга – як усвідомлене відчуття себе

частиною суспільства, особистості зі сформованими навичками ефективної комунікації.

Дослідженню формування означених компетентностей присвятили свої праці М. Айзенбаррт, А. Богуш, Н. Гавриш, О. Кононко, О. Косенчук, С. Курінна, О. Стаєнна, Т. Піроженко, Т. Поніманська, І. Бех, Н. Бібік, Л. Козак, І. Жадан, Т. Ремех та інші. Більшість науковців розуміють громадянську компетентність як здатність і готовність особистості активно й ефективно діяти відповідно до демократичних принципів на основі активної життєвої громадянської позиції і внутрішньої готовності до її реалізації.

Поняття «соціальна компетентність» розглядається як цілеспрямованість на досягнення життєвого успіху, свідоме набуття знань, накопичення досвіду взаємодії у соціумі, застосування цих знань і особистого досвіду у житті (суспільному й особистому).

До особистісних характеристик, що розвиваються у процесі формування цих компетентностей, належать, зокрема: патріотизм (любов до рідної країни, знання її історії, державотворчого шляху, боротьби за незалежність, усвідомлення важливості незалежності); розуміння й дотримання демократичних цінностей; знання власних прав і обов'язків, сумлінне ставлення до виконання останніх; активна життєва позиція та готовність брати участь у суспільно-політичному житті; уміння відповідати за свої слова та вчинки; ефективна взаємодія на всіх рівнях (від сім'ї, колективу до громади).

Без сумніву, такі характеристики найефективніше розвиваються під час вивчення гуманітарних предметів, зокрема й української мови. Одним із завдань учителя-словесника, на нашу думку, є підбір і лінгводидактичний аналіз матеріалів, опрацювання яких здатне забезпечити не лише формування необхідних для участі в суспільних процесах умінь і навичок, а й формування мотивації до свідомої участі в них; становлення активної позиції щодо реалізації демократичних цінностей в Україні.

Сучасна молодь є свідком боротьби українців за незалежність, за право вільно жити у своїй державі, адже саме життя створює умови для набуття досвіду громадянської дії, усвідомлення демократичних цінностей суспільства, формування навичок комунікативної взаємодії. На сьогодні існують численні письмові свідчення, прозові й поетичні твори, відеоматеріали, фільми щодо подій, які відбуваються в Україні і свідчать про становлення громадянського суспільства й продовження нашої боротьби. Дидактичний потенціал цих матеріалів потребує аналізу, осмислення, креативного підходу педагога.

До прикладу, візьмемо вірш Павла Вишебаби «Доньці», що став відповіддю на запитання його доньки: «Про що тобі написати?», а рядок з нього «Тільки не пиши мені про війну» дав назву поетичній збірці автора, який зі зброєю в руках стоїть на захисті Батьківщини. На нашу думку, цей вірш можна запропонувати як компонент уроку української мови в 11 класі під час опрацювання морфологічної норми дієслів і дієслівних форм.

Сучасні технології уможливають порівняння виразного читання тексту одним з учнів (або вчителем) з оригінальним читанням автора та його побратимів [2], активне слухання яких підсилює емоційну складову уроку, сприяє формуванню «духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, системи загальнолюдських, національних, особистісних ціннісних орієнтирів» [5, с. 95].

Наведемо приклади деяких завдань і запитань:

1. Для формування загальнокультурної компетентності:

– *Як ви думаєте, чому автор адресував це поетичне послання своїй доньці?*

– *Що ви знаєте про Павла Вишебабу і його поезію?*

– *Яких іще українських письменників і поетів, що беруть участь у сучасній визвольній війні, ви знаєте? Які їхні твори ви читали, про які чули?*

2. Для формування лінгвістичної компетентності:

– *Які дієслівні форми використані в тексті? Яку стилістичну роль вони відіграють?*

– Назви яких представників флори і фауни вживає автор у тексті? Чи відомі вам ці назви? Чи є вони активно вживаними в мовленні мешканців вашого регіону?

3. Для формування мовленнєвої та комунікативної компетентностей:

– Які рядки поезії спонукають адресата до комунікації? Як би ви відповіли на запитання автора?

– Які думки й емоції викликало у вас прослуховування, читання та аналіз цих поетичних рядків?

– Спробуйте написати листа авторові з розповіддю про життя, що вирує навколо вас (у віршованій формі, есе, відео);

– Складіть план на своє найближче майбутнє (рік) з використанням дієслів майбутнього часу.

Звісно, цей перелік не є вичерпним, адже текст вірша багатий на дидактичні можливості, які розкриє креативний учитель. Та навіть скорочений аналіз дозволяє спрогнозувати зацікавленість учнів питаннями комунікації з рідними й друзями у лихі часи, планами на повоєнне життя, розкриє перед ними світ літературних творів, написаних учасниками буремних подій.

Подальші розвідки з досліджуваної проблеми вбачаємо у створенні текстотеки художніх і публіцистичних творів, зокрема авторів-ветеранів російсько-української війни, лінгводидактичного аналізу текстів, укладання матеріалів для розвитку ключових компетентностей засобами української мови у старшій школі.

Список використаних джерел

1. Вишебаба П. «Тільки не пиши мені про війну». Київ : Вид-во Однієї Книги, 2022. 112 с. **2. Вишебаба П.** «Доньці». URL : https://youtu.be/ybWS0zwfsn4?si=1E5V0UuLWNZooU_d.

3. Жадан І. Громадянська компетентність : соціальні очікування і реалії : монографія. Кропивницький, 2022. 110 с. **4. Магдич Т.** Аналіз сутності поняття «громадянська компетентність» у системі психолого-педагогічних та лінгводидактичних категорій. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/32755/1/%D0%9C%D0%B0%D0%B3%D0%B4%D0%B8%D1%87.pdf>.

5. Нікітіна А. Лінгводидактичний аналіз тексту в професійній діяльності українського словесника. *Український словесник і сучасна науково-освітня парадигма* : зб. матеріалів круглого столу. Полтава: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. С. 81 – 100. **6. Ремех Т.** Сутність і структура громадянської компетентності учня нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34 – 41.

КРИМСЬКОТАТАРСЬКА КОНЦЕПТОСФЕРА ПІСЕННОГО АЛЬБОМУ ДЖАМАЛІ «QIRIM»

Валин Анастасія (Кремінський лицей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», «Кримськотатарська гуманітаристика», вихованка)

Наук. керівник – уч. Уманська Т. О.

Мета розвідки – поглиблений аналіз кримськотатарських наративів у текстах музичних творів з альбому Джамали «QIRIM» 2023 року.

У травні 2023 року Джамала презентувала в Національній опері України з Національним симфонічним оркестром України новий альбом «QIRIM». Лонгплей складається з 14 пісень про певну місцевість півострова Крим. Сама співачка зазначає, що «співавтором цього дослідження став сам народ Криму», а також 80 музикантів. «Qirım» – це збірка старовинних пісень кримськотатарського народу, які співачка збирала впродовж десятиліть у містах та селищах Кримського півострова.

Над альбомом разом з Джамалою працювали композитор-аранжувальник Артем Роценко, звукоінженер Максим Гладецький і саунд-продюсер Сергій Круценко, а також понад 80 народних і симфонічних музикантів. Під час запису використовували традиційні для кримських татар музичні інструменти: кавал, труба, скрипка, даре.

Переможниця Євробачення-2016 Джамала представила альбом кримськотатарських пісень «QIRIM» на сцені фанзони Євробачення-2023 в Ліверпулі. Співачка виконувала пісні в супроводі філармонічного оркестру BBC.

Метою створення альбому «QIRIM» є повернення до національної історії, культури та ментальності українського Криму. Історія кримли (самоназва кримських татар) актуалізує народного героя Аліма Айдамаха з Карасуву, своєрідного Устима Кармалюка, що рятує від несправедливості. Згадуються степові кримські татари – ногаї – з унікальним фольклором. Подано образ керченського верблюда Чалбаш-Бора – символу любові та відданості.

Джамала зауважує: «Мій альбом формується навіть не як півострів, а як острів – з 14 частин. Там мені хотілося розказати піснями про Крим людям, які геть нічого про нього не знають. Такий собі Крим для чайників. Щоб люди розуміли, хто там жив, якою мовою розмовляв тощо. Про що боліло в Ялті, про що говорили в Ах'ярі – справжня назва Севастополя, про що страждали в Акмесджиті – справжня назва Сімферополя. Мені хотілося розказати історії» [1].

Джамала збирає кримськотатарські наративи, поринаючи в глибини етнофілософії: «... мені здається, що вони могли забрати в нас тимчасово все – територію, домівки, розбити наші мечеті, зруйнувати ханський палац, але вони не можуть забрати наші пісні. Це реально окрема форма присутності, за допомогою якої ви можете почути історію свого Криму, де б ви не були. Це не просто якийсь там народ мешкав, а ваші люди й ваша історія. Через пісні я знайшла ці історії. Це, наприклад, трек «KENE ALDI ĞAM BENİ» («Чому в мене такий тягар на душі»)» [1]. Серце крається від історії людини, яка через утиски не може знайти себе в цьому житті.

«Боротьба за правду ніколи не була простою справою. Напевне, саме тому робота над «Qırım» тривала роки мого життя. Цим альбомом я втілила свою велику мрію – показати всьому світу, що попри будь-які спроби переписати історію Криму ми не дамо забути правду. А вона ж криється саме у фольклорі, у цих неймовірних сюжетних лініях,

які розкривають перед нами щоденники «Qırım» [1], – гордо проголошує Джамала.

Отже, новітня збірка пісень Джамали «QIRIM» – це масштабний проект альбому кримськотатарської пісні, який формувався командою десятиліттями, нині звучить актуально й життєствердно.

Список використаних джерел

1. Інтерв'ю з Джамалою. URL : <https://rozmovna.wordpress.com/category/%D0%B4%D0%B6%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B0/>.

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЗНОСТІ НА ПРИКЛАДІ ПІСНІ «НАТАХА» РОК-ГУРТУ «ЖАДАН І СОБАКИ»

Глазова Світлана (Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, доцентка),

Скураговська Дарина (Бердянський державний педагогічний університет, м. Запоріжжя, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Твори художньої літератури мають свою специфічну лексику, для якої характерне яскраве стилістичне забарвлення. Художній твір є своєрідною авторською моделлю світу, за допомогою якої письменник несе свою функційну творчість.

Проблема тексту досліджувалася як лінгвістами, так і психолінгвістами (Л. Булаховський, Ф. Бацевич, О. Селіванова та ін.). У лінгводидактиці також актуальною залишається проблема тексту, цьому присвячені праці С. Єрмоленко, Л. Златів, Л. Шиянюк, В. Мельничайка, М. Пентилюк та ін.

У роботі розглянемо контекстуально-синонімічні засоби увиразнення мови (тропи) та лексико-синонімічні засоби в мовотворчості українського гурту «Жадан і собаки», а саме в пісні «Натаха» з першого студійного альбому гурту.

Сергій Вікторович Жадан відомий, перш за все, як український поет і письменник. Його літературні твори відзначені багатьма національними та міжнародними

нагородами, перекладені понад двадцятьма різними мовами. Жадан працює в різних літературних жанрах; окрім повістей, романів, віршів він також часто виступає автором пісень для українських виконавців та не тільки. Сергій Вікторович писав для українсько-білоруського гурту «Brutto», сестер Тельнюк, «Kozak System», «Плач Єремії», Фоззі та інших.

Письменник також є солістом гурту «Жадан і собаки», який сформувався самостійно ще в 2000 році в Харкові й мав назву «Собаки в космосі», а з 2007 року почалась тісна співпраця Сергія Жадана та того колективу, що був на той момент. У 2014 році гурт отримав назву «Жадан і собаки», а відомий український письменник став рок-виконавцем.

Як і художні твори Сергія Вікторовича, так і його пісні сповнені гострою сатирою, порушують серйозні соціальні та політичні теми, хоча є і місце пісням з ліричним баладним характером. Типовим для творчості Жадана й гурту в цілому є надмірне використання інвективної, нелітературної, просторічної лексики. Багато хто дорікає цим автору, говорячи про те, що нецензурні вислови заважають читати, слухати, що це є ознакою низької культури. На це Сергій Жадан має свою точку зору, в одному зі своїх інтерв'ю українському інтернет-видавництву «Українська правда» він сказав таке: «По-моєму, це снобізм, який мало чим підкріплений. Мені здається, це все один лексичний пласт, один масив мови, все це є в словниках, все це є предметом вивчення мовознавства. Література ж не займається пропагандою, вона, скоріше, займається аналізом» [4].

«Спортивний клуб армії» – таку назву має перший спільний студійний альбом гурту «Собаки в космосі» та Жадана, який було випущено у 2008 році. До нього увійшло вісім україномовних пісень, автором яких був Сергій Вікторович, серед них і пісня «Натаха».

Із самої назви, яка складається зі згрубілої та фамільярної форми імені Наталя, можна зрозуміти, що в тексті пісні може бути присутня ненормована, нецензурна лексика. Насправді ж у пісні «Натаха» містяться усі види маркованої лексики. Наприклад, можемо зустріти такі соціалекти: *Бундес* (у знач. Німеччини чи будь-якого міста у цій країні), *на крайняк*

(на крайній випадок), *стрілка* (сутичка між бандитами), *відлити* (справити потребу), *випасти* (вислідити), *винюхувати* (шукати, стежити), *тьолка* (жінка), *братішка* (фамільярне звертання до чоловіка), *поморочений* (тяжкий для розуміння) та інші. Зустрічається також і обценна лексика: *Їб@в я таку демократію; Вимкни нах@й це радіо; Бл@!* Ну звідки тут стільки білоруських партизанів [1].

Відкрите блюзнірство до певних релігій чи політичного режиму прослідковуємо у наступних рядках: *Стрілки під російською синагогою; Які новини можуть бути у католиків? / В них немає новин з часу останнього хрестового походу; Їб@в я таку демократію* [1].

Автор також використовує слова іншомовного походження, наприклад: *Люфтваффе* (німецькі повітряні сили), *демократія* (політичний устрій), *синагога* (єврейський храм, собор), *гарантія* (порука в чомусь), *готель та мотель* (місце для відпочинку), *бізнес* (власна справа), *силікон* (ситетична кремнійорганічна сполука), *католики* (представники католицизму), *юнкер* (німецький літак) тощо.

Використовує автор й оніми: *Берлін, Варшава, Вінниця, Мостиськ, Дунай, Марія, Йосип, Натаха* [1].

Сергій Жадан у пісні також запозичує біблійний сюжет про Діву Марію та Йосипа та їхню подорож на віслюку до Віфлеєму: *І ось ми вибирались із Бундесу / З її документами і моїми боргами / Наче Марія і Йосип на віслюках...* [1].

Серед художніх засобів виокремлюємо такі постійні епітети – *глибока ніч, ранок холодний і свіжий* та авторські – *ночі повні вогню, душу картонну*. До образних загальнономовних метафор належать такі: *Глибока ніч стояла; Дай відпочити своєму серцю; не плач, моє серце, не плач; не муч мою душу*; авторська метафора – *радіо глохло від втоми* [1]. Наявні також порівняння: *Усе життя, як оце польське радіо; Наче Марія і Йосип на віслюках; Я ніби пілот Люфтваффе / Так ніби юнкерс мій підбили, а сам я встиг вистрибнути* [1].

Та лексика, якою написана пісня, не є літературною, і, можливо, таке нагромадження табуйованих слів не є доречним для пісенного жанру. Але пісня «Натаха», як і вся творчість

гурту «Жадан і собаки», – це про життя різних прошарків населення з різними релігійними переконаннями, віруваннями та різним способом життя. У цій пісні ми чуємо історію двох контрабандистів, і Сергій Жадан хотів донести цю історію з діалогами учасників так, як вона відбувалася б в реальному житті, звичайно, з використанням інвективної лексики.

Список використаних джерел

1. «Антитіла». Тексти пісень. URL : <https://www.pisni.org.ua/search.php?phrase=%E6%E0%E4%E0%ED+%B3+%F1%EE%E1%E0%EA%E8&obj=s> (дата звернення : 10.08.2023). **2. Глазова С. М.,** Вусик Г. Л. Функціонування інвективної лексики : від прозових творів Кузьми Скрябіна до сучасних українських пісень. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 26. Т. 1. С. 37 – 42. **3. Глазова С. М.,** Скуратовська Д. В. Теоретичні засади дослідження просторіччя як соціолекту ненормативної лексики. *Science and innovation of modern world*. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2022. Pp. 703–710. **4. Соколинська А.** Сергій Жадан : я й сьогодні ходжу і розклеюю афіші. Ін-т-видав. «Українська правда». 2011. URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2011/05/4/78148/> (дата звернення : 10.08.2023).

ЕПІТЕТИКА ПОЕЗІЙ НАДІЇ КРАСОТКІНОЇ ПРО МОВУ

Глуховцева Ірина (Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, м. Київ, доцентка)

Красоткіна Надія Григорівна – українська поетеса та педагогиня, переможниця Всеукраїнського конкурсу «Класний керівник – 2004» у номінації «Вихователі шкіл-інтернатів», співавторка науково-педагогічного проекту «Інтелект України» – народилася 26 серпня 1946 року в Ковелі. У 1964 році закінчила середню школу № 3 у місті Ковель, у 1969 році – Волинський педагогічний інститут за спеціальністю «Вчитель початкових класів». Мешкає в місті Луцьк Волинської області.

Надія Красоткіна написала чимало віршів про мову, у яких епітет є одним з провідних художніх засобів, що репрезентує сутність мови чи слова, демонструє авторське бачення дійсності.

У науковій літературі епітет розглядають як лексико-синтаксичний троп, оскільки він виконує функцію означення (*a silvery laugh*) або обставини (*to smile cuttingly*), є складовою частиною звертання (*my sweet!*). Цей троп зазвичай виражений переносним значенням слова, хоч це й не обов'язково, з неодмінною наявністю в ньому емоційних або експресивних та інших конотацій, завдяки яким автор висловлює своє ставлення до предмета [1, с. 37].

Незважаючи на те, що термін *epitete* є одним із найдавніших понять стилістики, серед дослідників немає єдності в його визначеннях. За умови широкого розуміння епітета – це будь-яке означення, ужите «для вирізнення предмета думки, для називання ознаки – чи то постійної, узвичаєної, що часто повторюється і відома мовцям, чи то особливої, оригінальної, яку помітив тільки автор, яка пов'язана з конкретним текстом, з індивідуальним авторським стилем. Друге, вузке розуміння епітета, охоплює лише художні, емоційно-образні означення, що відзначаються оригінальністю, нечастим вживанням, індивідуальним змістовим наповненням» [3, с. 153]. Межа між цими двома епітетами-означеннями досить умовна: нерідко звичайне широковживане означення набуває в авторському дискурсі нових асоціацій.

Так, у поезіях про мову Надії Красоткіної означення *моя (моє), твоя (твоє), наша (наше) мова (слово)* набуває особливої ваги, адже інтимізує висловлення, робить його більш адресним: *Перлина душі – твоя мова і слово. / Та й слово у Всесвіті першим було* («Перлина душі – твоя мова і слово»); *Мово, моя Березиня свята! / Маю від звуків твоїх насолоду – / Ти найвеличніша, рідна, проста* («Рідна мова»); *Ні, наша мова не вмирала* («Мову не здолати»). Ідентифікаційну функцію відіграє означення *своя*, що підкреслює неповторність і окремність української мови: *Бо українці – це народ терплячий, / Талановитий, дуже роботячий. / Красу творити*

вміє і співати / І щиро, ніжно, світло розмовляти / Своєю мовою, що гарна й милозвучна, / І жартівлива, й дуже-дуже влучна («Щоб не знати нудьги»).

У багатьох контекстах поетка використовує словосполучення *рідна мова*, що нині вживане як соціолінгвістичний термін. У віршах поетеси сприймаємо означення *рідна* як постійний епітет літературного походження, значення якого підсилене такими означеннями, як *чудова, літературна, приємна, дивна, чарівна*, порівнянням як *пташечки спів*, а також формою найвищого ступеня порівняння – *найрідніша, найкраща*: *Серце народу – це мова, – це слово, / Нації гордість, культура, престиж. / Той, хто цурається рідної мови, / Раниць народ в саме серце, як ніж. / Мова загине – народ оніміє, / Світ відверне від такої юрби. / Поки є мова – в людей є надія, / Є пісня радості й пісня журби. / Мова чудова і літературна, / Без говіркових, спотворених слів / Свідчить про те, що людина культурна. / Мова у неї, як пташечки спів. / Мова у неї приємна, чудова. / Є в ній традиції всіх поколінь. / Як у віночку йде слово до слова, / В мові чарівність і сонця теплінь. / Мова – це людства досягнення дивне. / Мова – це нація, спільність і час. / Мова моя українська чарівна / Є найрідніша для кожного з нас! («Серце народу – це мова»).*

Рідне для мовця слово поетеса асоціює з *теплим і добрим* словом, материнською любов'ю: *Хай кожен з вас, діточки, запам'ятає, / Від теплого слова і лід розмерзає. / Від доброго слова на серці світліє, / А рідне словечко дає нам надію. / А рідная мова пригорне, як мати, / То ж треба нам, діточки, мову вивчати, / Щоб в світі не бути чиймись рабами, / В життя йти сміливо своїми стежками («Рідна мова, як мати»).*

Мелодійне звучання української мови Н. Красоткіна співвідносить зі співом солов'я, здатність висловити найпотаємніші думки – з душею народу, багатство виражальних засобів – з можливістю застосування рідну мову в різних ситуаціях, поліфункційність – із значним словниковим запасом, наявністю засобів експресивності, тепло рідного слова – із сонцем: *Рідна мова моя, поетична, пісенна, / Пелюсткова і ніжна, як спів солов'я! / Як народу душа: щира, добра,*

натхненна – / Ти найкраща у світі, бо рідна, моя! / Українські пісні ніжно мама співала, / Коли ще в сповитку були діти малі, / Українською мовою благословляла, / Як розходились ми на дороги Землі. / Скільки в мові тепла і палкого кохання! / Туги й щастя дзвінкого і світла душі / Та іскристої радості і шанування, / Що, лиш, просто говориш – виходять вірші! / То струмочком дзвенить, то сміється й співає, / То іскринками гумору враз спалахне. / Скільки слів в тобі є? Лиш Господь один знає, / Мово рідна моя! Ти, як сонце ясне! / Бо слова твої серце уміють зігріти, / Приголубити, втішити можеш одна! / Мово рідна, ну, як нам тебе не любити? / Ти весела і ніжна, неначе весна! («Рідна мово моя»).

При описі історичного шляху української мови Н. Красоткіна оперує епітетами, які допомагають зобразити минуле мови – скаліченої, принишкої, і сучасне – державної, чарівної, рідної, чудової, що ніжно розквітла. Ці означення виконують функцію контекстуальних антонімів, що поглиблює зміст насиченого метафорами тексту: *Топтали мову і душили, / Щоб українець онімів. / Здавалось, не було вже й сили, / Ні пісні доброї, ні слів. / Скалічена, принишкла мова. / Всі думали, що це вже – крах... / Лиш пісня пташки світанкова / Її будила у серцях. / І мова ніжно розквітала, / Приходила у дивні сни. / І коліскової співала / Із першим подихом весни. / Ні, наша мова не вмирала, / Вона боролася й жила. / Як Фенікс – завжди воскресала / І до людських сердець йшла. / І ось вона – державна стала, / Чарівна мова з-поміж мов! / І барвами всіма заграла... / Ніхто цю мову не зборов! / Хоч знов перевертні з народу / Назад все хочуть повернуть, / У мови викрасти свободу / І перекрити світлу путь... / Народ поставить на коліна, / Щоб українець онімів. / Віддати в рабство Україну... / Хто ж ми без мови і без слів? / Ніхто... Як згине рідна мова, / Безликі станем ми, авжеж? / Загине й нація чудова / І рідна Україна – теж... («Мову не здолати»).*

Зазвичай Н. Красоткіна створює образ української мови цілим комплексом художніх засобів, адже вона вміло поєднує художній потенціал аналогії (*Мова – це Всесвіт увесь*), неузгоджених і узгоджених означень (*Мова із рясту, любистку*

й роси; найвеличніша, свята), художніх епітетів (Мова вогненна й ласкава така), метафор гіперболічного походження (Може твердішою бути від криці, / Може летіти, мов пташка легка) та ін.: **Мова** – це втілення думки людини, / Мова із рясту, любистку й роси. / Мова – це Всесвіт увесь для дитини, / Стільки в ній радості, щастя й краси. / Мова із поля, з дзвінкою криниці, / Мова **вогненна й ласкава така!** / Може **твердішою** бути від криці, / Може летіти, мов пташка легка. / Ти у гармонії з серцем народу, / Мово, моя **Берегиня свята!** / Маю від звуків твоїх насолоду – / Ти **найвеличніша, рідна, проста** («Рідна мова»).

Художньо довершеними вважаємо також вірші, основним засобом образності яких є означення-епітети. Уміння поєднувати метафоричні (створені на основі подібності ознак предметів, явищ), метонімічні (підставою для виникнення яких є суміжність предметів), гіперболічні (позначені значеннєвим відтінком перебільшення) і синестеційні (коли поєднано в одному тропі різні, іноді далекі асоціації) епітети створюють справді поетичний образ мови. Це пов'язане із природною властивістю людини переживати водночас враження, одержані від кількох органів чуття, що приводить до синтезу кількох відчуттів.

І дійсно, у тексті, у якому нараховуємо 93 слова самостійних частин мови, вжито 58 означень, які характеризують мову залежно від сфери функціонування, тональності висловлювання, питомих рис, ставлення користувачів до мови, експресивності, наявності засобів художнього осмислення дійсності, архаїчної й нової символіки, авторських асоціацій тощо: **Українська рідна мова / Мелодійна, світланкова.** / Ти від серця йдеш до серця / І дзвениши, як те джерельце. / **Щира, світла і казкова, / Ніжна-ніжна, пелюсткова.** / Ти багата і барвиста, / І дзвінка, і промениста. / І буденна, і святкова, / Мово наша калинова! / І свята, і найрідніша, / І для слуху наймиліша! / У тобі ясне світання, / Є любов, а є кохання. / Ти така ясна, чудова, / Мово наша веселкова! / У тобі глибінь кринична, / Ти близька для нас і звична. / І весела, і завзята, / Ти дотепна і крилата. / Лагідна і

терпелива, / То сумна, то жартівлива! / Искрометна і лірична, / І пісенна, й поетична. / Дорога а ще – пречиста, / То звичайна, то врочиста! / Ти цікава й щедра мова, / І відкрита, й загадкова. / І повільна, й блискавична, / І звичайна, й фантастична. / І щаслива, і нещасна, / Історична і сучасна. / Ділова і виробнича, / І відверта, й таємнича / І тому невипадково / Є в тобі потрібне слово / На всі випадки життя / І на кожне почуття! («Яка наша мова»).

У вірші «Горять книжки» словосполучення українська мова, яке співвідносимо з унормованою і кодифікованою мовою, авторка зіставляє з поняттям *суржик*, що асоціюється із мішаниною елементів двох мов – російської і української. Метафора *палити мову* виокремлена завдяки протиставленню словосполучень *горить папір, але душа жива*. Це вселяє переконання, що слова не згорять, а зазвучать *чарівно, пелюстково* (цю думку висловлено прислівниковими епітетами): *В Криму горять книжки. Вогонь до неба. / Там українське палять все, що є. / Бо українська мова їм не треба, / У них сьогодні власний суржик є... / Творцям багаття хочеться радіти. / Чого ж радіти, як горять книжки? / На це безумство дивляться і діти, / І вчителі бездарні, і батьки... А мову палять, нищать на багатті... / Горить папір, але душа жива! / Не спалить душу вороги прокляті, / Зійдуть над світом мова і слова / І зазвучать чарівно, пелюстково!* («Горять книжки»).

Особливу функцію у віршах Надії Красоткіної відіграє займенник *ти*. В одному випадку, поетеса вживає його по відношенню до мови. Тоді займенник *ти* стає засобом створення поетичного образу слова, наближеного до читача, засобом інтимізації висловлювання. В іншому випадку, авторка уживає цей займенник по відношенню до носія мови, особливо дитини. Тоді тональність розмови, хоча й набуває повчальних нот, загалом має відтінок задушевної, спокійної і відвертої бесіди, під час якої не можна схибити чи говорити неправду. У такі хвилини говорять лише щиро. Ось такий малюнок бесіди й показаний у вірші «До мови серцем пригорнись»: *О, мово*

рідна, ти чудова! / Мов теплий подих вітерця. / В тобі чарівне кожне слово, / Бо заворожує серця. / Ти розмаїта і багата, / В тобі легенди і казки. / Жива, співуча і крилата... / В тобі – історії стежки, / Що ними йшов народ до волі, / Йшов крізь терни до зорі. / В тобі на все є слів доволі, / Ти, наче сонечко вгорі. / То ж вчи, дитино, рідну мову, / З дитинства мовою гордись. / Не забувай її, казкову, / До мови серцем прихились. / Бо рідна мова, наче мати, / Тебе не зрадить у житті. / А буде вік оберігати / Їй допомагати на путі («До мови серцем пригорнись»).

Дбаючи про створення неповторного поетичного образу мови, авторка нерідко вдається до створення ефекту сюжетності віршів. Такою вважаємо поезію «Малюємо словом», у якій поетка спонукає читача до вивчення історії слів, осягнення мовного багатства слова, а також вірш «На луг весняний схожа рідна мова», де сюжетність є засобом, з допомогою якого показане багатство мови. І, звичайно ж, цим віршам властиве вдале використання епітетів, якими вона наділяє й іменник мова, й інші слова, ужиті у вірші: *Малюємо словом красу України, / Безмежні простори, ліси і поля. / Словами збагатимо душу дитини, / Бо це найрідніша і мила земля. / Бо це твоя мова жива, світанкова, / Її ти повинен по світу нести. / Складемо в віночок словечко до слова / Її відкриємо з ними світи. / Заглибимось з ними в історію роду, / У побут прадавній й сучасне буття. / У те сокровенне і вічне народу, / У пісню, у думу, в духовне життя. / Відкриємо велич своєї країни, / Безмежну, чарівну і дивну красу. / Усю мальовничість степів України / І вранішню срібну росу. / У лісу чудового пісню та казку / І неба бездонного вічну блакить. / Народу незборного мудрість і ласку, / До всього хай серце твоє прикипить. / До рідної мови, до рідного краю, / До мудрого слова і до доброти. / Хай серце навіки свій край покохає. / То ж світлим і добрим рости. / Бо все починається з рідної мови / І пісні, що мама співала колись. / Люби і шануй рідний край світанковий / Її усьому найкращому вчись («Малюємо словом»).*

У вірші «На луг весняний схожа рідна мова» більшість епітетів виконують пояснювальну, уточнювальну функцію, адже поетка хоче довести, що мова така ж багата на різні засоби мовлення, як луг на рослинність: *На луг весняний схожа рідна мова. / Іде, завітчана так рясно, як в вінку. / Вона чарівна, дивна, світанкова, / Послухай серцем мову гомінку... / Вона звучить і лагідно, й пісенно / Та кольором і звуком виграє. / Із вуст борців у світ летить натхненно / І стільки в ній краси та сили є! / У ній звучить природа України, / Її традиції, минуле й майбуття. / Любов струмує радісно й дитинно. / У рідній мові – наше все життя. / Вона барвиста, чиста, веселкова / І милозвучна, світла, як весна. / На луг весняний схожа рідна мова / І найрідніша, мила нам вона. / На цілий світ – така одна-єдина, / Чарівна мова з ніжністю весни. / Ти рідну мову знай, бо ти – людина! / І гордо з нею йди у світ ясний («На луг весняний схожа рідна мова»).*

У вірші «Рідна мова» поетеса, доводячи чарівність української мови, насичує висловлювання і означеннями, і дієсловами-метафорами. Тут нараховуємо 67 слів самостійних частин мови, 17 з яких виконують функцію означення, а 7 – це дієслівні метафори, чим підкреслено непересічність, небуденність української мови: *Моя чарівна українська мова, / В ній стільки неповторних, дивних слів. / А слово пригорнулося до слова – / І гай зелений співом задзвенів. / І стежечки побігла тонка стрічка / Серед в'юнких зелених споришів. / Заплюскотить об берег тихо річка, / Здійметься в небо жайворонка спів. / А небо волошково засиніє / І засміється сонечко згори. / Бо рідна мова – все на світі вміє. / Ти вчи її і нею говори. / Бо як прихилиться до слова рідне слово, / Тоді стає казковим білий світ. / Тому вивчай свою чарівну мову / З дитинства вчи її, з маленьких літ («Рідна мова»).*

Отже, епітети в поезіях Н. Красоткіної виконують пояснювальну, уточнювальну, конкретизуючу та експресивну функції. Для створення поетичного образу української мови поетеса використовує метафору, порівняння, аналогію, гіперболу, але особливе значення в її віршах мають метафоричні, метонімічні, гіперболічні та синестезійні епітети.

Список використаних джерел

1. **Волковинський О. С.** Поетика епітета : пролегомени до теми *Біблія і культура*. 2009. № 11. С. 28 – 38.
2. **Красоткіна Надія.** Вірші про українську мову. URL : <https://cutt.ly/zwS3akvM>.
3. **Літературознавча** енциклопедія : у двох томах / [авт.-уклад. Ю. І. Ковалів]. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2 (М – Я). 624 с.

МОВНИЙ ІМІДЖ КІНОАНОНСІВ

Гуцол Анна (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Каленюк С. О.

Другу половину ХХ – початок ХХІ ст. характеризує стрімке зростання масової комунікації та нових інформаційних технологій. Динамічний розвиток традиційних засобів масової інформації, як-от: друкованих видань, радіо, телебачення, а також поширення інтернету спричинили створення єдиного інформаційного простору, особливого віртуального середовища як сукупності медійних потоків. Усе це відбилося на процесах вживання слів, реченневих структур та характері мовних змін.

Мета дослідження полягає в аналізі граматичних засобів, використаних в українськомовних анонсах фільмів і серіалів.

Проблематика кіноанонсу – це одна зі складників проблеми кінотексту, що розглядається і лінгвістами, і представниками інших наук. Так, наприклад, кінотекст як особливе явище викликає стійкий інтерес дослідників у галузі філософії, семіотики, літературознавства та мистецтвознавства (Р. Барт, Ю. Лотман, М. Ямпольський та ін.). Помітний внесок у лінгвістичне дослідження кінотексту й кіносценарію зробили О. Іванова, Панченко С., І. Соколова та ін. [4, с. 24].

На синтаксичному рівні виділені такі особливості. Досліджувані тексти кіноанонсів складаються з 5 – 10 речень, більшість – із 6 – 7 речень.

В анонсах зустрічаються:

1. Питальні конструкції, які впливають на адресата таким чином, щоб у нього виник інтерес дізнатися повну історію фільму. Питальне речення зазвичай використовуються у кінцівці, наприклад: *Чи зможуть вони побудувати спільне щастя, незважаючи на підступи рідних?; Невже їм більше ніколи не судилося бути разом?* Це, як правило, риторичні питання.

2. Прості речення: *Сину Майкла, на щастя, вдається втекти, прихопивши з собою документи. Волею випадку він стає поводитирем кобзаря. На них починається полювання («Поводир»).*

3. Часто використовуються номінативні речення: *Карпати; Салют («Тіні незабутих предків»).*

4. Характерне використання однорідних членів: *Модні клуби, престижні офіси, розкішні автомобілі, закриті вечірки («Попелюшка»).*

5. Однорідні члени в багатьох випадках виконують підсилювальну функцію і створюють рівний емоційний фон.

6. Складні речення, наприклад: *Ви – чудові хлопці, це видно неозброєним оком; Ми обидва знищуємо людей, щоб зробити світ набагато кращим («Поводир»).*

7. Безособові речення, наприклад: *Одного разу йому доводиться відвезти батька в місцеву клініку; Але все це їм доведеться випробувати на собі («Одного разу під Полтавою»).*

8. Для кіноанонсів властиве регулярне використання протиставлення між компонентами: *Я розслідував багато злочинів, але цей назавжди змінив мою душу; Так, дитиною він буде спокійною, а от з 30 почнуться певні складнощі; багато хто мені не вірить, але рано чи пізно вони усвідомлять правду («Одного разу під Полтавою»).*

9. Для встановлення зв'язку з адресатом вживаються такі синтаксичні конструкції, як: *У серіалі ви станете свідками розвитку дуже цікавої любовної історії; Історія героїзму, любові і зради («Євродиректор»).*

10. Найважливішим засобом мовного жанру кіноанонсу є конструкції з трьома крапками, які використовуються в кінці текстів, і, на наш погляд, є засобом надання впливу на адресата, спрямованим на те, щоб викликати інтерес до фільму і його подальший перегляд: *Гуров вважає Сталіна героєм і вірить у те, що військовий суд помилився...; Першим викликом для Людмили стала війна, яка позбавила її нормальної юності («Червоний»).*

Цікавою особливістю кіноанонсів до українськомовних фільмів, на наш погляд, є рідкісне вживання окличних речень (2 речення в 60 досліджених текстах), в той час як М. Алексеєва і К. Осипян відзначають, що в німецьких кіноанонсах зустрічаються їх активне вживання.

Вивчення мовного жанру кіноанонсу дуже актуальне сьогодні. Це вторинний, інформативний, рекламний віртуальний мовний жанр, метою якого є не тільки передача короткої інформації про фільм, але і вплив на адресата, залучення його уваги і збудження інтересу.

Отже, синтаксичні конструкції, використані в мові анонсів українськомовних фільмів і серіалів, мають на меті встановлення зв'язку з адресатом. Це основна прагматична мета простих двоскладних речень, складнопідрядних речень, речень з однорідними членами. Підсилює стилістичний ефект сконденсованості змісту, акцентування необхідної інформації використання неозначено-особових речень та безсполучникових складних речень.

Основний текст друкованого креолізованого кіноанонсу є складним і цікавим з дослідницької точки зору явищем. Різноманіття використовуваних синтаксичних конструкцій і наявність безлічі засобів виразності дозволяє сказати, що основний текст кіноанонсу є не тільки рекламним продуктом, а й результатом творчої роботи автора.

Список використаних джерел

1. Кутуза Н. В. Психолінгвістичні особливості рекламного впливу. *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 82. Т. 1. С. 247 – 249. **2. Панченко С. А.** Лінгвістичні параметри кіноанонсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.02.

Дніпропетровськ. 2008. 20 с. **3. Панченко С. А.** Структура кіноанонсу як мовного ланцюга. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія* : зб. наук. пр. / за ред. Ю. О. Шепеля. Т. 4. Дніпро, 2011. **4. Соколова І. В.** Прагматико-комунікативні характеристики категорії повтору в текстах-анонсах : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Суми, 2002. 211 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ СУЧАСНИХ КОЛИСКОВИХ ПІСЕНЬ ЯК МУЗИЧНИХ ТВОРІВ

Дзивицький Дмитро (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувач загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованець) Наук. керівник – уч. Уманська Т. О.

Метою розвідки є аналіз жанрової трансформації сучасних авторських колискових пісень як музичних творів.

Коліскова пісня є особливою ліричною піснею фольклорного чи літературного походження. Народна коліскова має коріння в давньому дописемного періоді історії розвитку людства та є першою піснею, яка, на думку О. Рослякової [2, с. 117], «живить душу». Серед найвідоміших народних колискових «Ой ходить сон коло вікон» (1837, «Русалка Дністрова»), «Із-за річки, з-за Десни», «Котику сіренький», «Спи, маленький козачок».

Низка науковців, зокрема Н. Бабич, Г. Довженок, Т. Качак, М. Лановик, З. Лановик, О. Марчун, І. Руснак, М. Семенова, опікуються музичної складовою української народної коліскової пісні, а авторські коліскові пісні досліджують В. Бойко, Ю. Бойко-Блохин, М. Бондар, Т. Булат, Л. Голомб, В. Драганчук, К. Ісаєнко, Г. Левченко, О. Лілік, Н. Малютіна, Л. Міщенко, Є. Нахлік, В. Погребенник, О. Рослякова, М. Федурко, Н. Чамата [4].

Перші зразки українських авторських колискових пісень з'являються в ХІХ столітті. Б. Іванюк так визначає цей різновид:

«Колисанка літературна – ліричний жанр, генетично пов'язаний з фольклорною піснею, що виконується над колискою дитини» [3, с. 200], до кращих зразків якого належить колискові Степана Руданського «Над колискою», Пантелеймона Куліша «Люлі-люлі», «Мі (Коліскова. Arpeggio)» Лесі Українки, «Ой люлі, люлі, химерний смутку» П. Карманського, «Сон» («Тихий сон по горах ходить...») О. Маковея, «Над колискою» («Пісню матері») Олександра Олеса, «Рученьки, ніженьки, лагідні очі» Миколи Сома.

Актуальності набуває низка авторських колискових, створених останнім часом. До своєрідного плейлисту входять такі витвори музичного мистецтва: Соломія Чубай «Сердечко», Katya Chilly «Ой, но коту-коточок», Тетяна Строкач «Ночі спокійної, люба дитино», Росава «Ой спи, дитя», Ніна Матвієнко «Гойда», ДахаБраха «Коліскова», Злата Огневич «Ой, люлі», Руслана «Балада про принцесу», «Тік-так коліскова», Біла Вежа «Коліскова». Анжеліка Рудницька та Поль Морандіз «Люляй-люляй», Мілла Йович «Ой у гаю при Дунаю соловей співає», Тіна Кароль «Намалюю тобі сонце», Віктор Бронюк «Тане вечір», Лінія Маннергейма, Сергій Жадан, Саша Кольцова «Коліскова», кожна з яких є унікальним музичним твором різноманітних напрямків від популярної пісні до фольк- і панк року.

Сучасне мистецтво не є проявом інерції й твориться поза умовностями жанрів, тому й виникає мистецький нон-фікшн, зокрема партитури сучасних авторських українських колискових «Коліскові 21 століття Vol.1», а 2022 – 2023 року – новітнє осмислення колискової Тараса Шевченка «Ой люлі-люлі, моя дитино...» в хоровій опері Олександра Родіна «Катерина», виступ на національному відборі на Євробачення KRUTЬ із щемливою колисковою, зворушлива коліскова сину від військового ЗСУ Олега Берестового, які не тільки розкодовують національні символи, але й замовляють і надихають на Перемогу. Так, Олег Берестовий як батько співає в супроводі гітари: *Спи, котику милий, працюють Збройні сили. Небо опалиться дронами, на Росію летять бавовнами* [1] (це найкраще, що світ бачив, поряд із «Сікстинською

Мадонною»); Марина Круть у супроводі своєї бандури виступає з маніфестом: *Люлі, люлі, сину мій, Звірі йдуть у лютий бій, Нічка буде та й мине, Татко звірів прожене. Приспів: А ти спи, спи, спи. Я малюю тобі сни. Спи, спи, спи. Тато береже степи.* Другий куплет: *То не місяць, а вогні, То не звірі – вороги, Та нам хижі не страшні, В нас є воля і пісні.* Бريدж: *Оповив хати залізобетон, В пікселі брати стережуть твої сон. Стали ми усі сильними з весни, Щоб ти, сину, жив, в світі без війни, Люлі-люлі, ну, спи, малятко, спи, Я вже не боюсь і не бійся ти. Спи, спи, спи. Спи, спи, спи. Спи, спи, спи.*

Отже, за О. Росляковою, «унікальність літературних колискових пісень полягає у фольклорній закоріненості та можливостях виявлення оригінального авторського начала, яке щораз проглядає в оригінальних художніх образах, нестандартних виражальних засобах, у нетрадиційному осмисленні митцями екзистенційної, морально-етичної, суспільно-політичної, національної проблематики» [2, с. 118]. Вона є особливою жанровою формою, яка постійно осучаснюється, й передає найзаповітніші думки, мрії, сподівання та настанови на подальше життя.

Список використаних джерел

- 1. Берестовий О.** URL : <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayinskiy-viyskoviy-zapisav-zvorushlivu-koliskovu-dlya-novonarodzhenogo-sina-malyuk-spav-na-tatoviy-gitari-video-2235826.html>.
- 2. Рослякова О.** Колискова Осипа Маковея «Сон» («Тихий сон по горах ходить...») в аспекті змісту і форми. *Матеріали студ. наук. конф. Чернівецького нац. ун-ту* (22 – 23 квіт. 2021 р.). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. С. 117 – 118.
- 3. Рослякова О.** Поезія «Мі (Колискова. *Ареггіо*)» Леся Українки в аспекті інтермедіальності. *Матеріали студ. наук. конф. Чернівецького нац. ун-ту* (22 – 23 квіт. 2021 р.). Філологічний факультет. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 199 – 200.
- 4. Сиванчук Н.** Колискові пісні : сюжет, контекст, метафора. *Українська література в загальноосвітній школі.* Київ. 2005. № 9. С. 25 – 34.

МОВНІ ЗАСОБИ У ТВОРАХ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Жовтальук Вікторія (ДЗ «Луганський державний медичний університет», м. Рівне, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Кравчук О. М.

Борис Грінченко зробив великий внесок у розвиток української культури: його творчість осягає різні сфери – від літератури та етнографії до громадської діяльності. М. Чернявський писав про нього так: «Він більше працював, ніж жив». Для багатьох Грінченко – це символ національної самосвідомості та творчого прагнення.

Ознайомившись з творчістю письменника, ми зробили висновок, що його твори відзначаються не лише вишуканим стилем, а й низкою мовних засобів, які відображають глибокий зв'язок з національною культурою та мовою, а також ілюструють специфіку того часу та його власний погляд на розвиток української мови та культури.

Дослідженням універсальної творчості Б. Грінченка в різних аспектах займалися багато вчених: Г. Богуцька, Т. Возний, К. Глуховцева, Н. Гуйванюк, С. Дідик, І. Кобилянський, М. Коломієць, М. Кравченко, О. Кравчук, А. Мановицька, І. Муромцев, О. Муромцева, О. Неділько, Т. Романюк, Б. Шарпило, Я. Януш та інші.

У роботі ставимо за мету дослідити мовні особливості творчості Б. Грінченка. Однією з ключових рис творів Грінченка є використання народної мови та акцент на розмовний стиль. Митець прагнув передавати розмовний стиль української мови, щоб його оповідання були доступними для широкого читачього загалу, віддавав перевагу простому та зрозумілому висловлюванню. Також широко використовував різноманітну лексику, яка відображала яскравий спектр життя та соціальних явищ. Погоджуємось з думкою М. Кравченко, що основною мовностилістичною особливістю текстів письменника є метонімія, сталі епітетні ряди, неологізми, фольклоризми,

а також естетизація та органічне поєднання наддіалектних, вузькодialeктних, стилістично навантажених «народнорозмовних» лексем та синтаксичних конструкцій з літературними [1].

З метою розгортання своїх ідей та думок Грінченко використовував різноманітні синтаксичні конструкції, віддаючи перевагу складнопідрядним реченням з різними типами підрядної частини: *Олеся вела ворогів прямо в середину лісу, де було болото. Вона добре знала ліс, бо часто ходила сюди по гриби та ягоди. ... Зрозуміли всі, що своєю смертю вона врятувала рідне село («Олеся»).* *На вмовляння дівчина ридала ще дужче і ніяк не хотіла сказати, чому вона так зробила. Учитель бачив, що сказати це їй ще важче, ніж було зізнатися. ... Учитель відвів Олександрю в свою кімнату, щоб вона заспокоїлася. А коли зайшов у клас, то з десяток рук простяглося до нього з їжею («Украла»).*

Твори письменника переповнені фольклорними елементами. Грінченко просив своїх учнів записувати народну творчість своєї місцевості й завжди стверджував, що фольклор може змінюватися, як змінюється життя, може набувати нових форм, але він ніколи не загине, доки житиме народ і його мова. Він уміло вплітає фольклорні елементи у свої твори, створюючи аутентичність і відображаючи національну культурну спадщину. Його праці відіграють не лише художню, але й культурно-освітню роль. Митець активно сприяв розвитку грамотності та освіти в українському суспільстві, використовуючи свої твори як засіб для поширення знань і підвищення культурного рівня. Знаходимо в його творах сатиру, яка використовувалася для гострого висміювання негативних явищ та недоліків у суспільстві.

У сатиричних поезіях антисамодержавного спрямування «Російським лібералам», «Людський вік», «Гармонія» автор влучно поєднав традиційні та новаторські риси, дотепність спостережень, гостросатиричну та публіцистичну насиченість, змодлював яскраво-сатиричний образ вірнопідданих прислужників російського царату. Такими поезіями Б. Грінченко впливав на читачів і стимулював їх до роздумів.

Для створення атмосфери історичного часу та підкреслення національної ідентичності автор використовував архаїзми, історизми, які створювали особливий колорит його творів та переносили читача у світ минулого. Грінченко володів мистецтвом використання різних стилів мовлення залежно від жанру твору. Жваво поєднував реалізм з елементами романтизму. Від художнього до публіцистичного стилю – у його творах кожне слово пронизане майстерністю та глибоким знанням мови. Уміло використовуючи яскраві ліричні описи та реалістичні деталі, Грінченко здатний передати образи, враження та емоції. Він створював живі картини, які справляють невимірне враження на читача.

Борис Грінченко – видатний український письменник та громадський діяч – залишив яскравий слід в історії української літератури. Його твори відзначаються не лише вишуканим стилем, але й багатством мовних засобів, які відображають глибокий зв'язок з національною культурою та мовою.

Список використаних джерел

1. Кравченко М. В. Мова і стиль творів Бориса Грінченка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Інститут української мови НАН України. Київ, 2001. 20 с.

ОКАЗІОНАЛІЗМИ В ТЕКСТАХ РЕКЛАМИ

Калинкіна Катерина (Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Каленюк С. О.

Під okazіоналізмами прийнято розуміти «мовні одиниці, які належать до складу стилістичних неологізмів, створені в ідіостилі певних авторів текстів і не набули поширення» [3, с. 35].

Оказіоналізми доволі часто досліджуються лінгвістами на матеріалах художніх текстів (Т. Юрченко, О. Жижома, О. Попова), публіцистичних текстів (О. Турчак), а також

на ґрунті рекламних текстів, причому на матеріалах останніх okazіоналізми вже вивчалися в структурно-семантичному Ю. Пацулою, функційному (Л. Дядечко) аспектах, а також з позиції маргінальних галузей мовознавства – лінгвокультурології (Л. Остаповою), лінгвoseміотики (О. Щербак), психолінгвістики (Н. Самилічевою). Однак з погляду психолінгвістики okazіоналізми досліджувалися на матеріалах художніх текстів (К. Поздєєвою), усного мовлення (В. Горбуновою), але відсутні такого роду дослідження на ґрунті рекламних текстів. На підставі викладеного актуальність нашої роботи полягає в необхідності визначення психолінгвістичних особливостей okazіоналізмів у текстах української комерційної телереклами через невирішеність цього питання у сучасній лінгвістиці.

Мета роботи – визначити психолінгвістичні особливості okazіоналізмів у текстах української комерційної телереклами.

Ми виявили певні структурні, насамперед словотвірні, особливості okazіоналізмів. Серед okazіоналізмів, виражених іменниками, найбільше тих, що утворені складанням двох основ. Наприклад, слово «*котолобов*»: «кот» – від слова «кіт», що означає «Свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів; sameць кішки»; «любов» – від одноіменного слова, що в цьому разі має значення «почуття глибокої сердечної прив'язаності до кого-, чого-небудь». На основі цього можемо стверджувати, що okazіоналізм «котолобов» означає любов до котів.

Серед okazіоналізмів, виражених дієсловами, чимало тих, що утворені префіксально-суфіксальним способом. Наприклад, слово «*охрумтіти*» складається з основи «хрум» – «звуконаслідування, що означає тріск при розжовуванні їжі», префіксу о-, що означає завершеність дії, та суфіксу -і-, що використовується для творення дієслів з інших частин мови. Okazіоналізм «*охрумтіти*» у контексті фрази «*охрумтіти можна*» викликає асоціацію зі словом «очманіти», тобто втратити здатність нормально мислити, міркувати або нормально діяти, рухатися, з чого можемо зробити висновок, що він має значення «*очманіти від хрумкоти*».

Серед okazіоналізмів, виражених прислівниками, також наявні ті, що утворені префіксально-суфіксальним способом. Цікавим прикладом такого є слово «по-ТVоєму». Основа створена за аналогією із займенником «твій», тобто «належний тобі», але із заміною букв «тв» на латинські TV, що значить television, тобто телебачення. Наявний префікс по- та суфікс -єму. У контексті реклами цифрового телебачення Віасат та фрази «буде по-ТVоєму» можна припустити, що цей okazіоналізм означає «телебачення, яке належить тобі».

Okazіоналізми виконують чимало функцій, серед них – експресивна, комічна, оцінна, номінативна, мовотворча.

Отже, okazіоналізми – це мовні одиниці, які утворюються за наявними у мові словотвірними схемами, але не потрапляють до загальноновживаного словника. Вони характеризуються експресивністю, індивідуальністю, мають значення тільки в умовах певного контексту. Вони утворюються різними способами, але переважає спосіб складання основ та префіксально-суфіксальний. Їхню семантику можна визначити, аналізуючи складові частини та контекст. Найбільш доцільним, з огляду на результати опитування, є використання дієслівних та прислівникових okazіоналізмів.

Список використаних джерел

- 1. Арешенкова О. Ю.** Рекламний текст як функціональний різновид мовлення. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького держ. пед. ун-ту* : зб. наук. праць. Вип. 10. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2014. С. 5 – 11.
- 2. Булик Ю. В.** Рекламний текст в параметрах аксіологічної прагмалінгвістики : автореф. дис. ... канд. філол. наук; Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2009. 21 с.
- 3. Ворначев А. О.** Взаємодія лексико-семантичного, синтаксичного, фонетичного та прагматичного рівнів у рекламних текстах автомобілів (на матеріалі англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04; Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. Чернівці, 2009. 18 с.
- 4. Соколова І. В.** Інформаційно-реklamний текст як тип тексту. *Наукові записки. Сер.: Філологічні науки*. 2008. № 75 (3). С. 133 – 137.
- 5. Хрушкова О. А.** Рекламний текст як компонент комунікації

(функціональні типи рекламних текстів Дніпропетровська).
Науковий вісник Міжнар. гуманіст. ун-ту. Сер. : Філологія.
2015. № 18. Т. 1. С. 46 – 49.

ІНДИВІДУАЛЬНА ОСВІТНЯ ТРАЄКТОРІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Карлова Надія (ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

У XXI столітті внаслідок процесів реформування й демократизації освіти здобувач стає ініціатором свого освітнього поступу, автором-розробником власної освітньої траєкторії, вибудовуваної всередині широкої освітньої реальності.

У підготовці сучасного здобувача освіти важливим є формування індивідуальної освітньої траєкторії (ІОТ), що передбачає орієнтацію на індивідуальні можливості й запити учнів і студентів, здатність до пошуку й засвоєння нових знань, ухвалення нестандартних і відповідальних рішень у сфері своєї професійної діяльності, постійного підвищення власної конкурентоспроможності на ринку праці.

Закон України «Про освіту» визначає поняття ІОТ як «персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб'єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план» [3].

Питання змісту й формування ІОТ, які висвітлювали в наукових працях С. Алексєєва, П. Антошкіна, С. Воробйова, А. Гаязов, Н. Зверева, С. Ізюмова, В. Лоренц, Л. Мягкоход, Н. Суртаєва, А. Хуторської, М. Утепов, актуальні й сьогодні.

Серед основних напрямів вивчення проблеми побудови ІОТ виокремлюють діяльнісний і рефлексивний підходи та технології педагогічного супроводу [1].

Основою ІОТ є освітній маршрут, сформований під конкретну людину, з урахуванням її особливостей і потреб [5]. Для реалізації ІОТ необхідним є розроблення індивідуального навчального плану та, за потреби, індивідуальної програми розвитку (для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами). Наявність індивідуальних освітніх траєкторій у закладі освіти є індикатором якості освітнього процесу [4].

Сучасні орієнтири здобуття вищої освіти зумовлюють необхідність професійного розвитку особистості з урахуванням її особистісного потенціалу, формування уміння діяти в умовах невизначеності, багатофакторності й мінливості обставин.

На сьогодні реалізація ІОТ у закладах вищої освіти більшою мірою ототожнена з правом студента обирати для опанування освітні компоненти. Так, у наказі МОН України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» визначено, що одним з основних інструментів формування ІОТ є вибіркові дисципліни в обсязі, передбаченому законодавством [6], що становить не менше 25 % від загального обсягу кредитів ЕКТС. Водночас реалізація цієї процедури забезпечення якості вищої освіти не забезпечує повного комплексу умов повноцінного професійного саморозвитку майбутнього фахівця.

Особистісний потенціал здобувача вищої освіти – це сукупність його інтересів, навчальних можливостей і пізнавальних, творчих, комунікативних, дослідницьких здібностей, процес виявлення, реалізації та розвитку яких має відбуватися в освітньому русі студентів індивідуальними траєкторіями навчання.

У формуванні ІОТ важливе значення для здобувача вищої освіти має гнучкість і динамічність освітньої програми відповідно до вимог ринку праці; аналіз навчального плану освітньої програми; ознайомлення з анотаціями освітніх

компонентів навчального плану; аналіз компетентностей, формування яких передбачено в процесі вивчення конкретних дисциплін, та варіанти їх розширення; інформаційно-комунікаційні можливості студента; аналіз усвідомленості своєї перспективи й можливості індивідуалізації та творчого складника в процесі навчання; участь у тренінгах тощо.

Серед шляхів формування ІОТ виокремлюємо вільний вибір студентом видів навчальної діяльності; вільний вибір дисциплін, які відповідають його бажанням, запитам, інтересам і уявленням про професію; навчання здобувача освіти за індивідуальним графіком у поєднанні з активною професійною діяльністю; участь у програмах академічної мобільності; вибір бази навчальної і виробничої практики; робота в літніх оздоровчих установах, таборах тощо; участь у наукових конференціях, семінарах, олімпіадах, конкурсах, змаганнях тощо; вибір теми курсової роботи й напряму науково-дослідної роботи та наукового керівника; опанування сертифікаційних курсів для формування додаткових професійних компетентностей.

Отже, формування ІОТ у професійній підготовці здобувача вищої освіти передбачає організацію освітньої діяльності й зокрема процесу навчання з урахуванням індивідуальних особливостей студента, який стає активним суб'єктом освітнього процесу. Прагматичний орієнтир аналізованої проблеми зумовлений тим, що набутий під час навчання в закладі вищої освіти досвід вибудовування ІОТ майбутній фахівець зможе застосовувати протягом усього життя.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні ролі тьютора у формуванні ІОТ здобувача вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Алексеева С. Індивідуальна освітня траєкторія: від побудови – до реалізації. *Мистецька освіта : зміст, технології, менеджмент* : зб. наук. пр. (Серія : Пед. науки). Київ : «Вид-во Людмила», 2021. Вип. 17. С. 74 – 82. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730035>.

2. Аналітичний

звіт про віртуальний круглий стіл «Індивідуальна освітня траєкторія учня : принципи побудови, методи і форми реалізації». URL : <http://education-ua.org/ua/draft-regulations/1080-analitchnij-zvit-pro-virtualnij-kruglij-stil-individualna-osvitnya-traektoriya-uchnya-printsipi-pobudovi-metodi-i-formi-realizatsiji>.

3. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

4. Індивідуальна освітня траєкторія та індивідуальний навчальний план: що це і для кого. URL : <https://nus.org.ua/bez-rubryky/indyvidualna-osvitnya-trayektoriya-ta-indyvidualnyj-navchalnyj-plan-shho-tse-i-dlya-kogo/>.

5. Індивідуальна освітня траєкторія: що це та навіщо? URL : <https://osvitoria.media/experience/indyvidualna-osvitnya-trayektoriya-shho-tse-ta-navishho/>.

6. Наказ МОН України від 11.07.2019 № 977 «Про затвердження Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-akreditaciyu-osvitnih-program-za-yakimi-zdijsnyuyetsya-pidgotovka-zdobuvachiv-vishoyi-osviti>.

БЕЗ МОВИ НЕМА НАЦІЇ (ПРО ПЕРЕКЛАДНИЙ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ СЛОВНИК, УПОРЯДКОВАНИЙ БОРИСОМ ГРІНЧЕНКОМ)

Клєшова Оксана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

*Віддав себе я праці без вагання:
Я йшов туди, де розум посилав
(Борис Грінченко).*

Без мови нема нації. Доля мови чи не вирішальним чином залежить від ставлення до неї мовців. Тому стан мовної свідомості – один з непрямих, але вірогідних показників, за яким можна передбачити її майбутнє. Добре відомо, що нація з високим рівнем мовної свідомості активно протидіє мовній

асиміляції, а з низьким – перешкоджає поступу літературної мови, призводить до скорочення її функцій, провокує «добровільне» мовне відступництво. Пам'ятаймо, що міцна мовна свідомість – важливий стратегічний чинник мовної стійкості та мовного порядку в державі [2, с. 17 – 18].

9 грудня 2023 року українська освітянська й наукова спільнота відзначала 160-річчя від дня народження визначної постаті – українського педагога, письменника, етнографа, публіциста, перекладача, популяризатора української науки – Бориса Грінченка.

У 1881 році у львівському журналі «Світ» відбувся літературний дебют Бориса Грінченка: Іван Франко надрукував перші поезії молодого поета – хрестоматійний заклик «До праці», у якому пролунало кредо поета і громадянина:

Праця єдина з неволі нас вирве:

Нумо до праці, брати!

Годі лякатись. За діло святеє

Сміливо будем іти!

Найбільше нам запам'ятався Борис Грінченко як укладач чотири томного тлумачного «Словаря української мови», але він також є автором фундаментальних етнографічних і мовознавчих, літературознавчих і педагогічних наукових публікацій, історичних нарисів, був редактором низки українських періодичних видань.

«Словарь української мови» – це перекладний українсько-російський словник у 4-х томах, який є найповнішим і лексикографічно найдосконалішим українським словником до початку ХХ ст. Упорядкував цей словник (із додатком власного матеріалу) Борис Грінченко, а зібрала редакція журналу «Киевская старина» («Київська минувшина»).

Правопис, зведений словником, назвали «грінченківка» або «грінчевичівка»: «Грінчевичівка» – правопис «Словаря української мови» Бориса Грінченка, який був виданий у Києві у 1907 р. «Правопис цього Словника був прийнятий по всіх українських редакціях та виданнях. Ось цей правопис, як вислід збірної праці письменників всього ХІХ століття й усього українського народу, і запанував в Україні, і держиться в нас

аж до сьогодні», – писав Іван Огієнко у своїй «Історії української мови» [1].

«Словарь української мови» налічує близько 68000 слів, а укладали його аж 46 років. Роботу над словником розпочали (ще на початку 1880-х років) Євген Тимченко і Володимир Науменко, які спільно з іншими членами «Старої громади» взялися за збір матеріалів для словника живої української мови. У 1861 – 1862 р. упорядкували лексичний матеріал журналу «Основа», а 1896 року за згодою керівника міністерства внутрішніх справ словник (на перші дві літери алфавіту) був надрукований і розісланий передплатникам як безкоштовний додаток до журналу «Київська минувшина».

Згодом до роботи зі словником у 1902 р. було залучено Бориса Грінченка, який, послуговуючись працями кореспондентів журналу «Киевская старина» («Київська минувшина»), зібрав матеріали з творів художньої літератури, фольклорних джерел, додавши власний матеріал: свої діалектні й фольклорні записи. Так «Словарь української мови» став словником української живої мови: поряд із загальноновживаними словами фіксується діалектна лексика, часом вузько локальні діалектизми. Українські реєстрові слова в словникові тлумачаться російськими відповідниками або описово, більшість з них ілюструється реченнями, до назв рослин і тварин наводяться латинські наукові відповідники. Досить широко представлена фразеологія: з поясненням її походження.

У преамбулі (передмові) до словника Б. Грінченко подав короткий, але досить детальний огляд історії українського словникарства – лексикографії. Українську частину словника надруковано т. зв. «грінченківкою» або «грінчевичівкою» – новим правописом, який Б. Грінченко розробив спеціально для укладання цього словника. У 1905 році «Словареві української мови» було присуджено другу премію імені Миколи Костомарова – видатного українського історика, етнографа, прозаїка, громадського діяча.

Висновкуємо: «Словарь української мови» (1861 – 1907 р.) мав значний вплив на усталення української літературної мови й українського правопису.

Список використаних джерел

1. Мельник Ігор. Соборний правопис 1928 року. *Збруч / «Zbruc»* : українська інтернет-газета. URL : <https://zbruc.eu/node/12449> **2. Селігей П.** Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*. 2009. № 9. С. 12 – 29.

ЛЮДИНА НІБИТО НЕ ЛІТАЄ... А КРИЛА МАЄ

(з досвіду роботи літературної студії «НІМБ» опорного закладу «Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області»)

Колісніченко Наталія (Опорний заклад «Засульський ліцей Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області», Полтавська обл., Лубенський р-н, м. Засулля, учитель-методист)

Альберт Ейнштейн писав: «Усі з дитинства знають, що ось те і те неможливе. Але завжди знаходиться неук, який цього не знає. Саме він і робить відкриття». Багато найгеніальніших вчених, митців і мислителів ніколи не належали до списку відмінників і зразкових учнів. Томас Едісон, Чарльз Дарвін, Альберт Ейнштейн завдавали прикрощів своїм учителям та викладачам. Традиційна система освіти з її специфічними, «рамковими» вимогами й критеріями оцінювання інтелектуального успіху ніколи не підходила й не підійде тим, у кому живе прагнення шукати незвідане й пізнавати непізнане всупереч усьому. Вчений виросте з того, хто здатний керувати сам своєю власною інтелектуальною діяльністю і, що найголовніше, цілеспрямовано будувати процес власного навчання.

Гуманізація та демократизація педагогічної праці, спрямованість її на розвиток особистості дитини сприяють створенню мережі нетрадиційних типів шкіл, розробці альтернативних систем освіти, авторських методик навчання. Проблема виявлення й розвитку обдарованих дітей вимагає сьогодні від учителя вміння працювати в творчому режимі,

нестандартних напрямках, постійно удосконалювати професійну діяльність, створювати свою творчу лабораторію, опанувати специфічні форми і методи роботи з обдарованими дітьми у навчально-виховному процесі.

Нині педагоги щоразу більше схиляються до думки, що сучасна освіта повинна бути антропоцентричною, тобто працювати на розкриття особистісного потенціалу того, хто навчається. Сам підхід геніальний, бо обдарованість не може розвиватися в умовах зрівнялівки, серед стереотипних форм мислення, серед стандарту «бути як усі».

Проблемі обдарованості присвячено чимало досліджень, які лежать у психолого-педагогічній площині, зокрема над цим питанням працювали О. Зазимко, А. Запорожець, Ю. Юркевич, Б. Ананьєв, Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Бурменська, М. Гнатко, О. Болюх [3], О. Антонова [1, 2] та ін.

Мета статті – з'ясувати, що таке обдарованість, як її розпізнати, які проблеми виникають в обдарованих дітей на сучасному етапі розвитку освіти та як працювати з такими особистостями?

У статті використано сукупність методів теоретичного й експериментального дослідження, а саме: історичний, причинно-наслідковий, узагальнення, спостереження та узагальнення педагогічного досвіду.

Термін «обдарований» був уперше вжитий А. Треєм у 1839 р. у розумінні слова «геній». Стосовно обдарованості існує дві протилежні точки зору:

1) соціальна – більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їхніх здібностей зумовлена різницею життєвих умов (Дж. Локк, К. Гельвецій), тож обдарованість – поширене явище;

2) генетична – вроджене і досить рідкісне явище, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг) [1].

Цю суперечність можна нівелювати, якщо вважати, що потенційна обдарованість до різних видів діяльності притаманна багатьом дітям, тоді як актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. Саме тому з поняттям

«обдарованість» у педагогіці треба пов'язувати два напрями роботи: спеціальне навчання і виховання обдарованих дітей; робота з розвитку інтелектуально-творчого потенціалу кожної дитини.

Сприйняття інтелектуальних здібностей оточенням у будь-якому суспільстві має парадоксальний характер: на відміну від інших видів обдарованості, високий інтелект не викликає симпатії, породжує заздрість, роздратування. Античний афоризм про це промовисто свідчить: «Розумна Медея, тому її й ненавидять» [6]. Іноді можна почути й таке, що колектив оголошує бойкот якомусь індивідуалістові, бо «він дуже розумний».

Є багато вчителів, яким важко визнати учня розумнішим за себе; учні, які помічають помилки вчителя, викликають антипатію, роздратування.

У різні часи до обдарованих дітей ставилися по-різному. У Стародавній Греції та Римі вони вважалися дорослими в мініатюрі, волею богів наділеними особливим даром. Платон писав: «Нерівність завжди була природна, боги бралися наділяти людей певними якостями, розум також був їхнім дарунком»[6].

У Середні віки відхилення від норми сприймалися як патології і асоціювалися з демонами. Така дитина у кращому разі знаходила собі місце в монастирі. За часів Відродження талановиті діти (Мікеланджело, Рафаель) привертали до себе увагу й викликали захоплення публіки. Романтизм робив наголос на хиткості і страдництві непересічних і протиприродних дітей.

В американській педагогіці з 1972 р. користуються таким визначенням: «Обдарованими і талановитими є ті, котрі, за оцінкою професіоналів, внаслідок значних здібностей володіють потенціалом до високих досягнень». Діти схильні до високих досягнень, можуть не виявляти здібності відразу (прихована обдарованість), але мати потенції до них у будь-якій із галузей.

Виокремлюють такі види обдарованості [3]:

1) загальна (діти швидко оволодівають інформацією, легко її запам'ятовують і оперують нею у багатьох галузях знань, їх називають ерудитами);

2) академічна (виявляється в успішному вивченні окремих предметів і є більш вибірковою, наприклад, математична спрямованість розуму);

3) інтелектуальна (включає створення суб'єктивно і об'єктивно нових ідей, нешаблонність підходів до розв'язання проблем, легке сприйняття нового, руйнування стереотипів);

4) креативна (здатність до творчості, яка становить відносно стійку характеристику особистості).

Детальніше зупинимося саме на креативній обдарованості.

Особливе місце в нашій педагогічній діяльності посідає робота з обдарованими дітьми. За нашими спостереженнями, обдаровані діти сприймаються ровесниками як диваки, їм властивий егоцентризм, ізольованість в соціальному плані, їм до вподоби складні ігри. Цікаво, що розвинена інтуїція, багата фантазія, здатність встановити логічний зв'язок між фактами роблять обдарованих дітей в очах звичайних підлітків «ясновидцями», наділеними даром екстрасенсорного сприйняття, тобто аномальними. І самі обдаровані діти зараховують себе часто до «ненормальних», а тому терпляче зносять насмішки товаришів. Такі учні частіше замислюються над такими явищами як смерть і потойбічне життя. Не знайшовши відповідей, вони впадають у відчай. Однією з причин страждань є прагнення в усьому бути досконалим. Наділені багатою уявою, вони схильні перебільшувати страх [4]. Часто у них низька самооцінка, адже чим вищий у людини інтелектуальний розвиток, тим більше вона страждає.

Шкільні програми не відповідають за змістом інтересам обдарованих дітей. Вивчивши їхні особливості, ми дійшли до висновку, що найпліднішою є робота з обдарованими дітьми в позаурочний час, гурткова робота. Своє завдання ми вбачаємо в тому, щоб такі діти повністю довіряли нам, могли поділитися своїми думками. Ми радимо їм прочитати літературні твори, які не входять до програми, але були б цікаві й корисні їм,

подивитися фільми, ознайомитися з філософськими та психологічними творами тощо.

В ОЗ «Засульський лицей ЛМР» уже 5 років діє літературна студія «НІМБ» (небезпечні імпровізації маловідомих безсонь). Твори талановитих гуртківців друкувалися у районних та обласних виданнях: газетах «Лубенщина», «Вісник», обласній літературній газеті «Ліра», обласних колективних збірниках «Відлуння заповітів земляків» та «У серці – Україна». Гуртківці (секція журналістики) випускають шкільну газету «ВУЛИК» (веселий унікальний лицейст), редакція якої стала у 2021 році лауреатом Міжнародного конкурсу шкільних медіа. Вихованці театральної секції щорічно здійснюють постановку класичних творів української літератури. Традиційними стали новорічно-різдвяні вертепи від лицейстів, цьогоріч збирали донати для ЗСУ. Талановиті учні постійно беруть участь у благодійних концертах, де виконують власні твори (С. Караулова, Д. Кіріченко). Гуртківці впевнені, що їхні рядки підіймають бойовий дух наших воїнів, а часом у рядках уже недитячих поезій – біль нашого народу. Д. Кіріченко пише:

За ними тужить досі Україна,
Кінця немає клятій тій війні.
Як за столом збирається родина,
Згадайте тих, кого ми на колінах
Стрічали у закритій вже труні...

Приємно, що обдаровані діти, з якими ми працюємо, гідно представляють наш навчальний заклад на різних літературних конкурсах. Обдаровані учні лицею ставали неодноразовими переможцями багатьох Всеукраїнських конкурсів («Стежками Каменяра», «Змагаймося за нове життя», «Об'єднаймося ж, брати мої», «Літературний Всесвіт»), обласних конкурсів («Відлуння заповітів земляків», «Собори душ своїх бережіть», «Авторська збірка поезій школяра»). Їхні твори були оприлюднені на засіданнях Лубенського літературного об'єднання, звучали в ефірі «Радіо-Лубни». Цьогорічна випускниця лицею, а нині студентка Луганського національного університету імені Тараса Шевченка К. Бібік має

вже авторську збірку «Викрадач вогню», яку представляла на кількох конкурсах, захищала наукову роботу на обласному етапі Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН у секції «Літературна творчість», де посіла II місце. Талановита учениця у поетичному циклі «З торби Скороди» зауважувала:

Коли б мені забути запах сонця
На пелюстках волошок у полях,
Забути, як стрічає ранок сонях,
Як жайвір пісню тче у небесах...

Ні, я не зможу... Замала торбина,
Аби туди вмістилась Україна...

Також талановиті гуртківці оформили збірник патріотичної поезії «Твоє українське серце».

При МАН України було створено Інститут обдарованої дитини. З ініціативи Інституту до України вперше стали запрошувати іноземних фахівців з обдарованості [5]. Співпрацює Інститут з університетами в Чикаго, Парижі, Празі, дослідницькими центрами в Сієтлі та Парижі. Швейцарці кажуть, що їх єдиний ресурс – це освіта; вони дають якісну освіту всьому світу.

В Україні теж вистачає талановитих дітей і завдяки ним наша держава обов'язково стане конкурентоспроможною. Лише треба навчитися помічати та плекати цю обдарованість, створювати такі умови, щоб українські юні генії залишалися в Україні.

Талановиті діти – це величезне загальнолюдське багатство, неоціненний національний статок. Сам факт їх існування гарантує людству гідне майбуття. Кожна дитина обдарована по-своєму. Мудрий Сократ писав: «У кожній людині сонце. Тільки дайте йому світити».

Для того щоб зберегти національне багатство, примножити його й використовувати з максимальними можливостями, необхідно навчитися допомагати особистості віднайти себе й правильно оцінити, обережно підтримати її розвиток.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Обдарованість : досвід історичного та порівняльного аналізу. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. 456 с. **2. Антонова О. Є.** Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 471 с. **3. Болюх О.** Робота з обдарованими дітьми. Завучу. Усе для роботи : науково-методичний журнал. 2014. № 17/18. С. 23 – 26. **4. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень :** колективна моногр. Державний фонд фундаментальних досліджень Міністерства освіти і науки України / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Рута, 2006. 320 с. **5. Обдарована** молодь України : оцінка сучасного стану та поширення перспективного досвіду роботи з обдарованою молоддю в регіонах України / за ред. С. О. Терепищого. Київ. 2008. 156 с. **6. Філософський** словник / за ред. В. І. Шинкарука. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Головна ред. УРЕ, 1986. 800 с.

ДЕРИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ВІДІМЕННИКОВИХ ДІЄСЛІВ У МІКРОСИСТЕМІ НОМІНАЦІЙ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ ХІV – ХVІІ СТ.: ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Кочерга Галина (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, доцентка)

Дериватологія, як учення про словотвір, роздрібнює систему словотворчої будови мови, щоб знову скласти цю будову у струнку систему словотворчих понять, таких як поняття способів словотворення, поняття словотворчих ресурсів, словотворчої основи і афіксів, типу, моделі, розряду, категорії, класу, що входять у систему словотворчої будови мови [1, с. 7 – 16].

Пріоритетним напрямком сучасного українського мовознавства визнано дослідження мови як засобу відображення

національної ментальності, культури, світобачення. Когнітивна ономасіологія є новою лінгвістичною і разом з тим міжнауковою галуззю знань, завданнями якої є вияв когнітивно-семіотичного механізму породження найменувань, пояснення зв'язку ономасіологічної структури слова зі структурами знань про об'єкт номінації, аналіз мотиваційних закономірностей номінативних одиниць, що відображають особливості національної концептуальної системи, етнічної інтеріоризації дійсності у зв'язку з культурою, звичаями, традиціями, міфами, характером народу, що слугує актуальністю дослідження.

Українська дериватологія має вагомий теоретичний і практичний доробок у плані дослідження словотвірної системи мови, типів та способів словотвору, дериваційних класів тощо (праці І. Ковалика, І. Вихованця, С. Бєвзенка, Т. Возного, В. Німчука, К. Городенської, В. Горпинича, І. Яценка, Л. Дідківської, Н. Клименко, Л. Гумецької, Л. Юрчук та ін.). Відіменні деривати у словотворчому аспекті глибоко досліджені К. Городенською та М. Кравченко. Теоретичні засади когнітивно-ономасіологічного аналізу мовних одиниць закладено українськими дослідниками С. Жаботинською та О. Сєлівановою.

Мета розвідки – здійснити ономасіологічне дослідження українських відіменникових дієслів-полісемантів та охарактеризувати типи й різновиди мотиваційних процесів з огляду на зв'язок ономасіологічних структур найменувань, семантики та концептуального підґрунтя їхнього творення.

Мотивацію і напрям похідності у словотворенні можна з'ясувати за концепцією О. Потебні, у якій дослідник намагався наблизитись до еволюції елементів людської думки у дослідженні історії частин мови. «Слово на початку розвитку думки, – писав він, – ще не має для думки значення якості і може бути тільки вказівкою на чуттєвий образ, у якому немає ні дії, ні якості, ні предмета, взятих окремо, але все це у неподільній єдності... Утворення дієслова, імені та ін. є вже такий розклад і видозміна чуттєвого образу, які передбачають інші, простіші явища, які йдуть за створенням слова» [2]. На думку дослідника, диференціація чуттєвих образів почалася

з утворення таких слів, де функції майбутніх головних частин мови (імені та дієслова), ще не розчленовані. Це так звані первісні дієприкметники. Первісний дієприкметник втілював у собі два протилежних начала – імені і дієслова, з яких ім'я було сильнішим і виразнішим, а дієслово слабкішим, позбавленим таких істотних дієслівних ознак, як час і стан. Первісний дієприкметник нагадував більше іменник тим, що, як і сучасний дієприкметник, зображав ознаку, наслідок діяльності предмета, але так, що вона виключала думку про цю діяльність, – ознака поставала нібито готовою, даною. Приблизно те саме Потебня вбачав і в сучасному іменнику, але в останньому немає навіть гадки про діяльність, яка породила ознаку. І все-таки дієприкметнику не належить першість у творенні граматичних форм у людській мові – вона належить вигукові. У дієприкметнику, який з'явився слідом за вигуком, у своїй найдавнішій формі, простежується напрям похідності сучасних частин мови, указаний розвитком структури первісного прикметника. Він у своєму розвитку найбільш був схожий на ім'я, ніж на дієслово, і насамперед виокремились з первісного дієприкметника граматичні категорії імені, тобто субстанції, і це був час, коли людській думці світ уявлявся сукупністю виготовлених за людським образом і подобою, одухотворених речей, внутрішньо статичних, але одночасно зв'язаних з реальним світом та таких, що впливають на нього. Людина в усьому звикла бачити субстантивність, але в процесі історичного розвитку, у міру поступового занепаду субстанціональності, мотивація змінюється й у мисленні з'являється нове спостереження, що лежить в основі явищ об'єктивної дійсності, таким чином, виникає нова категорія думки – дієслівність [5]. Вона утворилась з первісного дієприкметника не пізніше іменника (гіпотетично), що послугувало утворенню інфінітива (спочатку був іменником, а потім набув ознак дієслова). Складні процеси абстрагування і ускладнення людської думки дають можливість розвитку глибшої граматикалізації дієслова, що спонукало дієслово, крім стадії інфінітива, виробити таку форму, яка б прив'язала дію до особи, до моменту мовлення, до її виконавця і об'єкта,

іншими словами – зв'язувала її з дійсністю [3]. Такою формою був індикатив, або дійсний спосіб, який мав здатність виражати відтінки дії за допомогою своїх категорій особи, стану, часу, що було простежено О. Потебнею на матеріалі східнослов'янських і споріднених з ними мов.

Наше дослідження буде спрямовано на зв'язок системної та функціональної природи відіменних дієслів у староукраїнській літературній мові XIV – XVII ст. із структурами та операціями мислення, що є актуальним і перспективним. Найбільш поширеним типом мотивації серед українських відіменникових дієслів є пропозиційно-диктумна, що ґрунтується на виборі мотиваційної бази дієслова із фрагмента істинних, об'єктивних знань про позначуване, вербалізованих у знаках з прямими значеннями. Цей фрагмент у структурі ментально-психонетичного комплексу [4] кваліфікується як диктум пропозиції, тобто мисленнєвий аналог, який фіксує зв'язки між елементами певної ситуації, що позначається синтаксичною структурою, ізоморфною до речення. Відіменникове дієслово, мотивоване пропозиційно, є знаком центральної події ситуації, а його мотиватор – певним її аргументом. Наприклад: **Гадательство, гадачь** наз. Варажбіт – **Гадательствовати** дзеясл. 1. Тое, што і гадати. *съ кождымъ мовити и гадательствовати хочемо* (АЮЗР, I, 288, 1598); **Гадати, гадать, кгадати** дзеясл. Гаварыць, дыспутаваць, спрачацца. *гадавшие гражане съ иремъ вцемъ моимъ и давахоу кождии порѣдоу дѣти сво*" (Чэцця, 826); **Гадатися** дзеясл., зв. ад гадати. Но къ всемогущему говорити буду, и гадатисѣ съ богомъ жадаю (Скар. ІК, 18); **Гадка** наз. 1. Размова, спрэчка, дыспут; 3. Меркаванне, думка – **Гадыватися** дзеясл. размавляць, абмярковиваць. Ваши и наши предкове добримъ деломъ межи собе радовалися, учаснымъ деломъ гадывалися (КЗ, 353, 1484); **Галась** наз. Галас, крык, гаман – **Галасовати** дзеясл. крычаць. *езишты по вбѣдѣ до турмо до мене пришли сторожовати, же такъ безпечне галасию. назавтрае в сиботи в вбѣд пан канцлер в дороги м" выправиючи н"т тал"ров до турмы прислал и лист универсалны^S* (Дыяр., 176); **Гандлювникъ** наз. гандляр – **Гандлевати, гандлевать,**

кгандлевать дзеясл. гандляваць. *З мешчанъ ... которые гендлюють и ремества вживають, съ кожъсдаго домового господара ... по шести грошей* (КПД, 827, 1566); **Ганьба, ганба** наз. ганьба – **Ганьбити, ганбити** дзеясл. ганьбиць. *Ганбили тебе а хвалити боудоут следы ног твоих* (Валх., 536); **Гардость** наз. пыха, ганарлівасць – **гардити** дзеясл. пагарджаць. *познавши оупоминок свои, которым патриархи оучтил вткупил и втослал еми прос"чи жебы им не гардил* (Жыщ. св., 946); **Гардитися** дзеясл., зв. ад гардити. *Помана и ведена ест до суди "ко та" котора" богами с" гардить* (Зб. 752, 37); **Гарць, герць** наз. 1. Сутычка, вылазка, паядынак коннікав; **Гарцовникъ, герцовникъ** наз. удзельнік коннага паядынку – **Гарцовати, гарцевати** дзеясл. гарцаваць. *Тогда назаоутреи восставши вси сынове зраилевы облѣгоша градъ Гаваонъ, и гарцевали суть пред нимъ* (Скар. КС, 436); *напрод казал гнат стада ... перед которыми стады тирки гарцовники выправил* (Стрыйк., 633); **Глаголь** 1. Слова. **Глаговолити, глаголатися, глаголати** дзеясл. 1. Гаварыць. *гла ен гѣмон w девице не глаголи сег* (Чэцця, 616); **Глумление** наз. глум, глумленне – **Глумитися, глумити** дзеясл. глуміць. *Учинил теды богъ дн" вного иавина цар" ханане^ского перед сынми изра^силевыми Унижоньм. Которыи што ден се змогали, а моцною рУкою глумили иави"на цар" хананеского ажъ его згладили* (Біблія, 1216); **Глупень** наз. дурень – **Глупети** дзеясл. дурнець. *безУмствУю, дУрнЮ, глУпнЮ* (Зіз., 96); **Глухота – Глушети** дзеясл. Паступова страчваць вастрату слуху. *Цорки стيران" сУт Уши которыи глУшнЮть в старомъ* (Выкл, 101); **Понеділкувати**, кую, еш, гл. Придерживаться обычая понеділкування. *Понедікувала сім понеділкв, восьмую неділечку* (Чуб. V. 21); **2**, влю, виш, гл. Праздновать день св. Саввы. Було не савити, не варити, ні амбросити, але куделю було кудосити. Ном. № 4007. (Сум, т 4, с. 95); **Свашкувати**, кую, еш, гл. Быть свашкою. (Сум, т 4, с. 105); **Ручитися**, чуся, чишся, гл. Ручаться. Хто ручиться, той і мучиться. Ном. № 10661. (Сум, т 4, с. 90); **Убазарювати**, рую, еш, гл. Продать или купить что на базарѣ. Шейк. (Сум, т 4, с. 305); **Парубкувати**, кую, еш, гл. Вести холостую жизнь, быть неженатымъ парнемъ. КС. 1887. VIII, 767. (Сум, т 3, с. 98);

Обвїдьмитися, млюся, мишся, гл. Сделаться вѣдьмой, колдуномъ (Сум, т 4, с. 305); **Заорлити** 1. Поставить государственное клеймо в виде орла. *Торговымъ всякимъ людемъ соль мѣрили в указную кадѣ, какову они заорля имъ дали* (Астрах. а., № 1148, сст. 106. 1629 г.); 2. Отметить что-л. владельческим клеймом, знаком. *Мерень гнѣдь... Мерень сѣрь... И тѣ вышеписанныя лошади заорлены.* (Д. Шакловит. I, 526. 1689 г.). Мотиваторами таких дієслів обираються компоненти рівнів суб'єкта, об'єкта, інструментива, медіатива, трансгресива, комітатива, корелятива, локатива, темпоратива, рівня партонімів та якості. Українські відіменникові дієслова, характеризуються вибором ономасіологічної ознаки з диктумного компонента пропозиції – істинних, несуперечливих знань про певну ситуацію, вербалізованих у знаках з прямими значеннями.

Отже, мотивоване диктумом відіменникове дієслово є знаком центрального (предикатного) компонента ситуації, а його мотиватор – певним її аргументом. За загальним механізмом цей тип мотивації є метонімічним процесом (позначенням за суміжністю). Оскільки диктум є синтактикоподібним мисленневим аналогом певної ситуації, його використання у номінаційних процесах підтверджує наявну у словотворі концепцію синтаксичної природи деривації, що і слугуватиме перспективою подальших наукових студій.

Список використаних джерел

1. Ковалик І. І. Вчення про словотвір. Львів, 1958. С. 7 – 16.
2. Потєбня А. Мысль и язык. А. Потєбня. Изд. 5, 1926. С. 77 – 78, 134.
3. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наук. думка, 1971. С. 90.
4. Сєлєванова Е. А. Когнитивная ономасиология (монографія). Київ : Фитосоціоцентр, 2000. 248 с.
5. Словотвір сучасної української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1979. 406 с.
6. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: у 28-ми вип. / відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало; Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 1994 – 2017.

ІДЕЇ РІДНОМОВНОЇ ОСВИТИ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

Кравченко Маргарита (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

У період становлення нації мовні проблеми посідали одне із центральних місць. В Україні, яка разом із соціальним терпіла й національний гніт, питання утвердження та розвитку державної мови завжди перебували в полі зору дослідників. Особливо актуальними вони стали на сучасному етапі духовного й національного відродження нашого народу. Цілком зрозумілим є прагнення українців глибше пізнати свою історію, культуру, ментальність, які знайшли свій вияв у національній мові.

Безсумнівно, що у формування української літературної мови вніс свій вагомий внесок видатний український письменник, публіцист, громадсько-культурний діяч Б. Грінченко. Болісно розмірковуючи над історичною долею українського народу, свідомо відчуваючи важливість вирішення мовних проблем, невтомний просвітитель наполегливо шукав шляхи забезпечення умов вільного, прогресивного розвитку рідної мови.

Доробок ученого надзвичайно великий. Він становить художню творчість, критичні й науково-популярні статті, лексикографічні праці, фольклорні та етнографічні дослідження, педагогічні й мовознавчі розвідки, видавничу діяльність, епістолярій. Учені О. Білецький, М. Рильський, Є. Шабліовський, М. Гуменюк, І. Пільгук, В. Яременко, М. Яценко, А. Погрібний висвітлили літературну й громадську діяльність Б. Грінченка, досліджуючи його творчість з погляду еволюції жанрового розмаїття та проблематики. Мовознавчий аспект творчості письменника вивчали К. Глуховцева, Б. Шарпило, Т. Возний, О. Муромцева, І. Муромцев, С. Дідик, М. Коломієць, І. Кобилянський, О. Скорик, Я. Януш, О. Неділько, Т. Терновська, В. Шевцова, Г. Богуцька,

Н. Гуйванюк, М. Кобилянська, А. Мановицька, Т. Романюк. Участь письменника в літературно-мовних дискусіях досліджували В. Статєєва, Р. Трифонов.

Спробуймо висвітлити ідеї рідномовної освіти, утілені у творчому доробку Б. Грінченка.

Лінгвістична концепція науковця з питань формування й функціонування української мови орієнтована на східноукраїнські норми, їхню еволюцію в процесі динаміки української культури. Слід відзначити, що розвиток літературної мови цього періоду на Східній Україні гальмувався загальною русифікаторською політикою самодержавства. Заборонялися школи з українською мовою навчання, український театр, українські культосвітні організації, не допускалося вживання української мови в офіційних установах. Отже, на більшій території свого функціонування й природного середовища українська літературна мова не мала своєї школи, преси, науки, культури й тому не могла сприйматися як цивілізована. На потребі дня стояло питання про визначення її як державної, про вироблення єдиних мовно-літературних норм.

В умовах постійних політичних утисків Б. Грінченко зумів об'єктивно осмислити розвиток української літературної мови. Попри посилену русифікацію українського народу, старанне обкрадання його культури, нав'язування українцеві комплексу меншовартості й рабської свідомості, він обстоював гідність рідної мови.

Питання чистоти й багатства української мови постійно були в центрі уваги письменника. Вони порушувалися як у спеціальних мовознавчих статтях, так і в інших працях, листах, рецензіях ученого.

Проблемам розбудови української літературної мови присвячені науково-публіцистичні статті «Галицькі вірші», «Додаток до замітки «Галицькі вірші» (1891), «Кілька слів про нашу літературну мову» (1892). Розглядаючи конкретні мовні факти тогочасної західноукраїнської літератури, Б. Грінченко виступав за єдину національну мову, в основі якої лежить мовний масив Наддніпрянської України.

Названі статті сприяли формуванню свідомого патріотизму й активної позиції в питаннях національно-мовного буття. Вони мали полемічний характер і призвели до мовно-літературної дискусії між галицькими письменниками та філологами Наддніпрянщини. Це була одна з перших серйозних дискусій про шляхи розвитку української літературної мови, яка заклала наукові підвалини єдиної української правописної системи.

Серед фундаментальних мовознавчих досліджень ученого, присвячених різним аспектам функціонування, унормування та походження української мови, особливе місце посідає чотиритомний «Словарь української мови» (1907 – 1909), співукладачем, упорядником та редактором якого був Б. Грінченко. За жанром це словник тлумачно-перекладний. В окремих випадках, особливо, коли це стосується етнографічної та виробничої лексики, поряд з тлумаченням значення слова дається опис відповідного поняття. Тому словник, по суті, є також енциклопедичним. Його джерельною базою служили етнографічні та фольклорні матеріали, земські видання, записи, здійснені безпосередньо з уст народу. Тут представлено діалектний матеріал з різних мовно-географічних зон України.

Укладач-подвижник не лише сумлінно фіксував лексеми переважно в їхньому природному звучанні, а й у міру своїх сил виступав їх нормалізатором. Він орієнтувався передусім на південно-східні говори, добираючи найбільш поширені форми з ряду фонетичних, морфологічних чи словотвірних варіантів. Як перше зібрання лексичних фондів української мови словник має велике значення у фіксації та нормуванні народної лексики нової української літературної мови, а також у відображенні процесу взаємодії між літературною мовою й народними говорами.

Історію створення, теоретичні засади, практику укладання «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка досліджували І. Огієнко, В. Ващенко, М. Пилинський, С. Головащук, Л. Паламарчук, А. Бурячок, О. Тараненко. Реєстр словника з погляду загальних тенденцій розвитку

української літературної мови в першій половині та в середині XIX ст. вивчали А. Москаленко, А. Поповський, В. Винник, О. Муромцева.

У зв'язку з виданням словника постало питання про правопис, яким варто було б його друкувати. Оскільки тогочасні видання відзначалися значними розбіжностями у правописі, було створено академічну комісію, яка розглянула правописні системи, уживані в українському друку того часу, і дійшла висновку, що єдино правильним для видання словника мав би бути фонетичний правопис («кулішівка»), який склався на східноукраїнських землях завдяки діяльності ряду культурно-освітніх діячів. Ухвалені матеріали комісія розіслала для обговорення, у якому взяв участь і Б. Грінченко, присвятивши цій проблемі спеціальну розвідку «Три питання нашого правопису» (1908). Ураховуючи все краще, що було вироблено до нього, та орієнтуючись на мовну практику Середньої Наддніпряни, учений створив оригінальну, найдосконалішу з усіх дожовтневих правописних систем, яка ґрунтувалася на фонетико-морфологічному принципі й була реалізована в словнику. Цей правопис, так звана «грінченківка», мав великий вплив на усталення літературної мови, був прийнятий по всіх українських редакціях і виданнях, став базою для першого радянського правопису 1921 року, а згодом і сучасного правописного кодексу української мови.

Значну роль у боротьбі за повноправний розвиток рідного слова та художньої літератури в народній освіті відіграли педагогічні праці Б. Грінченка. У статтях «Яка тепер народна школа на Україні» (1896), «Якої нам треба школи» (1905), «Народні вчителі і українська школа» (1906) педагог піддавав різкій критиці самодержавну систему освіти, піднімав проблеми негативних наслідків русифікації, обґрунтував необхідність навчання рідною мовою, наголошував на потребі негайного її запровадження в школах усіх рівнів, насамперед у початкових.

Високо цінував педагогічний доробок Б. Грінченка Іван Огієнко. У своїй «Історії української літературної мови» він, зокрема, підкреслив, що навіть в умовах жорсткої цензури, коли було заборонено не тільки друкувати книжки, періодику, а

й навіть навчати українською мовою, учений від руки писав підручники для своїх школярів [3].

Пізніше Б. Грінченко підготував і видав першу в Україні книгу для читання українською мовою «Рідне слово» та «Українську граматику до науки читання й письма» (1917), що навчали дітей рідної мови, реалізували прагнення педагога до ідеї національного виховання, яка ґрунтувалася на традиціях народознавства. Ці підручники збагатили філологічну науку даними про українську мову, стали важливими чинниками нормативної системи літературної мови.

Осмисленням Грінченкового педагогічного доробку займались О. Неживий, А. Животенко-Панків, які наголосили на розвитку вченим теорії рідномовного навчання, національного виховання, традицій народознавства й дидактичних засад освітянства, на організації навчально-виховного книговидання [1; 2]. Дослідники підкреслили, що практика Б. Грінченка-педагога мала виняткове значення й у розвитку науково-педагогічної термінології, що слід розглядати в загальному контексті діяльності визначних українських громадських діячів, учених і письменників того часу: І. Франка, М. Драгоманова, І. Нечуя-Левицького, Лесі Українки, М. Коцюбинського, А. Кримського, М. Сумцова, С. Русової, М. Павлика, С. Черкасенка.

Отже, публіцистична діяльність Б. Грінченка, спрямована на розвиток української літературної мови, його мовознавчі праці, педагогічні розвідки, культурно-просвітницька робота, художня спадщина стали важливим фактором формування єдиних для всієї України мовно-літературних норм, утвердження ідеї рідномовної освіти.

Список використаних джерел

1. Животенко-Панків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка. Київ : Вид. центр «Просвіта», 1999. 176 с. **2. Неживий О. І.** Для рідного слова. Творча спадщина Бориса Грінченка і проблеми національного виховання. Луганськ, 1994. 92 с. **3. Огієнко І. І.** Історія української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 140 с.

МЕДИЧНА НАРОДНА ЛЕКСИКА БОРИСА ГРІНЧЕНКА
НА ЗАНЯТТЯХ З ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ
СПРЯМУВАННЯМ)»

Кравчук Оксана (ДЗ «Луганський державний медичний університет, м. Рівне, доцентка)

Професійно орієнтоване навчання є пріоритетним напрямом вищої освіти й повинно бути засноване на врахуванні потреб здобувачів-медиків у вивченні української мови, що диктується особливостями майбутньої професії.

Вивчення медичної народної лексики надзвичайно актуальне для збагачення та активізації фахового словника здобувачів-медиків, сприяє розвитку культури усного й писемного професійного мовлення. Медична лексика є однією з найдавніших фахових термінологій: спочатку з'явилися назви органів тіла людини, згодом – описи симптомів хвороб та способів їх лікування. Учені довели, що медична термінологія як сукупність назв на позначення предметів та явищ, пов'язаних з людським тілом, хворобами, лікуванням, почала своє існування значно раніше, ніж термінологія як наука. Не викликає заперечень той факт, що складником медичної лексики є лексика народної медицини. Медична народна лексика – це найскладніша частина в терміносистемі сучасної науки.

Медичні терміни – це слова й словосполучення, що позначають спеціальні поняття в цій галузі науки. З медичними термінами працюємо на практичних заняттях з нормативного освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Щоб ґрунтовніше вивчити певний термін, з'ясувати його семантику, етимологію, правопис, наголошування, часто використовуємо різні лексикографічні праці. У цій розвідці продемонструємо роботу зі «Словарем української мови» за ред. Б. Грінченка, який, за словами М. Пилинського

«має для української науки і культури таке ж неперехідне значення, як словник Лінде для польської, словник Гебауера для чеської» [3, с. 25]. Це найповніший і лексикографічно найдосконаліший словник української мови на початку ХХ ст.

У словнику представлена народна термінологія різних галузей знань. Нашу увагу привертає насамперед медична народна термінологія, з якою ми працюємо на кожному занятті. У своїй роботі користуємось поділом лексики народної медицини, зафіксованої в словнику української мови за ред. Б. Грінченка, запропонованим О. Мигoliniцею [1]. Авторка виділяє такі семантичні групи: 1) назви на позначення захворювань; 2) назви на означення симптомів захворювань; 3) назви осіб, пов'язаних з хворобами; 4) анатомічні назви; 5) назви фізіологічних явищ; 6) назви дій, пов'язаних з процесом протікання захворювання; 7) деякі загальні назви [1, с. 43 – 45].

Так, опрацьовуючи тему «Лексичний аспект професійної мови медичних працівників», пропонуємо такі завдання за словником:

1. Доберіть зі словника народні відповідники до назв таких захворювань: *ангіна, грижа, коклюш, пухлина, віспа, лихоманка, епілепсія* та інші.

2. До анатомічних народних назв зі словника за ред. Б. Грінченка доберіть сучасні літературні відповідники: *таргало, дупка, почеревина, отрунок, жила, мізковня, перса, очиці, пелька, ураз* тощо.

3. Доберіть синоніми зі словника за ред. Б. Грінченка до пропорованих слів: *дихавиця, короста, веснівка, гикавець, трясучка* тощо.

4. До назв захворювань, виписаних зі словника за ред. Б. Грінченка, доберіть сучасні літературні відповідники: *перехід, дурноха, віспа, кашлюк, кила, задавлячка, опух* тощо.

5. Випишіть зі словника за ред. Б. Грінченка назви лікарських рослин, наведіть сучасні українські відповідники. Зробіть висновок.

У процесі вивчення теми «Лексичні та графічні скорочення в професійному мовленні. Словники в професійній діяльності» також працюємо зі словником, вивчаємо словникові

статті, пояснюємо етимологію медичних термінів, добираємо сучасні літературні відповідники до медичних архаїзмів.

Доречним також уважаємо застосування інтегрованого підходу до вивчення медичної народної лексики та медичної термінології. Погоджуємось з думкою Я. Коменського про потребу «завжди і всюди брати разом те, що пов'язано одне з одним» [2]. Необхідність інтегрованого підходу до організації навчально-виховного процесу він пояснював так: «Усі знання виростають з одного коріння – навколишньої дійсності, мають між собою зв'язки, а тому повинні вивчатися у зв'язках» [2]. Із цією метою паралельно з роботою зі словником виконуємо й інші завдання зіставного й порівняльного характеру, як-от: доберіть зі словника назви фізіологічних явищ, анатомічні назви, перекладіть їх англійською мовою, латинською мовою. Тобто така інтеграція української мови, англійської мови, латинської мови, анатомії допомагає здобувачам вищої освіти опановувати значний за обсягом навчальний матеріал, домогтися усвідомлення міжпредметних зв'язків, сформувати цілісні міцні знання. Таким способом ми також вирішуємо суперечність між розрізненими предметними знаннями здобувачів і необхідністю їх комплексного застосування на практиці.

У процесі виконання таких завдань робимо висновок про те, що певна частина медичної народної лексики залишилась без змін, а тому зараз активно використовується в такому ж вигляді, як і в словнику, хоча деякі терміни змінились.

Отже, така активна робота зі словником сприяє розвитку пізнавальних здібностей здобувачів вищої освіти, формуванню вмінь і навичок, поглибленню знань.

Список використаних джерел

- 1. Миголінець О.** Лексика народної медицини у словнику Б. Грінченка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Філологія. 2006. Випуск 13. С. 43 – 45.
- 2. Коменський Я. А.** Велика дидактика. Київ : Радуга, 1995.
- 3. Пилинський М. М.** Словник Б. Грінченка. Міфи і факти. *Мовознавство*. 1988. № 6. С. 25 – 32.

ПРИЗВИЩА ЖИТЕЛІВ СЕЛА ВЕЛЬБІВНО РІВНЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кулиба Вадим (ДЗ «Луганський державний медичний університет, м. Рівне, здобувач першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Кравчук О. М.

Ономастика – це наука, яка вивчає власні імена й назви, їх історію, семантику, структуру, основні закономірності розвитку. Прізвище людини – це частина власної назви особи. У ньому може бути закодована суттєва інформація про родину, її походження, місце народження, діяльність, певні фізичні чи психологічні особливості. На думку П. Чучки, прізвище, порівняно з особовим іменем, виступає інформативно багатозначнішим, воно вказує, ким були або могли бути предки денотата, засновники його роду [2, с. 19].

Вивченню прізвищ людей у різні історичні періоди присвятили свої дослідження Н. Булава, В. Горпинич, Л. Гумецька, А. Коваль, І. Корнієнко, Л. Кравченко, В. Лучик, Л. Масенко, Ю. Редько, Т. Тимченко, І. Франко, П. Чучка та інші.

Учені беруть до уваги різні аспекти аналізу прізвищ, і тому немає єдиних класифікаційних критеріїв аналізу.

На думку багатьох ономастів, важливе завдання сучасного мовознавства – дослідження лексичної бази прізвищ, оскільки вона відтворює культуру, історію, географічні умови, звичаї, психологію, соціальні умови, побут наших предків тощо [1, с. 100].

Актуальність роботи полягає в тому, що проблема вивчення прізвищ була й залишається предметом дослідницького зацікавлення багатьох, адже вона є частиною історії людини. Природно, що кожна людина прагне знати, що означає її прізвище, від якого слова походить, як змінювалося з часом. Мета роботи – виявити джерела походження прізвищ села Вельбівно та з'ясувати способи їх утворення.

Ми дослідили 313 прізвищ жителів села Вельбівно й дійшли висновку: найчисленнішу групу (32 найменування) становлять прізвища на -енк(о). За етимологічними та семантичними особливостями прізвища цього типу можна поділити на такі групи:

1) прізвища (21), утворені від власних чоловічих імен: *Адаменко, Акименко, Антоненко, Вакуленко, Василенко, Гавриленко, Даниленко, Марченко, Мироненко, Олексієнко, Юрченко* та ін.;

2) прізвища, утворені від назви професії або заняття: *Бондаренко, Гончаренко, Кравченко, Ступаченко, Ткаченко, Чередниченко* та ін.;

3) прізвища, утворені від назви місця походження (етноніми), утворено всього кілька прізвищ: *Литвиненко, Ляшенко*.

Ми також виявили прізвища, які утворені суфіксальним способом. Характерними тут є такі суфікси: -ник, -ук, -ович, нульовий суфікс тощо (*Мельник, Мельничук, Мельникович, Коваль, Чабан, Столяр, Швець* та інші). Також цікавою є незначна група прізвищ (усього три найменування) із суфіксами -ськ-, -цьк-: *Ташицька, Крамська, Лозицька*. Вони вказують на індивідуальні особливості першоносія або місце його проживання.

Суфікси -ук, -юк означали зменшувальну назву й мали значення «син свого батька» або «підмайстер, помічник, учень». Уважаємо, що прізвища на -ук (-юк) досить поширені в Рівненській області, зокрема й у селі Вельбівно: *Касянчук, Федюк, Ваколюк, Денишук, Годованюк, Бондарчук, Пилипчук, Сметанюк, Сидорчук, Хоронжук* та інші. Прізвища, утворені за допомогою суфікса -ук (-юк) – це типові особові назви зі значенням «чий син?» На хлопця могли вказувати так: «Он пішов малий Пилипчук («син Пилипа»)». Потім ця особова назва передавалася від батька до сина. Так виникли прізвища цього типу.

Досить продуктивним способом творення прізвищ нашого села є лексико-семантичний, тобто семантичне розщеплення

багатозначного слова з подальшим поступовим утворенням омонімів. Це прізвища, які походять:

- від назв тварин, їх прийнято називати анімальними або анімалонімічними (від англійського слова animal – тварина): *Баранова, Жук, Заєць, Медведь, Ведмідь*;

- від назв риб – одне прізвище *Карпець*;

- від назв рослин (флоротоніми) – *Горох, Груша, Квітка*;

- від назв птахів (орнітоніми) – *Соловей, Воробйова*;

- від назв метеорології – *Мороз, Вітер*.

Ми також виявили прізвища, які утворилися способом субстантивації, тобто прикметники перейшли в іменники: *Щербатий, Бадьорий, Пісковий*. Двоє вельбівчан мають прізвища, утворені способом складання: *Стародуб, Мукосій*.

Решта розглянутих нами прізвищ утворені за допомогою різних суфіксів, кожен з яких представлений кількома прикладами (суфікс -к-: *Прядко, Сливко* – мають дещо зменшувально-іронічний відтінок; суфікс -ець має зменшено-пестливе значення: *Карпець, Криловець, Садовець, Стрілець, Погонєць*; суфікс -ах має значення згурбілості: *Костомахо*).

Цікавою, на наш погляд, є низка прізвищ у формі нечленних присвійних прикметників. Вони виникли як назви сина (дочки) від імені або прізвиська батька чи матері й утворені за допомогою суфіксів -ів-, -ов-, -ев-, -ин-, -їн-: *Яковлів, Лукашова, Гарєва, Куьмин, Зіновкін, Ільїн*.

В окрему підгрупу ми виділили прізвища з атрибутивними суфіксами -ак (-як), -ар, тобто такими, що служили для вираження певної ознаки: *Лисак, Дзюбак, Щербак, Гарбар, Мазяр*.

За кількістю носіїв певного прізвища ми виділили такі: *Зінчук (29), Мартинюк (26), Головка (20), Васильчук (12), Медведь (12)*.

Прізвища села Вельбівно цікаві й різноманітні, тому необхідно їх досліджувати й надалі, оскільки це великий і багатий лексичний шар мови.

Список використаних джерел

1. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк :

Вежа-Друк, 2014. 296 с. 2. **Чучка П. П.** Антропонімія як засіб етнічної ідентифікації людності. *Мовознавство*. 1988. № 1. С. 11 – 21.

ХУДОЖНЯ СЕМАНТИКА ОБРАЗУ СТЕПУ В ПОЕЗІЇ Б. ГРІНЧЕНКА ТА Я. ЩОГОЛЕВА

Лапко Олена (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»), м. Полтава, доцентка)

На перший погляд, постаті Я. Щоголева і Б. Грінченка уособлюють два полюси в розвитку української поезії останніх десятиліть XIX ст.– початку XX ст. Зокрема, якщо у творчості Б. Грінченка провідною є «...повсякчас акцентована ним соціальна заангажованість його слова» [10, с. 12], то в основі естетичних поглядів Я. Щоголева лежить прагнення вберегти художню літературу від впливу ідеологій («тенденції», за висловом письменника), запобігти її перетворенню на засіб суспільно-політичної пропаганди. Разом з тим лірика обох митців репрезентує романтичну тенденцію в тій чи іншій модифікації: усталеним є погляд на Я. Щоголева як на представника пізнього романтизму [7, с. 115]; «поетична творчість Б. Грінченка належить до найпоказовіших художніх явищ, котрі репрезентували синтез естетичних тенденцій романтизму і просвітництва в українській поезії останніх десятиліть XIX ст.» [4, с. 68]. Зумовлені цим дотичні моменти в поезії митців (а саме, пов'язані зі специфікою художнього моделювання образу козацтва) розглядалися у дослідженні К. Пирогової [8]. Проте порівняльний аналіз образу природи, який має важливу художню функцію і в поезії Б. Грінченка, і в ліриці Я. Щоголева, іще не був предметом наукових розвідок.

Образом, наділеним особливим художнім значенням, у віршах Я. Щоголева є степовий пейзаж. За твердженням Л. Задорожної, «як ніхто інший з українських поетів-романтиків, Я. Щоголев позиціонує себе співцем степу, Дикого Поля» [2, с. 178]. У її праці знаходимо тлумачення

екзистенційного коду, закладеного поетом у цьому образі [2, с. 178–179]. Окрім того, дослідниця зауважує, що «степ у Я. Щоголева [...] виявляється поняттям вельми містким» [2, с. 178]. Степовий краєвид набуває важливого значення для розуміння світоглядно-емоційних акцентів і в поезії Б. Грінченка. Отже, метою нашої роботи є спроба зіставного аналізу художньої семантики образу степу у творах Я. Щоголева і Б. Грінченка, що допоможе виявити найбільш вагомні смисли, оприявленні в зображенні степових краєвидів.

За оцінками літературознавців, Я. Щоголев є одним із «кращих майстрів поетичного пейзажу в українській ліриці всіх часів» [3, с. 292]. У багатьох творах поет змальовує довершені картини природи, які набувають багатогранної художньої семантики. Пейзаж у ліриці Я. Щоголева є не лише самим предметом мистецького сприйняття або тлом для ліричного переживання, але й елементом паралелізмів, матеріалом для психологічного зображення, алегорій, рефлексій, антитез, що оприявнюють аксіологічні орієнтири автора [докладно про це: 5]. Дослідники поетичного доробку Б. Грінченка говорять про важливе художнє значення образу природи. Зокрема, О. Камінчук, відзначаючи «знакову роль весняного пейзажу», зауважує, що «символічна функція пейзажного образу стає визначальною рисою поезії Грінченка загалом» [4, с. 70–71].

У заспівному до збірки «Слобожанщина» вірші «Багато мочі і краси» Я. Щоголев порівнює картини природи екзотичних країв з українськими краєвидами, що переважають її своєю мальовничістю, оскільки поєднують «*І ті ж тропічні ліси / З багатолистими древами, / І той же вітер над пісками, / І в нетрях вогкість і покій, / І спеку сонця в день палкий / Понад безкрайними степами*» [12, с. 213–214]. Схожий перелік українських природних ландшафтів Я. Щоголев наводить і в поезії «Родина», завершуючи його образом: «*Безкрайні і дикі степи України*» [12, с. 268]. В обох випадках згадка про степовий краєвид потрапляє в сильну позицію наприкінці образного ряду, що підкреслює його особливе місце в конструюванні образу української природи. У вірші «В степу»

знаковість степового ландшафту підкреслена завдяки асоціації «степ – Україна», яку вибудовує ліричний суб'єкт: «*Степ і синє небо / Поглядом окину: / Бачу ж тебе, бачу / Пишину Україну!*» [12, с. 229]. У вірші Б. Грінченка «Шевченкова могила» образ степу (з його незмінним атрибутом – «високими могилами») належить до схожого асоціативного поля, уособлюючи простір України: «*Степи простяглися широкі, / Степи простяглись навкруги; / Прославивсь до моря стягою, / Дніпро підмива береги. / В степах тих високі могили, / Найвища ж, найбільша одна – / Стоїть над Дніпром ясноводим / Стоїть і самотна й сумна*» [1, с. 80–81].

Образ степу, як і інші пейзажі, у поезії Я. Щоголева характеризується конкретністю та надзвичайною увагою до найдрібніших деталей. Зокрема, пейзаж у вірші «Степ» передається через сукупність деталей візуального й акустичного сприйняття, які відтворюють особливості вигляду рослин, поведінки тварин – конкретних біологічних видів, що й відображає їх номінація: «*Он нагнулась тирса біла, / Звіробой скрутив стебельці, / Червоні материнка, / Як зірки, горять козельці; / Крикнув перепел в ярочку, / Стрепет приснув над тернами; / По кущах між деревою / Ходять дрохви табунами...* («Степ») [12, с. 106]. Завдяки такій конкретиці у творах Я. Щоголева формується своєрідний поетичний атлас (передусім «ботанічний» та «орнітологічний») слобожанської флори й фауни. Отже, образ степу в поезії митця функціонує у двох смислових площинах: як образ, що семантично пов'язаний з образом України, та як складова частина локального «слобожанського тексту», який передбачає змалювання природних ландшафтів малої батьківщини поета, образів слобожанців, відображення історії краю, тобто репрезентує цілісний образ рідної поетові Слобожанщини як культурно-історичного регіону України, відображаючи сукупність його природних, етнокультурних, соціально-історичних особливостей.

Образ природи, зокрема й степовий красвид, у Я. Щоголева часто є елементом опозицій, які оприявнюють «романтичне світобачення, що представляло життя

в антиноміях» [11, с. 157]. Семантика подібних протиставлень зводиться в основному до антитези «природа – людський світ», яка найповніше й найяскравіше розкривається у змалюванні степового пейзажу. У поезії Я. Щоголева «Степ» захоплено-піднесене сприймання природи дістає вираження в асоціації «неораний степ – храм», що, з огляду на властивий митцеві «релігієсофський» ракурс осмислення буття, зовсім не видається звичайним поетичним штампом. Велична картина неораного степу пробуджує в душі ліричного суб'єкта пантеїстичне відчуття присутності гармонізуючого божественного начала («Тим же тут молиться можна, / Тим тут можна бачить бога!» [12, с. 107]). Проте вся гармонійність і чарівність природи руйнується одним доторком людини. З освоєнням дикого степу природну велич, красу та довершеність неодмінно заступають людські ворожнеча й жадоба наживи («І хто знав тебе, великий, / Як мовчав і розцвітав ти, / Та побаче, що з тобою / Поробили і чим став ти; / Як од свар і од хижацтва / Над тобою світ марніє, – / Коли душу буде мати, / Знаю я – окаменіє!» [12, с. 107]). Романтична ідеалізація та поетизація степового пейзажу контрастує з гірким усвідомленням недосконалості людського світу, що дістає втілення, зокрема, у негативному сприйнятті «цивілізованого», організованого (а насправді дегармонізованого і спотвореного) людиною простору.

У поезії Б. Грінченка «У степу» опозиція «степ – людський світ» осмислюється в ракурсі екзистенції митця. Ліричний суб'єкт, перебуваючи сам на сам з природою, дистанціюється від суспільства, непривабливими характеристиками якого постають ворожнеча, жадоба наживи, продажність і гамір («Там гризуться в світі люди, / Там реве базар гучний...» [1, с. 64]). На відміну від цього «ярмарку суєти», «осяйний» простір степу корелює із самотністю, творчою свободою та натхненням. Ліричний суб'єкт поезії Б. Грінченка «У степу» сприймає своє усамітнення з позитивною емоційною оцінкою, як передумову творчого процесу, перебігу якого ніщо не може стати на заваді: «У просторі осяйному / Самотині радий я: / І вільніше, і щиріше

/ *Лине пісня тут моя*» [1, с. 64]. Більше того, емоційне піднесення ліричного суб'єкта пов'язане з усвідомленням природного простору, де він перебуває, як джерела натхнення: *«Вільно, любо!.. Навкруг мене / Небо, степ, Дніпро старий... / І завітчані зринають / Таємниці дивних мрій...»* [1, с. 64]. Отже, і в поезії Я. Щоголева «Степ», й у вірші Б. Грінченка «У степу» сприйняття ліричними суб'єктами степових красвидів оприявнює варіації романтичної «втєчі» від непривабливої реальності суспільства до гармонійного світу волі, краси, творчості.

Разом з тим образ степу в поетичному циклі Б. Грінченка «Весняні сонети» осмислюється не лише в індивідуально-психологічному, а й у соціальному вимірі, причому таке розширення його художньої семантики відбувається поступово від твору до твору. У сонеті «Скоріш! скоріш! од сірого туману...» необмежений степовий простір корелює з відчуттям свободи, якої прагне ліричний суб'єкт («*Чого ще ждуть? Скоріш, мерцій у поле, / Мерцій у степ! Я вп'юсь тобою, воле, / Серед моїх незміряних степів!*» [1, с. 48]). В поезії «*Лежали скрізь замети сніговії...*» саме образ степу уособлює весняне пробудження й оновлення природи: «*І степ старий, – і гордий, і багатий, – / Убрався скрізь в ясно-зелені шати, – / На їх з квіток процвітані листви. / Ожив, дихнув і запашне дихання / Послав лісам, горам на привітання, / І світ почув: воскресни і живи!*» [1, с. 48]. У наступному творі з циклу «Весняні сонети» – поезії «*І світ воскрес! І, працівник великий...*» – степовий пейзаж трансформується в образ зраного степу, що разом з образом орача (сіяча, хлібороба) функціонує у смисловому полі образу праці, який, за словами Н. Левчик, «осмислюється надзвичайно широко впродовж усієї поетичної творчості Грінченка і за важливістю дорівнюється до таких світових символів, як Краса, Любов, Ідеал» [6, с. 34]. Весняний пейзаж співвідноситься з картинами хліборобської праці, початок календарного циклу якої у «Весняних сонетах» Б. Грінченка – це «відправний пункт роздумів про прихід «сіяча правди і волі», працю в ім'я духовного відродження суспільства» [4, с. 71].

Образ степу в поетичному доробку Б. Грінченка може бути осмислений і в ракурсі романтичної історіософії. Зокрема, останні рядки сонету «Скоріш! скоріш! од сірого туману...» (цикл «Весняні сонети») у першій, непідцензурній, публікації в журналі «Зоря» звучать так: *«Мерцій у степ! Чи там же ти, о воле, / Колишній цар незміряних степів»* [1, с. 593]. Цей варіант, який, очевидно, більше відповідає авторському задуму [1, с. 594], актуалізує уявлення про минулу епоху як про «золотий вік» та переводить асоціацію «безмежний степ – необмежена свобода» в історіософську площину. У творі Б. Грінченка «Смерть отаманова», на думку О. Камінчук, домінує «історіософська символіка» образу степу [4, с. 68]. Пейзаж, за словами Н. Левчик, зображений «за принципом романтичного бачення – як художній паралелізм до життя героя. Таким само, як квітучий степ – вільним, незалежним, красивим, повним незнищеної внутрішньої енергії й наснаги – було земне життя козака-отамана» [6, с. 40]. Історія козацького отамана, який хоче померти не в курені, а серед весняного степу, дозволяє розглядати образ степу і як модус індивідуальної екзистенції персонажа, і як модус екзистенції цілої епохи.

У поезії Я. Щоголева образ степу набуває культурно-історичної семантики. Споглядання степового краєвиду спонукає ліричного суб'єкта до історіософських рефлексій, при цьому безпосереднім поштовхом виступає сприйняття одного з незмінних елементів пейзажу – степової «могили», яка асоціюється з добою козаччини, осмислюваною як «золотий вік» України, що поглинутий невпинним плином часу (*«І ти, моє поле, могилами зрите, / Де спить наша слава стара!»* [12, с. 268]). Ця асоціація стає основою перебігу ліричного переживання у вірші «В степу»: саме біля степової «могили» в уяві ліричного суб'єкта розгортається картина сутички козаків з татарами (*«Так мені й здається, / Що он-он стрілою / Козаки майнули / Слідом за ордою»* [12, с. 230]). Загострюючи ностальгічні переживання, автор акцентує ілюзорність візії колишньої України (*«Вітром колихнуло, / Мареве звелось: / Ні орди, ні пліка, – / То воно здалось!»* [12, с. 230]). Її примарність, а отже, незворотність і швидкоплинність

історичного часу контрастують з вічністю – виміром, у якому існує світ природи. Подібне протиставлення природи і людського світу розкриває елегійну тему плинності часу, осмислювану в історіософському ракурсі. Ідею вічності й незмінності природного світу об'єктивує образ-рефрен сонця й неба («Як і спершу, небо / Землю обхопило; / Сонце плине й гріє, / Як одвіку гріло» [12, с. 230]). Схожа візія колишньої козацької України у творі «Орлячий сон» незмінно розгортається в просторових реаліях степового ландшафту: орлу ввижається, «Що під ним степи широкі, / Повз дороги могилки; / У ярках терни й глибокі / Дишуть холодом балки; / Що без пам'яті татари / Мчаться в зеленях степів; / А вдогін їм, наче хмари, / Лави бравих козаків» [12, с. 409]). У поезії «Одповідь», центральним образом якої є сплюндрована козацька могила, образ степу набуває історіософського підтексту, виступаючи просторовим маркером не лише минулої доби, але й історичної пам'яті про неї («Ой де ж вони – степи твої, / Що тут зеленіли?» [12, с. 347]; «Отак воно, юначенько, / Й степи пропадають!» [12, с. 348]). У вірші «На згадування Климовського» метаморфози степового пейзажу осмислені як знакові трансформації, що оприявнюють зміну епох («Степ широка була, / Воля буйна жила, [...] А година прийшла – / Житом степ поросла, – / І козак не літає по полю» [12, с. 458]). Образ степу, змальований у динаміці цих історичних трансформацій, як і протиставлення носіїв різних типів свідомості, орієнтованих на дві відмінні системи цінностей (козака-запорожця та «гречкосія», кобзаря минулої епохи та лірника, що є поетовим сучасником, жінок – представниць різних поколінь), у ліриці Я. Щоголева об'єктивують антитезу «козацька воля» – «неволя сучасна» [9, с. 14] та антитетичне структурування художнього часу, а саме, опозицію «минуле – сучасне», що виступає своєрідним ключем до авторського розуміння національної історії. Таким чином, степ у творах Я. Щоголева зображений не лише як природний, але й як історичний ландшафт.

Отже, образ степу в поетичних творах Б. Грінченка та Я. Щоголева характеризується полісемантичністю. Він постає

образом-уособленням України, а в поезії Я. Щоголева водночас функціонує і як елемент локального «слобожанського тексту»; перебуваючи у смисловому полі опозиції «природа – людський світ», оприявнює аксіологічні орієнтири митців; набуваючи історіософської семантики, виступає засобом мистецької рефлексії історичної доби.

Література

- 1. Грінченко Б.** Твори : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. 640 с. **2. Задорожна Л.** Шевченкові ремінісценції в поетичному світобаченні Щоголева : монографія. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. 383 с. **3. Історія української літератури XIX ст. (70–90-ті роки)** : у 2 кн. : підручник / за ред. О. Гнідан. Київ : Вища школа, 2003. Кн. 2. 439 с. **4. Камінчук О.** Художні тенденції романтизму і просвітництва в поезії Бориса Грінченка. *Слово і Час*. 2013. № 12. С. 67–73. **5. Лапко О.** Художня функція образу природи в поезії Якова Щоголева. *Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2009. № 14. С. 96–105. **6. Левчик Н.** Поетичний світ Бориса Грінченка. *Слово і Час*. 2019. № 12. С. 33–43. DOI:10.33608/0236-1477.2019.12.33-43. **7. Новик О.** Мотиви та образи творів Якова Щоголева: проявлення традиції. *Слово і Час*. 2010. № 8. С. 115–121. **8. Пирогова К.** Художня інтерпретація образу козацтва в українській поезії другої половини XIX – початку XX ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук : 10.01.01. Дніпропетровськ, 2009. 22 с. **9. Погребенник В.** Видатний майстер поетичного відображення старожитностей України (До 170-річчя від дня народження Якова Щоголева). *Народна творчість та етнографія*. 1993. № 5–6. С. 13–19. **10. Погрібний А.** Борис Грінченко. *Грінченко Б. Твори* : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1990. Т. 1. С. 5–30. **11. Поліщук Я.** Слобожанський хуторянин (Яків Щоголів). *Поліщук Я. Пейзажі людини* : монографія. Харків : Акта, 2008. С. 143–166. **12. Щоголів Я.** Поезії. Київ : Радянський письменник, 1958. 510 с.

УКРАЇНСЬКА ЛЕКСИКОГРАФІЯ ТА ФРАЗЕОГРАФІЯ В ПЕРСОНАЛІЯХ

Люля Віталій (НТУ «Дніпровська політехніка»,
м. Дніпро, здобувач першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Цуп'як І. К.

Українська лексикографія має багатовікову історію. Видатні українські лексикографи, такі як Павло Загребельний, Пантелеймон Куліш, Дмитро Багалій та інші, працювали над створенням словників, які досі є цінними джерелами лексикальної інформації.

Сучасна українська лексикографія також активно розвивається. За допомогою нових технологій та методів комп'ютерної обробки мовних даних, створюються електронні словники та онлайн-ресурси, які забезпечують швидкий та зручний доступ до лексичної інформації.

В українській фразеології зустрічаються різноманітні вислови, що відображають національну специфіку, культурні особливості та історичний досвід українського народу. Зокрема, в українській мові зустрічаються фразеологізми, пов'язані з природою, сільським господарством, національними звичаями та традиціями.

Теоретичні підвалини східнослов'янської фразеології, закладені в працях академіка В. Виноградова, Н. Амосової, О. Бабкіна, О. Куніна, І. Чернишової, Л. Паламарчука, Л. Скрипник та інших вчених, дозволили розпочати науково обґрунтовану систематизацію фразеологічного фонду української мови.

Постановка мети та завдань статті полягає в аналізі досліджуваної проблеми, можливостей та перспектив її вирішення – українська лексикографія та фразеографія в персоналіях.

Українська лексикографія – розділ українського мовознавства, що займається створенням словників (словникарство) та опрацюванням їх теоретичних засад [1].

Етапним в історії української лексикографії став перший друкований словник «Лексисъ сирѣчь реченія въкратцѣ собран(ь)ны и из слове(н)ского языка на просты(й) рускій діялектъ истол(ь)кованы» Лаврентія Зизанія (опублікований у Вільні 1596 р.). Це перекладний словник, бо в ньому церковнослов'янські слова вже мають відповідники з тодішньої літературної мови. Реєстр цього словника охоплює понад 1061 слів. У реєстрі – церковнослов'янські слова, перекладені староукраїнською літературною мовою, тому ця праця – перша спроба нормалізації лексичного складу двох мов. Слова розташовані в алфавітному порядку [2].

Реєстр «Лексикона» включає близько 7000 слів і складається з двох окремих частин. Перша частина становить собою перекладний словник 4980 церковнослов'янських слів. Інколи реєстрове слово має ще й тлумачення. Перекладна частина праці Памви Беринди – одне з найбагатших зібрань української лексики кінця XVI – початку XVII століття. Застосовуючи орфографічні норми Мелетія Смотрицького, він сприяв правописній стабілізації староукраїнської літературної мови. «Лексиконъ...» Памви Беринди – найвище досягнення української лексикографії старої доби [2].

«Грамматика словенска совершенного искусства осми частей слова» Зизанія (1596) – перший систематичний підручник церковнослов'янської мови, призначений для шкіл. Тут визначено чотири частини граматики: орфографію, просодію, етимологію, синтаксис, виділено 8 частин мови: различіє (артикуль), ім'я, містоім'я, глагол, причастіє, предлог, нарчіє, союз [3]. У творі Зизаній проводить античні й ренесансні ідеї про граматику як початок вивчення всіх наук, демонструє її зв'язок з риторикою, логікою та філософією, багато уваги приділяє філософії Арістотеля, Епікура та ін.

Зизаній увів орудний відмінок у слов'янську граматику. В імені виділив 10 відмін (8 іменникових і одна прикметникова, одна спільна для обох частин мови).

Значним явищем в українській лексикографії була анонімна рукописна праця середини XVII століття «Синоніма славеноросская» – перший український словник активного типу

(тобто з українським реєстром), українсько-церковнослов'янський лексикон, укладений на Наддніпрянщині. Це зворотна переробка «Лексикона...» Памви Беринди, головним чином першої його частини. На основі кількох статей книги автор уклав одну статтю чи навпаки – на основі однієї статті «Лексикона...» – кілька нових. У «Синонімі...» близько 30 вокабул не перекладено, отже, праця не завершена. У реєстрі пам'ятки близько 5000 вокабул, розміщених за абеткою у прийнятих в староукраїнських лексикографічних вихідних формах [3].

Найважливіша й найкраще впорядкована збірка українського літературного й народного лексичного матеріалу, що відіграла вирішальну роль в стабілізації лексики української літературної мови й досі не втратила свого значення, – чотиритомовий словник Б. Грінченка.

Найвидатнішою працею української лексикографії до перевороту 1917 р. був чотиритомовий «Словарь української мови», що вийшов за редакцією Бориса Грінченка (1907 – 1909). Матеріали для цього словника протягом кількох десятиліть збирались великою групою людей, а опрацьовувала їх редакція журналу «Киевская старина». За своєю суттю – це перекладний українсько-російський словник. Б. Грінченко зумів довести реєстр словника до 68 тисяч слів.

Словник Б. Грінченка відбиває багатство виражальних засобів української мови ХІХ – початку ХХ століття. Він фіксує народнорозмовну й фольклорну мову, дібрану з різноманітних етнографічних джерел земських видань, а також записану з живих уст.

У Словнику зібрана лексика, що широко використовувалася Т. Шевченком. І. Котляревським, М. Коцюбинським, Панасом Мирним, Лесею Українкою та іншими майстрами української словесності. Про це писав сам Борис Дмитрович: «Кращими ж для нашої роботи письменниками ми вважаємо тих, які більш чи менш майстерно володіючи словом, у той ж час черпали свій словесний матеріал безпосередньо з народної мови. До таких відносимо старіших письменників: Котляревського, Гулака-Артемовського, Квітку,

Макаровського, Шевченка, М. Вовчка, Г. Барвінок, Симонова і потім П. Куліша, особливо в його творах п'ятдесятих і шістдесятих років» [4].

«Словарь української мови» був найповнішим і найавторитетнішим зібранням української лексики аж до виходу в світ шеститомного «Українсько-російського словника» (1953 – 1963) за редакцією М. Калиновича.

Про роль Б. Грінченка сказав також і І. Огієнко: «Правопис цього словника був прийнятий по всіх українських редакціях та виданнях. Ось цей правопис, як слід збірної праці письменників всього XIX-го століття й усього українського народу, і запанував в Україні, і держиться в нас аж до сьогодні». Справді, Б. Грінченко використав з практики своїх попередників усе, що було раціональне, відповідало природі української мови, надавало нашій орфографії національного обличчя.

Словник Б. Грінченка є оригінальною лексикографічною працею. Словник і досі не втратив свого значення, хоч зараз здебільшого розглядається як лексикографічна пам'ятка, як цінний документ з історії та діалектології української мови.

Наукове опрацювання теорії і практики укладання перекладних фразеологічних словників в Україні спостерігається з другої половини XX ст., коли з'являються перші спроби систематизації фразеологічного матеріалу, закладаються основи сучасної української багатомовної перекладної фразеології. Важливість цієї проблеми відзначається у наукових працях М. Алефіренка, Я. Барана, Ф. Медведєва, Л. Паламарчука, Л. Скрипник та інших лексикографів.

Що стосується систематизації і фіксації фразеологічного матеріалу в українських перекладних словниках, то узагальнювальні рекомендації подаються у дослідженнях П. Горєцького «Методологічні принципи складання загальних двомовних перекладних словників» (1951) [5], Р. Зорівчак «Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія» (1983) [6], Ю. Прадіда «Перекладні фразеологічні словники в Україні» (2007) [7], В. Старка «Проблема авторитетності двомовних словників» (2011) [8] та інших науковців і лексикографів.

Л. Скрипник наголошувала, що українська фразеографія робить перші кроки й розвивається у двох напрямках: 1) створення двомовних фразеологічних словників і 2) укладання фразеологічних словників тлумачного типу [9, с. 254].

Особливу увагу звертає дослідниця на специфіку перекладних словників, відзначаючи той факт, що вони, розкриваючи чимало спільного в образній основі мов, допомагають виявити й специфічно національні звороти цих мов, поглиблюючи, таким чином, зіставний аспект вивчення фразеології [9, с. 267].

Специфіка наукової теорії укладання перекладних фразеологічних словників виявилася досить складною справою для укладачів таких праць. Адже, по-перше, об'єктом такого словника є не окремі слова, а найрізноманітніші за структурою стійкі поєднання слів. По-друге, вибір системи впорядкування матеріалу має бути іншим. Не менш складне питання – що вважати фразеологізмами, які типи сталих словесних комплексів фіксувати у спеціальному словнику [10, с. 59 – 60].

Так, Р. Зорівчак визначає проблему перекладу фразеологічних одиниць однією з основних у теорії і практиці перекладу. Однією з перших дослідниця звернула увагу на асоціативні лакуни, їх важливість для фразеографа і його діяльності, стверджуючи, що одним з найважливіших критеріїв художнього перекладу є його відповідність художньо-стилістичним традиціям своєї мови.

Теоретичні підвалини східнослов'янської фразеології, закладені в працях академіка В. Виноградова, Н. Амосової, О. Бабкіна, О. Куніна, І. Чернишової, Л. Паламарчука, Л. Скрипник та інших вчених, дозволили розпочати науково обґрунтовану систематизацію фразеологічного фонду української мови.

Що стосується теорії і практики укладання багатомовних фразеологічних перекладних словників, то науковці відзначають, що створення подібних праць вимагає вищої фахової кваліфікації укладачів аж до формування фахового авторського колективу. Така робота потребує знань не однієї

мови, а декількох мов, а, отже, колектив авторів має знати досконало кілька іноземних мов, засвоївши знання теорії укладання багатомовних перекладних словників.

Укладачі багатомовних перекладних фразеологічних словників відзначають, що оскільки фразеологічні одиниці мають національні семантичні й структурні особливості, притаманні тільки певній мові або діалекту, то більшість фразеологізмів не піддаються адекватному перекладу, особливо в мовах різної типологічної структури. У зв'язку із цим у багатомовних фразеологічних словниках треба враховувати можливість використання кількох іншомовних паралелей або спеціально визначати зміст заголовного фразеологізму.

Українські багатомовні перекладні фразеологічні словники можна поділити на дві групи: іншомовно-українські і українсько-іншомовні перекладні фразеологічні словники.

Фразеологічні словники складали: В. Підмогильний та Є. Плужник («Фразеологія ділової мови», 1926 і 1927), В. Коптілов («1 000 крилатих виразів української мови», 1964; 1974 спільно з А. Коваль), Н. Батюк («Фразеологічний словник», 1966), Г. Удовиченко «Словник українських ідіом», 1968, близько 2200), Іван Вирган з Марією Пилинською («Російсько-український фразеологічний словник» у журналі «Прапор», 1959 – 1971, який вийшов друком повністю лише у 2000 році під назвою «Російсько-український словник сталих виразів») та І. Олійник з М. Сидоренком («Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник», 1971); стилістичний – І. Огієнко «Український стилістичний словник» (1924); синонімічні: А. Багмет («Матеріали до синонімічного словника української мови» в журналі «Вітчизна», 1959 – 1962, перерваний) та П. Деркач (1960).

Українська лексикографія є важливою галуззю, що займається вивченням та систематизацією словникового складу української мови. За багатовікову історію розвитку української лексикографії було створено значну кількість словників, які допомагають користувачам вивчати та розуміти українську мову.

Українські лексикографи удосконалюють методи та підходи до складання словників, звертаючи увагу на семантику, стилістику та інші аспекти словникового матеріалу. Вони активно використовують сучасні технології, що дозволяють швидше та ефективніше проводити лексикографічні дослідження.

Українська лексикографія збагачує не лише мову, а й культуру країни, допомагаючи зберегти та передати специфіку українського словника. Вона важлива для збереження національної ідентичності та культурного спадкування.

Завдяки розвитку сучасних технологій, українська лексикографія здатна виявляти і включати нові слова та вирази, які з'являються в суспільстві. Це дає можливість оновлювати словники та відповідати на потреби сучасного користувача.

В цілому, українська лексикографія є важливою галуззю, яка сприяє розвитку та удосконаленню української мови, допомагає зберегти культурну спадщину та відповідає на вимоги сучасного суспільства.

Список використаних джерел

- 1.** «Українська лексикографія» URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
- 2. Німчук В. В.** «Лексис» Лаврентія Зизанія – перший український друкований словник. URL : <https://web.archive.org/web/20210224204827/http://izbornyk.org.ua/zyzlex/zyz.htm>.
- 3.** «Синоніма славеноросская»/ URL : <https://web.archive.org/web/20170708045345/http://litopys.org.ua/ukrmova/um22.htm>.
- 4. Словник української мови :** у 3-х т. Т. 1. А – Г. / Редактори: акад. С. Єфремов, А. Ніковський. Упорядкував: Б. Грінченко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 8, XLIV, 428 с. URL : <https://web.archive.org/web/20200727174214/https://burago.com.ua/slovník-ukraínskoi-movi-u-3-kh-t-2/>
- 5. Горещький П. Й.** Методологічні принципи складання загальних двомовних перекладних словників. *Лексикографічний бюлетень*. Вип. I. Київ. 1951. С. 5 – 21.
- 6. Зорівчак Р. П.** Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія : монографія. Львів : Вища школа, 1983. 175 с.
- 7. Прадід Ю. Ф.** Перекладні фразеологічні словники в Україні. *Ученые записки Таврического нац. ун-та*

*им. В. И. Вернадского. Серия «Филология». Т. 20 (59), № 1. Симферополь. 2007. С. 79 – 84. 8. Старко В. Ф. Проблема авторитетності двомовних словників. *Українська лексикографія в загальномовному контексті : теорія, практика, типологія* (м. Київ, Інститут української мови, 12 – 13 травня 2011 р.) / відп. ред. І. С. Гнатюк. Київ. 2011. С. 315 – 322. 9. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови : монографія. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с. 10. Скрипник Л. Г. Культура усної і писемної мови. *Мовознавство*. 1970. № 5. С. 58 – 66.*

ФОРМУЛИ-ВІНШУВАННЯ В ЕПІСТОЛЯРІЮ
МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО ЯК ВИЯВ
ПРАГМАЛІНГВАЛЬНОГО (КОНОТАТИВНОГО)
КОМПОНЕНТА

Найрулін Анатолій (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцент)

У наших попередніх дослідженнях ми вже наголошували на важливості аналізу письменницького епістолярію в аспекті прагмалінгвальному, який «в епістолярному тексті тісно пов'язаний з його конотативними особливостями, спрямованими на досягнення поставленої комунікативної мети, яка впливає з комунікативних стратегій адресанта (автора листів)» [3, с. 97]. Прагмалінгвальний компонент у текстах листів, на нашу думку, насамперед виявляє себе в обов'язкових етикетних формулах: звертаннях, проханнях, побажаннях, прощаннях тощо. Тому проблему нашої розвідки актуалізовано саме її прагмалінгвальним спрямуванням, оскільки, на думку А. Зеленька, «прагматика охопила численні проблеми, що вивчалися раніше риторикою й стилістикою, теорією й типологією мовлення й мовленнєвої діяльності, теорією комунікації й функціональних стилів, соціолінгвістикою, психолінгвістикою, а тепер теорією дискурсу тощо. У цьому випадку прагматика стикається з проблематикою конотації» [2, с. 199]. До того ж український письменницький епістолярій

під подібним кутом зору практично не досліджується. Отже, метою нашої статті став аналіз етикетних формул-віншувань у листах Михайла Старицького в прагмалінгвальному (конотативному) аспекті. Завданням є опис конотацій, властивих зазначеним формулам в епістолярію одного з найпомітніших представників вітчизняного красного письменства.

Відомо, що віншування – це урочисте поздоровлення з нагоди свята, ювілею, визначної події. Тому в українському мовленнєвому етикеті формули-віншування позначені, звичайно ж, позитивними конотаціями. У листах Михайла Старицького ці формули традиційно розміщені на початку або наприкінці листів: у першому випадку вони мають тісний зв'язок з формулами-привітаннями; у другому – із формулами-побажаннями. Зв'язок із першими очевидний через те, що привітання насамперед виконують церемоніальну функцію, потенційно налаштовуючи адресанта на доброзичливу атмосферу спілкування. Зв'язок із другими зумовлений як церемоніальною функцією, так і близькістю етимології дієслів віншувати та бажати, що саме й засвідчує «Етимологічний словник української мови» [1, с. 401].

Найпоширенішими в епістолярію письменника є формули з дієсловом віншувати у формі 1-ої особи однини теперішнього часу, поодинокими – формули із цим же дієсловом у формі 1-ої особи множини, а також з інфінітивом повиншувати. Усі три форми, на нашу думку, актуалізують конотації поваги, щирості, симпатії, вдячності, приязності, привітності, прихильності, доброзичливості, люб'язності: *«Віншую Вас і пригортаю щиро до серця в день цього урочистого для Вас і для нас свята... На многі літа, юбілянте наш славний, – слава тобі, до віку вічного слава»* – лист до Олександра Кониського від 11 травня 1893 [4, с. 514]; *«Віншую Вас з Новим роком і бажаю всього, всього Вам і Вашій дорогій сім'ї найкращого, а всім нам бажаю, щоб Вашого найкращого повістарного талану, що межі всіма сучасними письменцями на чолі, щоб Ви його на радість всім нам не залишили, а поширили на користь і славу!»* – лист до Панаса Мирного від 12 січня 1897 [4, с. 576]; *«...віншую*

сердечно з Новим роком і зичу всього, всього, чого тільки Ваша душа забажа» – лист до Дмитра Яворницького від 27 січня 1899 [4, с. 605]; *«Вінішую Вас з Різдом святим і дякую за Ваше повінішування...»* – лист до Олександра Барвінського від 6 січня 1894 [4, с. 526]; *«Ну, вінішую Вас... з Новим роком і бажаю всього найкращого і сім'ї, і Вашим всім справам»* – лист до Олександра Барвінського – січень 1894 [4, с. 530]; *«Вінішуємо Вас зі святами і зичимо всього найкращого...»* – лист до Олександра Барвінського – друга половина грудня 1893 [4, с. 526]; *«...я маю звагу повінішувати Вас... з минулим Вашим ювілеєм і побажати Вам довгого віку, а нам ще довгої втіхи від Ваших художніх утворів»* – лист до Івана Франка від 21 вересня 1898 [4, с. 600]. Підсилення названих позитивних конотацій відбувається також за рахунок наявних у формулах-віншуваннях іменників, прикметників, займенників, прислівників, дієслів, фразеологічних одиниць з традиційно позитивною семантикою: втіха, душа, звага, користь, радість, Різдво, свято, серце, слава, сім'я, ювілей, юбілянт; дорогий, найкращий, святий, славний, урочистий; ваш, наш; сердечно, щиро; бажати (забажати, побажати), дякувати, зичити, пригортати; на многі літа. На вияв позитивних конотацій також впливає графічне оформлення листів: написання з великої літери особового займенника Ви, що підсилює конотації поваги; уживання знака оклику, який вказує на міру вияву щирості й правдивості почуттів у віншуваннях.

Отже, формулам-віншуванням в епістолярію Михайла Старицького властиві позитивні конотації: поваги, щирості, симпатії, вдячності, приязності, привітності, прихильності, доброзичливості, люб'язності. Наявність цих конотацій, на нашу думку, зумовлена комунікативними стратегіями й тактиками адресанта (автора листів), спрямованими на встановлення й підтримку ефективного й продуктивного контакту, а з рештою, на досягнення успіху й взаєморозуміння в спілкуванні.

Перспективу досліджень українського письменницького епістолярію й надалі вбачаємо в описі прагмалінгвального

(конотативного) компонента через практичну недостатність застосування такого аналізу при вивченні епістолярного тексту.

Список використаних джерел

- 1. Етимологічний** словник української мови : в 7 т. Т. 1 : А – Г / ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982. 632 с.
- 2. Зеленько А.** Проблеми семіології (від класичної описової через когнітивну до семасіології лінгвістичного детермінізму). Луганськ : Альма-матер, 2002. 210 с.
- 3. Найрулін А.** Культурно-історичний і прагмалінгвальний компоненти в письменницькому епістолярію початку ХХ століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ. 197 с.
- 4. Старицький М.** Твори: у 8 т. Т. 8. Київ : Дніпро, 1965. 750 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ФОЛЬКЛОРНОГО ТЕКСТУ ЛУГАНЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ ЗИМОВОГО ЦИКЛУ)

Негодяєва Світлана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, доцентка)

Фольклор як культурологічний феномен завжди зберігає традиційне сприйняття цінностей будь-якого народу. Дослідження локальної культурології і літератури зокрема завжди цікавили філософів, істориків, літературознавців, мовознавців тощо. Луганщина, яка розташована на кордоні з країною-агресором, увібрала до своїх культурних традицій контакти різних національностей, які пов'язані з історією заселення та впровадженою державною політикою в регіоні в різні часи. Література Сходу України завжди цікавила літературознавців. Її досліджували В. Іванов, М. Сумцов, Л. Гайовий, Н. Тарасенко, О. Іонов, Ю. Фесенко, Т. Миронова, П. Тимофєєв, Ф. Пустова, В. Оліфіренко, Н. Бабич та ін. Методологічно потужною стала і сучасна літературознавча школа на Луганщині, до складу якої треба зарахувати студійні

доробки О. Галича, О. Бровко, В. Дмитренко, Т. Пінчук, І. Бойцун, О. Неживого, О. Скиби, Н. Філоненко, С. Негодяєвої, О. Двудичанської та інших.

На сьогодні в поезиці спровокований новий актуальний напрям у досліджуваному аспекті – «локальний текст», який формував і продовжує формувати авторські міфи про літературу певного регіону. Наприклад, «східний текст» (А. Біла [4]), «київський текст» (Т. Гундорова [1], О. Харлан [5]) тощо. Це дало змогу нам звернутися до розгляду особливостей поезики україномовного фольклорного тексту Луганщини як безапеляційного феномену, який ілюструє трансформацію традиційних уявлень українців у світосприйнятті розгубленого сучасника на зламі політичних орієнтирів, цивілізацій.

Свої візії у розвідці проілюстровано календарно-обрядовими поезіями зимового циклу, зібраними викладачами та здобувачами Луганського національного університету імені Тараса Шевченка під час краєзнавчих експедицій регіоном і надрукованими в зошиті-хрестоматії ще в 2011 році [3]. Свідомо обраний ілюстративний матеріал доводить думку, що символіка «луганського тексту», реалізована у фольклорі, метафорично узагальнює ті або інші аспекти буття та життєдіяльності регіону, хоча чіткі межі поняття «луганський текст» у літературознавстві визначити неможливо, бо воно в науковому розумінні суб'єктивне, рухоме. Проте ці тексти спростовують хибну думку про відокремленість та ізольованість погранич від центру, відсутність істотних впливів ззовні, про розвиток провінційних територій за власними законами.

Поняття поезики як літературознавчої категорії сьогодні дещо розмите, бо зберігає свою полісемантичність. Наприклад, за В. Пахаренко, це «...(від гр. *poietike* – поетичне мистецтво), або інакше теорія літератури – це наука про природу (під природою тут мається на увазі походження та розвиток, сукупність основних якостей якогось явища) художніх творів» [2, с. 4]. Отже, поезика вбирає в себе весь інструментарій тематики, проблематики, мотивів, сюжетів, особливості образотворення тощо.

Як і всі календарно-обрядові поезії зимового святочного циклу супроводжували обряди колядування, щедрування, маланкування (на півночі Луганщини), посівання. Збережені фрагменти обрядів свідчать, що кожен жанр виконувався в певний день. Колядки – напередодні Різдва, на Святий вечір. Різдвяні пісні – на Різдво, щедрівки та маланки – на Новий рік, посівальні – у перший день після нового року.

За канонами на Луганщині щедрувати та колядувати можна від Різдва до Водохреща. Усі тексти пісень зимового циклу ілюструють глибоку повагу та толерантність до дотримання традицій свят. Заходячи на подвір'я, колядники просили дозволу і колядники співали: *На райських дверях сам Господь стоїть, / Сам Господь стоїть, три служби служить: / Першу службочку – за господаря, / За господаря, за пана Михайла, / Другу службочку – за господиню, / За господиню, на ім'я Марія...* (респондент: Шестопалова Є. С., с. Загайдарівка, Старобільський р-н, Луганська обл.).

Сьогодні побутують як старовинні колядки (з язичницькими мотивами – Коляди, паляниці як образу достатку, кугі як ритуальної страви), так і нові, присвячені Христу або Діві Марії. Найвідомішими на Луганщині є «Нова радість стала» та «Ой радуйся, земле!». Деякі з них відображають особливості степового ландшафту та устрою степовиків, феноменальну унікальність образів і символів: *Ой, у полі у широкім / Там росте калина. / Там Діва Марія породила сина. / Ой, як спородила, стала сповивати: / – Люлю, люлю, мій синочку, / А я піду спати. / – Мамо, моя мамо, зажди час-годину, / А я піду аж до раю, принесу пирину. / – Ой, сину, мій сину, / Ой, що ж ти робиш, / Ще не має двох годин, / А ти вже говориш* (респондент: Криуля О. В., с. Картушине, Антрацитівський р-н, Луганська обл.).

Новорічні пісні про Маланку у фольклорній традиції луганців побутують більше в сільській північній місцевості області, але є записи, які ілюструють особливості супроводу цього обряду і в міських районах на південній частині регіону. Проте їх текст відображає вплив промисловості на трансформацію сучасного пісенного фольклору, наприклад:

Наша Маланка – велика панка, / Пустіть до хати, вона – практикантка. / Буде робити – припічки мити, / Припічки мити, ляду мастити (респондент: Горгулович М. В., м. Ровеньки, Луганська обл.).

Майже у всіх календарно-обрядових піснях збережено традицію побажань здоров'я та добробуту господарям у краю заробітчанства, хоча більшість текстів (на відміну від традиційних українських відповідників) чітко не окреслюють, а навпаки – узагальнюють адресата. Вірогідно, це можна виправдати умовами виживання етносу на теренах різнонаціонального Донбасу. Наприклад, це презентовано в засівальній пісні, яку традиційно виконують хлопці або чоловіки: *Сію, посипаю од порога до стола, / Щоб у вас не боліла голова. / Сію, посипаю від порога до груби, / Щоб не боліли зуби. / Сію, посипаю від порога до віконця, / Щоб завжди світило сонце. / Сію, посипаю да по всій оселі, / Щоб були здорові та веселі. / На щастя, на здоров'я / Та на Новий рік, дай вам Боже* (респондент: Криуля О. В., с. Картушине, Антрацитівський р.-н, Луганська обл.).

Сучасний фольклор – складне явище народної культури, яке включає в себе творчість трудящих, традиційну народнопоетичну спадщину, що набули широкого побутування. На якісний зміст сучасної народної поетичної творчості активно впливають нові суспільні відносини в незалежній суверенній Україні. Презентовані в розвідці візії стануть в пригоді для дослідження процесів, що визначають еволюцію сучасного українського фольклору Луганщини. У якості інструментарію матеріал може використовуватись як у навчальному процесі, так і в подальшому науковому дослідженні здобувачів і науковців філологічного напрямку, учителями-словесниками під час проведення уроків з літератури рідного краю.

Список використаних джерел

- 1. Гундорова Т.** Київський романс. *Критика*. 2008. № 1 –
- 2. Пахаренко В.** Нарис української поетики (До нових підходів у вивченні літератури). *Українська мова і література*. 1997. № 29 – 32. 80 с. (Дод. до газети «Українська мова і література»).
- 3. Скиба О.В.,** Негодяєва С. А., Філоненко Н. М.

Обрії сучасного фольклору Луганщини : *Хрестоматія для студентів філологічних факультетів спеціальності «Українська мова і література» вищих навчальних закладів Луганськ* : Видво ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2011. 50 с.

4. Український текст ХХ століття у дзеркалі історії української літератури. *Програми основних курсів і спецкурсів* / відп. ред. Г. В. Давидова-Біла. Донецьк : ДонНУ, 2008. 96 с.

5. Харлан О.Д. Міський текст в історичній ретроспективі (Зінаїда Тулуб «Людолови»). *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст.* 2009. Вип. ХХ. С. 106 – 115.

ВІД ЦІННОСТЕЙ ТЕКСТУ – ДО ЦІННОСТЕЙ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Нікітіна Алла (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, професорка)

Поняття «текст» і «мовна особистість» є ключовими для сучасної української лінгводидактики, яка розвивається в контексті текстоцентричної мовної освіти, дотримання основних підходів навчання – особистісно орієнтованого, діяльнісного й компетентнісного. Обидва ці поняття постійно перебувають у полі зору науковців та вчителів української мови і літератури, оскільки є провідними в методичних моделях різних форм навчання, мають взаємозалежні й взаємозумовлені зв'язки.

Текст у мовній освіті виконує роль засобу формування мовної особистості: під час аналізу чужих текстів і під час відтворення чи створення здобувачами освіти (мовними особистостями) власних текстів. А рівень сформованості мовної особистості впливає на якість текстів, які вона створює чи відтворює, та на глибину розуміння текстів, які аналізує.

Ставимо за мету в цій розвідці проаналізувати ціннісні складники в структурно-семантичній будові тексту й у структурі мовної особистості здобувача освіти, виділити ті ціннісні

характеристики й ознаки, що об'єднують мовні особистості й тексти, створені або сприйняті й осмислені ними.

Відомо, що вчителі-словесники реалізують названі вище провідні підходи до навчання в системі, нерозривно один від одного. Так, компетентнісне навчання передбачає організацію освітнього процесу за умови активної діяльності особистості здобувача освіти – учня чи студента. Формування програмових ключових і предметних компетентностей вимагає ставити в центрі уваги особистість того, хто навчається, а завдання педагога – супроводжувати цю особистість, забезпечувати індивідуальну траєкторію особистісного навчання, зокрема й розвитку мовної особистості як окремої ознаки індивіда.

Поняття мовної особистості як індивідуальної властивості людини, «мовного організму» як індивідуальної мовленнєвої діяльності уперше було визначене німецьким лінгвістом Лео Вайсгербером (1899–1985), який обстоював зв'язок між опануванням рідної мови, мисленням і діями, обґрунтовував вплив рідної мови на духовне життя людини. Учений у такий спосіб розвивав ідеї В. фон Гумбольдта (1767–1835) про взаємозв'язок мови та особистості, розвиток мови за законами духу.

Вітчизняні письменники й мислителі різних часів надавали виняткового значення ролі мови, слова в житті людини, у пізнанні реального й духовного світу. Так, у давній українській літературі відображене сакральне значення слова, його цінність і символізм у пізнанні світу, роль слова як посередника між божественним, духовним і земним.

Теорія трьох світів Г. Сковороди відображає єдність і взаємозалежність змісту макрокосму (Всесвіту), мікркосму (людини) і світу символів (слова Біблії). Український філософ доводив, що для розуміння смислу Вічної Книги людині треба зосередитися на усвідомленні не тільки форми зовнішнього слова, а й на суті символів, переданих словом, на внутрішній формі слова.

Символізм слов'янської народної поезії досліджував очільник Харківської лінгвістичної школи наприкінці XIX ст.

О. Потебня. Заперечуючи погляди В. фон Гумбольдта на тотожність мови й духу народу, учений підкреслював пріоритет людського в розумінні сутності мови, стверджував, що слово потрібне насамперед самому мовцеві, воно є засобом створення думки.

Розвиток психолінгвістики, лінгвістики тексту, лінгвістичного аналізу тексту, мовленнєвознавства, риторики, методики розвитку мовлення в другій половині ХХ ст. зумовив потребу досліджувати мовну особистість з погляду її здатності створювати, сприймати й відтворювати тексти. Лінгвісти й лінгводидакти аналізують компетентнісне формування якостей мовної особистості у зв'язку з опануванням нею текстів, різних щодо складності будови, використання мовних засобів, глибини сформульованих думок, логічності, достовірності відтворення дійсності, прецедентності й ціннісного навантаження. Це відображено в роботах Ф. Бацевича, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Єрмоленко, Т. Єщенко, А. Загнітка, С. Карамана, К. Климової, І. Кочан, О. Кучерук, О. Кучерявої, Л. Мацько, В. Мельничайка, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Струганець та ін.

Отже, проблеми взаємозв'язку тексту як мовної й дидактичної одиниці та мовної особистості людини є предметами досліджень учених. Цінність тексту пов'язана з ціннісними установками і його автора, і читача. В освітньому процесі мовна особистість саме через текст розвивається, збагачується інтелектуально, естетично, емоційно, мотиваційно. Свій ціннісний потенціал мовна особистість виражає у власних текстах.

Формування мовної особистості здобувача освіти є одним з пріоритетів у сучасній мовно-літературній галузі освіти, оскільки мовна особистість – це «мовець, який забезпечує розширення функцій мови, творення українськомовного середовища в усіх сферах суспільного життя, природне бажання повернутися в повсякденному спілкуванні до рідної мови, до відродження культури, традицій народу, до вироблення зразків висококультурного інтелектуального спілкування літературною мовою [3, с. 158].

Очікувані результати навчання на уроках української мови містять ціннісні орієнтири / ціннісні компоненти. Так, у модельній програми зазначено: «Категорія «ціннісні орієнтири особистості» містить у собі три компоненти: пізнавальний – усвідомлення сутності явища, його якостей, властивостей; емоційний – переживання цінності явища; мотиваційний – готовність діяти відповідно до усвідомленої цінності в ситуації вибору» [2].

Чинні шкільні програми з української мови відображають ціннісний компонент в мовній особистості учнів, наприклад: формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, системи загальнолюдських, національних, особистісних ціннісних орієнтирів; навчання засобами мови пізнавати світ, облаштовувати гармонійне співіснування в ньому, зберігати й передавати культурні надбутки, виражати емоції й почуття, розв'язувати життєві проблеми; формування мовленнєвої культури, раціональної мовленнєвої поведінки; розвиток логічного і критичного мислення, творчої уяви; формування мовного смаку, мовного чуття і мовної стійкості, сприяння усвідомленню краси й естетики української мови [4].

Так, до вступної теми в програмі для 10 класу представлено такий ціннісний компонент очікуваних результатів:

Учень/учениця:

– демонструє любов і повагу до рідного слова, гордість за багатство і красу української мови;

– висловлює своє ставлення до знайденої інформації;

– усвідомлює важливість потреби пошуку додаткової інформації для розв'язання навчальних завдань і самостійної пізнавальної діяльності;

– зберігає необхідні лексикографічні видання, цінну інформацію на персональному комп'ютері, у домашній бібліотеці [4].

Лінгводидакти стверджують, що цінності мовної особистості відображають певні морально-етичні та поведінкові норми, притаманні окремій ментальній групі [1, с. 95]. Поняття «цінності мовної особистості» пов'язують з поняттями

«ментальність», «смісл», до ознак предметної компетентності мовної особистості відносять ціннісний, тісно пов'язаний з ментальним або визначають як ціннісно-ментальний, ціннісно-смісловий. Ціннісно-мотиваційний компонент містить такі ознаки, як «усвідомлення суті цінності як духовної категорії; визначення мови як цінності; усвідомлення спілкування як цінності, сприйняття успіху як цінності» [1, с. 15].

Особливе значення у вихованні ціннісного ставлення учнів до слова має дотримання текстоцентричного принципу навчання, визначення чітких критеріїв добирання текстів для роботи, не тільки таких, що стосуються доступності, наявності певних мовних одиниць, відповідних вимогам програми, але й ціннісного наповнення тексту, відповідності викликам суспільства.

Роботу з текстом у процесі вивчення української мови стали розглядати як діяльність, а сам текст як продукт мовленнєвої діяльності людини й засіб навчання, спрямований на формування мовної особистості здобувачів освіти.

Цінність тексту пов'язана з аксіологічним поняттям цінності, тобто важливістю, значущістю чого-небудь. Тому, щоб цінність навчального тексту була зрозуміла здобувачам освіти, вони мають розуміти важливість і значущість змісту не тільки для автора, але й для себе. Це вимагає систематичної копіткої роботи вчителя-словесника над відбором текстового дидактичного матеріалу, умінь і навичок здійснювати лінгводидактичний аналіз тексту: визначати навчальні функції мовних одиниць і виховні можливості змісту тексту, розробляти схеми аналізу тексту, бесіди, й творчі завдання для учнів на основі прочитаного.

Наприклад, з метою формування цілісних світоглядних уявлень, системи загальнолюдських, національних, особистісних ціннісних орієнтирів пропонуємо учням 10-го класу таке творче завдання: напишіть твір-роздум у публіцистичному стилі за початком *«Почуваймо себе членами з усесвітньої людської сім'ї і візьмемо собі все гарне, правдиве, високе і людяне, що виробила за свого життя людськість,*

візьмемо й зробимо його частиною нашої душі»
(Б. Грінченко «Листи з України Наддніпрянської»).

Для учнів 11-го класу з метою формування мовленнєвої культури, раціональної мовленнєвої поведінки; розвитку логічного і критичного мислення, творчої уяви пропонуємо відповідно до орієнтовного змісту текстового матеріалу «Наша земля – Україна» в соціокультурній змістовій лінії програми використати таку цитату в тексті власної промови під час дискусії: *«Прийде колись час, що процвіте життя українське пишиим цвітом. Отоді озирнемося ми назад, щоб побачити, який шлях пройшли. Тоді згадаємо ми наших діячів, розберемо, хто робив добро, а хто зло. Виразно тоді поділимо їх на дві частини: на тих, що віддали своє життя за рідний край, і тих, що продали свій рідний край»* (Б. Грінченко «Листи з України Наддніпрянської»).

Важливо готувати учнів до побудови первинних і вторинних текстів. Первинні тексти вимагають від учнів умінь відтворювати дійсність, добирати аргументи для доведення власних думок, формулювати висновки тощо, а вторинні тексти потребують умінь конспектувати, реферувати прочитане, писати анотації, перекази, складати списки використаних джерел тощо.

Особливе місце у формуванні ціннісного компонента мовної особистості посідає прецедентний текст, який містить особливі для людини смисли, пов'язані з національною культурою, ментальністю, традиціями, цінностями. Прецедентні тексти постають асоціативно-образними засобами презентації мовної особистості.

Спостереження й практичний досвід роботи доводять, що дійсно від цінностей навчальних текстів залежить формування цінностей мовної особистості здобувачів освіти. Використання на уроках української мови глибоких за змістом і оригінальних за мовним оформленням текстів майстрів художнього й публіцистичного українського слова, мислителів, діячів різних сфер культури привертає увагу учнів до цінностей української й світової культури, мотивує до саморозвитку й самовиховання, що є актуальним у сучасній українській школі.

Список використаних джерел

- 1. Груба Т.** Теорія і практика формування мовної особистості учнів старшої школи на уроках української мови (профільний півень): монографія. Київ : Інтерсервіс, 2018. 336 с.
- 2. Модельна навчальна програма** «Українська мова. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д. URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Zabolotnyu.ta.in.14.07.21.pdf>.
- 3. Словник-довідник** з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М. І. Пентилок. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
- 4. Українська мова.** Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10–11 класи: рівень стандарту. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ПЕРСОНАЛЬНОГО ПОМІЧНИКА ВИКЛАДАЧА НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ТЕХНІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Новохатня Тетяна (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, старша викладачка)

Створення штучного інтелекту є сьогодні найвищим проявом наукового прогресу, що охопив усі сфери життєдіяльності суспільства. Штучний інтелект (ШІ) – розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, який швидко розвивається і зосереджений на розробці інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту. За допомогою ШІ можна розпізнавати образи, що необхідно у різних сферах діяльності людини.

Штучний інтелект сприяє спрощенню технологічних процесів, може виконувати небезпечні завдання, що особливо важливо зараз, коли наша країна перебуває в стані війни. Він допомагає людям з обмеженими можливостями виконувати певну роботу.

Персоналізований підхід до здобуття знань також може відбуватися завдяки ШІ. Зокрема, важливу роль ШІ відіграє при вивченні англійської мови технічного спрямування у закладах вищої освіти. Штучний інтелект активно вчиться нюансам і лінгвістичним особливостям кожної мови. Наприклад, клавіатура зі штучним інтелектом допомагає вдосконалювати технічний словниковий запас англійської мови. Так можна заощадити багато часу, шукаючи назву інструмента за його описом. Існують додатки, за допомогою яких можна спілкуватися англійською мовою, що покращує знання мови завдяки щоденним розмовам в порівнянні з академічними методами. Чат-боти з ШІ можна застосовувати для студентів різних спеціальностей. Але, звісно, для цього має бути певний рівень знань з англійської мови. Отже, роль викладача в цьому має не менше значення. Повністю штучний інтелект не може замінити людину.

Мета статті – розглянути можливості та переваги використання штучного інтелекту як персонального помічника викладача на заняттях з англійської мови технічного спрямування у вищому навчальному закладі. Зосередитися на тому, як ШІ може допомагати викладачеві інтегрувати технічну англійську мову в навчальний процес, створювати індивідуалізовані завдання для студентів різних спеціальностей, підвищувати ефективність комунікації та коригувати навчальний процес. Обґрунтувати тезу про те, що ШІ, як допоміжний інструмент, сприяє глобалізації освіти, забезпечуючи можливість перекладу навчальних матеріалів в реальному часі. Висвітлити важливість збереження креативності та практичних навичок викладача, поєднаних з використанням технологій ШІ, і підкреслити, що, незважаючи на технологічний прогрес, викладач залишається ключовою постаттю в навчальному процесі.

Штучний інтелект походить від галузі комп'ютерної науки, за допомогою якої механізми та застосунки розроблені для виконання завдань, які вимагають людського інтелекту. Інакше кажучи, він застосовує процеси, такі як: прийняття рішень, розв'язання проблем і навчання подібно до того, як це робить людина. Оскільки штучний інтелект може бути застосованим до великої кількості розумних механізмів, він вважається міждисциплінарною наукою, яка застосовує багато практичних підходів та існує в багатьох професіях. Штучний інтелект можна використовувати в освітньому процесі як помічника викладача на додаток до його використання для створення персоналізованого навчального середовища та забезпечення зворотного зв'язку зі студентами. У цьому контексті останніми роками зросло використання інструментів штучного інтелекту в освіті. Уявлення людей про штучний інтелект відрізняються: деякі вважають, що це тимчасове явище і недооцінюють можливості реального впливу штучного інтелекту, тоді як інші вважають, що ШІ пошириться по всьому світу. Є свідчення того, що приблизно 20% людей користуються ChatGPT для допомоги з домашніми завданнями, іспитами та навчальними проектами. Але багато студентів користуються цим чатом для підготовки домашніх завдань без дозволу їх викладачів. Чи можна заборонити це зробити? Це подібно до того, як заборонити учням користуватися Google-перекладачем чи готовими домашніми завданнями. Проте вміння їх ефективно та етично використовувати є важливою навичкою [1].

У зв'язку з глобалізацією і визнанням англійської мови міжнародною зростає потреба в поєднанні інструментів штучного інтелекту та знань отриманих під час практичних занять з мови. Використання спеціально розроблених програм та додатків допомагає урізноманітнювати види діяльності в різному форматі та забезпечує індивідуальний зворотній постійний зв'язок. Використання ШІ на заняттях з іноземної мови технічного спрямування у закладах вищої освіти робить заняття цікавішим та наочним, покращує його якість та якість

засвоєння студентом знань, залучає до роботи навіть пасивних студентів.

Однією з ІІІ технологій, які можна використовувати на заняттях англійської мови є Talk to books – нейромережа, яка відповідає на запитання цитатами з книг. Вона вміє обробляти абстрактні запитання, наприклад «Що є сенсом життя?» або «Що означає бути людиною?». Поки не розпізнає українською мовою, але можна використовувати на заняттях англійської мови. Існує декілька інших технологій для вивчення мови, таких як MakeMyTale, ChatGPT (згадано вище), Microsoft Designer, Tome. Існують сервери для роботи з текстом та мовами: Deeple – перекладач на базі штучного інтелекту, Simplytranslate- простий і швидкий перекладач, орієнтований на приватність, Grammarly – перевіряє граматику та правильність вашого письма та інші. Сюди можна додати технологію «Додатковий інтелект». Він сприяє підвищенню продуктивності розумової праці людини. І при взаємодії ІІІ та людини першість надається людському фактору. Використання ІІІ допомагає зменшити кількість помилок у процесі виконання завдань. Ефективним при цьому є застосування ІКТ для презентації й опрацювання навчального матеріалу, кейс-методи, ігрове моделювання у вивченні іноземних мов. Використання мультимедійних технологій навчання дозволяє урізноманітнити заняття. Ця технологія дозволяє організувати процес навчання на основі формування іншомовної компетентності шляхом активації модульних навчальних блоків під час вивчення мови за індивідуальною освітньою траєкторією (проведення практик, вебсемінарів, дидактичних ігор). Технологія MyEnglishLab також використовується у процесі вивчення. Вона може контролювати час виконання завдань, зберігати усі результати, але обирати кращі та сприяти тренуванню у будь-який зручний час. Це також спрощує роботу викладача [2].

Спілкування з ІІІ вимагає досконалого знання англійської мови, оскільки саме англійською мовою можна отримати якісніші відповіді на свої запитання. Наприклад, ІІІ допомагає згенерувати добірку ідіом зі значеннями, дати чіткі визначення

для термінів, які раніше самостійно підбирали, надати приклади використання списку слів у реченнях, відсортувати добірки у будь-якому зручному порядку, надати перелік ресурсів для створення flashcards тощо.

Штучний інтелект – наше майбутнє. Комп'ютеризація все більше й більше проникає у наше повсякденне життя. Проте для викладача у цьому напрямку мало розробок, бо обов'язків у педагога багато, і вони складні для їхнього переведення на комп'ютерну мову. Але перевагою цієї технології є моніторинг успішності студентства й персональні рекомендації у випадку прогалин, здешевлення і доступність освіти, а також використання ШІ для виявлення плагіату та покращення адміністративних процесів у ЗВО.

Проте існують недоліки у використанні ШІ. Насамперед штучний інтелект не має свідомості, він неспроможний розпізнавати емоції, відчуття тощо. Також він нездатний до творчості та інтуїції. Бо ця технологія діє за алгоритмами, але не все в нашому житті можна прорахувати та визначити. Дослідники не вбачають, що він замінить учительство в майбутньому. Та учительська професія буде розвиватися й адаптуватися до змін у потребах студентства та суспільства. Потрібно засвоювати нові технології та методи педагогіки і водночас фокусуватися на людських аспектах навчання [3].

Відбувається постійна еволюція людини, разом з нею розвиваються нові технології, а разом із цим – глобалізація світу. Штучний інтелект та англійська мова, як міжнародна, тісно взаємопов'язані та доповнюють одне одного. Саме викладачі англійської мови мають можливість широко використовувати ШІ на своїх заняттях, зокрема з дисципліни «Іноземна мова технічного спрямування». Технічна англійська мова викладається для здобувачів вищої освіти різних спеціальностей (комп'ютерні програмісти та комп'ютерні інженери).

Отже, застосування ШІ допомагає викладачеві створити завдання, враховуючи потреби та рівень знань студентів, налагодити комунікацію та скорегувати навчальний процес, створювати складніші задачі та інтерактивні програми навчання.

ШІ може сприяти глобалізації освіти, перекладаючи навчальні матеріали на різні мови в реальному часі. Проте це не означає, що ШІ може повністю замінити викладача. Свою креативність та набуті практичні навички викладач має поєднувати з технологіями ШІ.

Список використаних джерел

- 1. Зубенко О. В.** Штучний інтелект і вивчення іноземної мови. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», 2022. Вип. 27. Том 2. С. 80 – 84.
- 2. Eric H. Glendinning, John McEvan.** Oxford English for Information Technology. Oxford University Press, 2021. P. 222.
- 3. Крістін Ро.** Як штучний інтелект допомагає вчити іноземні мови. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cw0p8xjy5qko> (дата звернення: 02.11.2023).

МОВЛЕННЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО ПСИХОЛОГА

Павлова Любов (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – проф. Починкова М. М.

Культура мовлення є важливим складником успішної професійної діяльності сучасного психолога, оскільки остання спрямована на спілкування з людиною та пов'язана з вивченням її психологічних характеристик і особливостей, з впливом особистості. Тому для психолога обов'язковою є висока культура мовлення, насамперед бездоганна вимова й правильне слововживання.

Проблема аналізу професійного мовлення психолога є актуальною в сучасній науці. На сьогодні в наукових дослідженнях учені виявляють зацікавлення в поглибленому розумінні феномена професійного мовлення психологів і психотерапевтів та зауважують недостатність розробки цієї проблеми, оскільки постійно триває розширення теоретичного

базису нових галузей психології [1]. Узагальнюючи результати багатьох наукових розвідок, ми дійшли висновку, що професійне мовлення психолога може бути і процесом, і результатом мовленнєвої діяльності людини психологічної галузі знань.

На думку Т. Каменевої, професійне мовлення психолога є складником професійної компетентності практичного психолога, яка охоплює такі структурні компоненти, як мовленнєві знання, знання характеристик професійно оптимального висловлювання, культура мовлення, мовленнєві вміння та навички, які пов'язані з перцептивно-рефлексивними, емпатійними й комунікативними здібностями, активним слуханням, функціонування яких відбувається на трьох рівнях – пізнавальному, поведінковому та емоційному [2].

Психолог, виконуючи професійні завдання, уживає професійні терміни й висловлювання. Особи, з якими взаємодіє психолог, коли чують мовлення, яке відповідає загальноприйнятим мовним нормам, помічають лише його зовнішнє мовне оформлення. Увагу слухачів у розмові з психологом привертають ті ідеї, які розвиває промовець. І тому «об'єкт уваги» швидко реагує на кожен рух думки психолога, його волі, емоцій. Завдяки високій культурі мовлення останнього між ними встановлюється повний контакт. Низька культура мовлення знижує дієвість психолога. Особливо важливо правильно поставити питання або дати правильні і точні коментарі до них під час дослідницької діяльності.

Сучасному психологу необхідне володіння культурою мовлення з тієї причини, що її етичний аспект відіграє істотну роль у налагодженні контакту фахівця з людьми. Норми мовного етикету дозволяють психологу побудувати своє мовленнєве спілкування, дозволяють обміркувати те, як сказати, і те, що сказати. Мовний етикет тісно пов'язаний з культурою поведінки, відтак психолог-фахівець стає людиною зразкової культури й представником інтелігенції у суспільстві [3].

У практичній діяльності психолога відповідно до професійного стандарту особливого значення набувають уміння спілкуватися, емпатійність як здатність співпереживати,

здатність до активного слухання, логічно-сміслові мовні вміння. Практичний психолог має на меті здійснити вплив на свідомість, цінності, особливості поведінки конкретної особистості, що потребує розуміння етики й правильної мотивації мовлення.

Отже, до сфери професійної діяльності практичного психолога входить спілкування з людьми, відтак фахівець має знати основні засади мовної комунікації, знаки вербальної й невербальної поведінки, невербальні засоби спілкування та їх застосування; види мовленнєвої діяльності та способи їх оптимізації, основні засади ораторського мистецтва, правила ведення бесіди та спору. Важливими для сучасного психолога є вміння аналізувати та інтерпретувати основні симптоми, символи, знаки; використовувати ефективні прийоми й шляхи досягнення згоди у мовленнєвій комунікації; основні види й прийоми специфічних видів мовної діяльності психолога; організувати діалог у психологічному консультуванні з різними учасниками процесу психологічної допомоги.

Перспективним вбачаємо аналіз професійного мовлення фахівця-психолога різних спеціалізацій, зокрема особливостей професійного мовлення психолога-науковця, психолога-вчителя / викладача, психолога-консультанта, психотерапевта, психоаналітика, практичного психолога тощо.

Список використаних джерел

- 1. Калмиков Г. В.** Професійно-мовленнєва діяльність майбутніх психотерапевтів у системі інноваційних процесів закладів вищої освіти. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»* : наук. журнал. Острог : Вид-во НаУОА, січень 2021. № 12. С. 46 – 50.
- 2. Каменсва Т. В.** Мовленнєва майстерність та техніка мовлення психолога. URL : <https://cutt.ly/fwJphOcE>.
- 3. Психологія мовлення і психолінгвістика** : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Калмикова Л. О., Калмиков Г. В., Лапшина І. М., Харченко Н. В.; за заг. ред. Л. О.Калмикової. Київ : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. 245 с. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp->

content/uploads/2017/05/Kalmykova_Psykholohiia-movlennia-i-psykholinhvistyka.pdf.

ПРОБЛЕМИ ПРОЄКТУВАННЯ ЗМІСТУ МОВНОЇ ОСВІТИ

Петрушкова Анастасія (ДЗ «Луганськакий національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, викладачка)

Одним з найрозповсюдженіших підходів до викладання іноземної у закладах вищої освіти (ЗВО) як в Україні, так і в багатьох європейських університетах є Language for Specific Purposes (LSP). LSP передбачає навчання іноземної мови, яке засноване на потребах (індивідуальних і професійних) того, хто вивчає. Цей підхід стосується викладання іноземної виключно на нефілологічних спеціальностях.

Ураховуючи той факт, що ЗВО Словаччини, Чехії, Польщі пройшли шлях від соціалістичної освітньої системи до системи країн Європейського Союзу, ефективність заходів щодо поліпшення якості викладання іноземної мови в українських ЗВО багато в чому залежить від урахування позитивного досвіду цих країн.

Проблеми викладання іноземної мови на немовних спеціальностях у Словаччині, Чехії та Польщі є досить вивченими. Останні дослідження з проєктування іноземної мови на немовних спеціальностях у Словаччині були опубліковані такими вченими, як К. Замборова [1] та Р. Белоусова [2]. У Чехії зазначеною проблематикою займалися Е. Еледрова [3], Д. Длаболова, А. Сухомелова-Поломська [4]. У Польщі проблеми проєктування змісту навчальної дисципліни ESP вивчали А. Дженчоу-Пендих [5] та Х. Шероцька [6]. Однак порівняльного аналізу щодо схожостей та відмінностей проєктування та планування змісту курсу «іноземна мова» на нефілологічних спеціальностях у ЗВО Словаччині, Чехії, Польщі ще не було здійснено.

Мета розвідки – знайти схожості та відмінності щодо процесу проєктування та розробки курсу іноземної мови

на нефілологічних спеціальностях у ЗВО Словаччини, Чехії, Польщі.

Будь-яке викладання починається з проєктування та планування змісту. Для досягнення поставленої мети було проведено анонімне онлайн-опитування шляхом заповнення Google-форми. Зазначене опитування проводилось серед 40 викладачів іноземної мови в університетах Словаччини, Чехії та Польщі (35 викладачів англійської мови, 3 викладачі німецької, 1 викладач іспанської, 1 викладач італійської). Серед них 12 викладачів іноземної мови з університетів Словаччини, 8 – з університетів Чехії та 20 – з університетів Польщі. Викладачі зі Словаччини, що брали участь в опитуванні, працюють в Університеті Матея Бела, Пряшівському університеті, Університеті Павла Йозефа Шафарика, Університеті св. Кирила та Мефодія. Мовознавці з Чехії були з Карлового університету, Університету Масарика, Західночеського університету та Університету Менделя. Викладачі з Польщі викладали іноземну в таких ЗВО, як Варшавський університет, Лодзький університет, Поморська Академія, Ченстоховська політехніка ім. Яна Длугоша, Ягеллонський університет, Опольський університет, Ряшівський університет, Університет імені Адама Міцкевича, Педагогічний університет імені Комісії національної освіти.

Усі респонденти викладають іноземну на різних факультетах: факультет мистецтв (35%), факультет науки (17,5%) та факультет освіти (17,5%). Важливо зазначити, що серед опитованих 2 викладачі вказали, що викладають усний та письмовий переклад та 1 викладач – загальну італійську, що свідчить про викладання іноземної за філологічним профілем, тому їхні відповіді ми не брали до опрацювання.

Кількість академічних годин є дуже важливим показником під час планування будь-якого курсу. На питання «Скільки разів на тиждень ви викладаєте іноземну мову за професійним спрямуванням?» більшість респондентів (67%) відповіли «один раз», зазначаючи, що це достатньо (35%), скоріше достатньо, ніж недостатньо (14%), скоріше недостатньо, ніж достатньо (32%), зовсім недостатньо (14%).

Країна	1 раз	2 рази	3 рази	4 рази	більше чотирьох разів
Словаччина	7	1	0	0	5
Чехія	6	0	1	1	0
Польща	12	14	0	0	0

Табл. 1. Частота викладання іноземної мови на тиждень

92% респондентів відповіли, що вони беруть участь у розробці курсу іноземної мови за професійним спрямуванням. Проте не всі викладачі зазначили своє залучення щодо урахування при плануванні змісту програми таких аспектів: 46% викладачів вивчають вимоги освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників ЗВО при розробці; тільки 28% – вивчають конкретні посадові інструкції, що розроблені та затверджені підприємствами, інститутами та організаціями; 53% – радяться зі студентами щодо тем, які мають бути включеними до курсу; 52% – опитують студентів щодо їх мовних та навчальних потреб; 29% – ураховують поради фахівців, експертів у відповідній галузі, викладачів спеціальних предметів щодо тематичного наповнення курсу іноземної мови за професійним спрямуванням.

Отримані результати показують, що більшість викладачів ураховує рівень знань іноземної своїх студентів та їхні інтереси щодо тематичного наповнення курсу. Проте не схильні до співпраці з фахівцями у відповідній галузі, як і до вивчення конкретних посадових інструкції чи будь-яких інших документів, у яких зазначені вимоги та обов'язки певних професій чи посад.

Результати щодо навчально-методичних матеріалів, які респонденти використовують для планування та підготовки занять з іноземної мови за професійним спрямуванням ми представили у таблиці нижче.

Країна	підручники професійного спрямування закордонних видань	підручники професійного спрямування вітчизняних видань	підручники загального спрямування закордонних видань	власні розробки	інтернет-джерела	інше
Словаччина	6	2	4	10	7	0
Чехія	4	0	1	6	6	2
Польща	12	5	7	16	11	0

Табл. 2. Навчально-методичні матеріали при розробці курсу

Лідером серед зазначених навчально-методичних матеріалів є власні розробки. Ми припускаємо, що такий результат має місце через низку причин: 1) наявні підручники та посібники є застарілими; 2) наявні підручники та посібники є неактуальними для тієї чи іншої професійної спрямованості; 3) наявні підручники та посібники не відповідають рівню знань студентів. Ми поділяємо таке рішення, проте при розробці власних матеріалів уважаємо за потрібне враховувати: загальні комунікативно-мовленнєві потреби студентів; професійні комунікативно-мовленнєві потреби студентів; напрям і зміст підготовки студентів протягом навчання; поради колег-предметників, фахівців та експертів у відповідній галузі.

Самостійна робота є невід’ємним компонентом будь-якого академічного курсу, який необхідно врахувати під час проектування та планування його змісту. На самостійну роботу студентів денної форми навчання, з огляду на таблицю нижче, виокремлюють різний відсоток з усього навантаження у кожній з досліджуваних країн.

Країна	від 0% до 25%	від 26% до 50%	від 51% до 75%	від 76% до 100%	інше
Словаччина	6	3	1	0	0
Чехія	3	2	2	1	0
Польща	9	8	5	0	0

Табл. 3. Відсоток самостійної роботи студентів

Самостійна робота студентів у 48% викладачів передбачає виконання домашніх завдань, у 33% – написання есе, творів, проєктну роботу; у 15% – вивчення тем з програми курсу, які не встигли розглянути на аудиторних заняттях та у 4% – інше.

Проаналізувавши проведене опитування щодо проєктування та планування змісту курсу іноземної мови за професійним спрямуванням, ми виокремили багато спільного, зокрема:

- 92% усіх респондентів беруть участь у розробці курсу іноземної мови за професійним спрямуванням;

- більшість викладачів враховує рівень знань іноземної своїх студентів та їхні інтереси щодо тематичного наповнення курсу;

- більшість викладачів не співпрацює з фахівцями у відповідній галузі, викладачами конкретних дисциплін щодо тематичного наповнення та не вивчає конкретні посадові інструкції, що розроблені та затверджені підприємствами, інститутами та організаціями;

- більшість викладачів використовує власні навчально-методичні матеріали для планування та підготовки занять з іноземної мови за професійним спрямуванням. Окрім цього, користуються й підручниками (посібниками) професійного спрямування закордонних видань, і інтернет-джерелами.

Однак відмінності у проєктуванні змісту курсу іноземної мови за професійним спрямуванням у досліджуваних країнах також є, зокрема:

- у ЗВО Словаччини та Чехії іноземна мова викладається у переважній більшості випадків 1 раз на тиждень. Виключенням є курс English for Academic Purposes, який викладається від 3 разів на тиждень і більше;

- у ЗВО Польщі іноземна мова викладається як 2 рази, так і 1 раз на тиждень;

- викладачі з університетів Чехії не використовують підручники та посібники професійного спрямування вітчизняних видань взагалі.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у дослідженні діяльності передачі або організації засвоєння змісту курсу іноземної мови за професійним спрямуванням у досліджуваних країнах.

Список використаних джерел

- 1. Zamborova K.** Mobile Apps for Reading as a Part of Teaching English for Specific Purposes at Universities in Slovakia. Conference: Applied Languages in University Setting VIIA, Zvolen, Slovakia, 2020.
- 2. Bielousova R.** On the Issue of Adapting Materials for the English for Specific Purposes Online Course, 2020. URL : <https://doi.org/10.18662/rrem/12.1sup1/223>.
- 3. Ellederová E.** An ESP Coursebook Design Principles Grounded in Design-Based research, 2021. URL : [https://doi.org/10.6706/TIESPJ.202112_12\(2\).0002](https://doi.org/10.6706/TIESPJ.202112_12(2).0002).
- 4. Dlabolová D., Suchomelová-Polomska A.** Designing an ESP Course, 2019. URL : <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=790918>.
- 5. Dzięciol-Pędich A.** Documents and Teachers in Designing Tertiary ESP Courses in Poland. *The Slovene Association of LSP Teachers*. Vol. 4, 2018.
- 6. Sierocka H.** The Pains and Gains of Using Blended Learning in ESP Classroom – Finding a Balance between the Efficiency and the Inevitability English for Specific Purposes. *World*. 22(60), 2020.

РОЗВИТОК МОВНОГО ЧУТТЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Ржевська Юлія (Вищебулатецька гімназія імені Максима Халявицького Лубенської міської ради Лубенського району Полтавської області, заступник директора з навчально-виховної роботи)

Невід'ємною ознакою освіченої, всебічно розвиненої особистості є висока мовна та мовленнєва культура, що передбачають уміння активно використовувати сучасну літературну мову з усіма багатствами виражальних засобів, з притаманними їй нормами. Засвоєння цих норм здійснюється

в процесі шкільного навчання. Йдеться про здатність відчувати загальнолітературні мовні норми й стильові особливості, історично випрацьовані вимоги.

У формуванні мовних умінь і навичок учнів основної школи суттєву роль відіграє урахування таких чинників, як мовне чуття, мовні здібності, багатство словникового запасу.

Деякі фахівці визначають чуття мови як інтуїтивну обдарованість пам'ятати норму мовлення. Уважають, що формується воно практично від народження і є виявом здібності.

Вироблене чуття мови сприяє доцільному вибору мовних засобів, дотриманню мовного стилю в різних ситуаціях спілкування, оцінюванню чужого мовлення, відчуттю нового й застарілого в мові.

Одним з головних освітніх завдань є підготовка школярів до активної життєдіяльності в умовах сьогодення, формування мовної особистості, людини самодостатньої, комунікативно компетентної, здатної й готової до спілкування в будь-якій життєвій ситуації і в різних сферах суспільного життя [2, с. 13 – 16].

Основна мета навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах – формування в школярів комунікативної компетентності. Це має бути особистість, яка не тільки знає мову, а й вільно користується нею з урахуванням різноманітних життєвих ситуацій і дотриманням культури спілкування [5, с. 2 – 7].

На думку М. Пентилюк, «мовна особистість – це людина, яка не тільки знає українську мову, а й постійно використовує її в повсякденному спілкуванні, а головне – любить, шанує і дбає про її збагачення й розвиток, людина, для якої стає престижним користуватися мовою, що має давню історію й належить до найрозвиненіших мов світу» [7, с. 2]. Складовою розвитку мовлення особистості є її духовне становлення, виховання любові й поваги до рідного слова, народу, усвідомлення необхідності та внутрішньої потреби в спілкуванні й пізнанні світу засобами рідної мови.

Формування мовної особистості не обмежується термінами шкільної освіти, а триває все свідоме життя людини. Визначаючи структуру поняття «мовна особистість», М. Пентилюк, Л. Скуратівський, Г. Шелехова називають такі складові: мовна компетенція; мовленнєва компетенція; предметна компетенція; прагматична компетенція; комунікативна компетенція; постійний інтелектуальний розвиток – розвиток психічних процесів (пам'яті – зорової та слухової, мислення – абстрактного й образного, спостереження, уяви – репродуктивної й творчої); духовне багатство особистості – постійний духовний розвиток, дотримання моральних, етичних норм, насамперед етики спілкування; акумулювання мовних традицій [8, с. 192 – 193]. Це підкреслює необхідність вироблення в кожного учня прагнення до самовдосконалення, саморозвитку.

Проблемі формування мовної особистості приділено велику увагу в дослідженнях Г. Богіна, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, В. Карасика, Ю. Караулова, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Скуратівського та ін. У їхніх працях розглядається сутність і рівнева модель мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації.

Мета статті – висвітлити основні аспекти формування мовного чуття на уроках української мови як умови успішного мовленнєвого розвитку учнів основної школи, визначити шляхи вдосконалення організації цієї роботи на уроках української мови.

Виховання в дітей чуття мови, дбайливого ставлення до неї – це копітка робота вчителя перш за все над грамотністю своїх учнів. Навчання української мови має бути спрямоване на активне її застосування в щоденному спілкуванні [1, с. 33 – 37].

Одним із завдань, які ставить перед учителем чинна програма з української мови для середньої загальноосвітньої школи, є виробити у школярів уміння й навички комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих

ситуаціях під час сприймання, відтворення і створення висловлювань з дотриманням українського мовленнєвого ефекту. Сучасні підходи до навчання мови роблять актуальною проблему корекції знань учнів з української мови.

Формування культури мови – одна з нагальних проблем сьогодення, не лише філологічна, а й соціальна, оскільки вона в той чи інший спосіб пов'язана з найрізноманітнішими видами комунікацій в сучасному світі.

Потрібно постійно розвивати мовні смаки й звички. Вони з'являються під впливом мовлення соціально авторитетних, престижних мовців, героїв фільмів, з бажання дистанціюватися від російських форм, через зближення літературних форм мови з розмовними, часом і вульгаризованими, як результат потягу до іншомовних слів без виразної потреби в їх уживанні.

Для ефективного формування мовленнєвої культури школярів важливо використовувати різні форми, методи прийоми навчання, наприклад, спостереження над фактами мови, стилістичні експерименти, вправи тощо.

У процесі навчання мови необхідно дбати не стільки про засвоєння граматичних правил, скільки про те, щоб учні правильно, не перекручено відчували й сприймали її внутрішні закони. Для цього потрібно розглядати мовний матеріал систематично, у логічній послідовності і внутрішньопредметних зв'язках.

Шляхом поєднання аналітичної роботи із завданнями синтетичного характеру в школярів виробляється тонке чуття мови, мовний смак, збагачується запас словесних асоціацій, що полегшує вираження думок і почуттів. Комплексний підхід до принципів, форм і методів організації мовної освіти створює оптимальні умови для реалізації вмінь творчо-комунікативного характеру.

Чуття мови пов'язане з інтуїцією, яка, за О. Божович, «дає людині можливість одномоментно вбачати безліч ознак мовної одиниці, оцінювати висловлювання як правильне або неправильне, вдале або невдале».

Під мовним чуттям розуміють неусвідомлене вміння безпомилково наслідувати норми мислення, що стосуються

словотворення, лексики, стилістики, традиції використання мовних одиниць у мовленні. Мовне чуття допомагає сприймати й будувати висловлювання, воно пов'язане з внутрішнім програмуванням мовленнєвої діяльності й виявляється в пошуках найбільш точного в певній ситуації оформлення думки та в оцінці відповідності форми висловлювання його змісту. Інтєнсивно процес розвитку мовного чуття здійснюється в підлітковому віці, на що вказували К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші вчені. Рівень мовного чуття в учнів не однаковий. Він залежить від мовленнєвого середовища, генетичних потенційних можливостей дитини та педагогічного впливу на неї.

З метою розвитку чуття мови на аспектних уроках можна запропонувати учням здійснити стилістичний експеримент, під час якого школяр має змогу використати кілька варіантів слова з метою вибору найбільш вдалого для тексту певного стилю й типу мовлення. Відомо, що слова-синоніми в мовленні виконують різні комунікативні завдання: для більш точного вираження думки, яскравого зображення, створення стильової своєрідності тексту, а також служать засобом подолання невиправданої тавтології, тому робота над синонімічними рядами посідає особливе місце на уроках української мови.

Під час вивчення прикметника й дієслова учням шостого класу можна запропонувати такі завдання:

1. Прочитайте текст. Виберіть з поданих у дужках прислівників той, який найкраще підходить за змістом.

Приходжу до знайомого лісу і (вражено, здивовано, зразу) зупиняюся.

Дерева (повільно, ледь-ледь, поволі) струшують останнє листя. Зальотні вітри все (частіше, часто, щохвилини) дихають холодком.

Припізнілий боровик виткнувся на галявині. (Мерзлякувато, задумливо, тяжко) перекособочився, немов хоче (назад, вниз) у землю заритися. (Поруч, поряд, близько) – маслюк, теж брилика тулить до землі, до її тепла (За Є. Шморгуном).

2. Прочитайте текст. Уставте пропущені прийменники. Зніміть ризики. Визначте тип мовлення. Доведіть свою думку.

Десь (за, перед, біля) селом, (у, на, попід) гонах далеких, гасло сонце. Вилізли тіні (з, із, зі) садків, з/під стріх, із/за повіток. Поповзли попідтинню вулицями, затьмарили село легенькою млою. (Перед, за, над) річкою погасав ліс осінній, жовтавий, догоряло верхів'ття червонясто. Догоріло і згасло. По/над хатами (з, із, зі) степу летіло гайвороння (у, в) ліс (для, на, по) ночівлю. (Із, З, Зі) шумом мостилося (на, по, серед) дубах. А (з, зі, із) гущавини вийшли тіні (на, для, до) узлісся і лягли в/здовж берега по/над річкою (За А. Головком).

Такі завдання спрямовані на розвиток мовного чуття учнів, формування вмінь і навичок обирати з кількох варіантів слова найбільш доцільне з погляду передачі смислу для тексту певного стилю й типу мовлення.

Під час вивчення словотвору й орфографії можна застосувати такі вправи:

1. Прочитайте групи слів. Яке значення спільне для кожної групи? Яка частина слова вказує на нього?

Доберіть якомога більше прикладів, близьких за значенням до поданих і запишіть їх у зошит.

А) Поличка, нігтик, ліхтарик...

Б) Бабуся, левенятко, малесенький...

В) Морозець, картоплина, дверцята...

Г) Злодюга, хмарище, гілляка...

2. Прочитайте словосполучення. Які з них складено неправильно? Яку частину слова треба змінити, щоб виправити помилку? Виправте помилки, складіть із словосполученнями речення і запишіть їх у зошит.

Маленьке дівчисько, запорізькі козаки, широчезна доріжка, тонесенький смак, трохи попобігав, собачачі вуха.

3. Складіть і запишіть слова за поданими схемами. Яких частин не вистачає? А які зайві? Який смисловий відтінок є спільним для всіх записаних слів?

*А) **ий ув жовт:** корінь+суфікс+суфікс+закінчення*

*Б) **ен чин е про за:** префікс+корінь+суфікс+закінчення*

*В) **є крап а на:** префікс+корінь+ суфікс+закінчення*

Г) ен ий тиш: префікс+корінь+суфікс+закінчення

Д) ув гірк ат: корінь+суфікс+суфікс+закінчення

Е) а гляд про є ви: префікс+корінь+суфікс+закінчення

Складіть два речення, використавши складені слова.

4. Прочитайте виразно текст. Які почуття висловив автор у ньому? Замініть, де можна, префікси й суфікси в іменниках, а замість прикметників доберіть їх антоніми таким чином, щоб авторські почуття змінилися на протилежні.

Подув легесенький південний вітерець. По ясному небу попливли легкі прозорі хмаринки. У теплому сяєві весняного сонця промайнула пташина зграйка. Долинула весела пісенька наших крилатих друзів. У таку пору й ми, люди, відчуваємося сильними, бадьорими.

Під час виконання вправ особливу увагу треба звертати на розвиток асоціативного мислення, уяви, фантазії, естетики слова й почуттів. Таким чином використовується лексичний матеріал, який здебільшого об'єднується в текст або сприймається через нього; мовленнєві ситуації дають можливість цілеспрямовано розвивати уміння й навички сприймати та створювати діалогічні та монологічні висловлювання згідно із метою спілкування.

Розвивати мовне чуття допомагають, звичайно, нестандартні уроки, що є складовою частиною інноваційних технологій: урок-гра, урок-КВК, урок-диспут, урок-круглий стіл, урок-ток-шоу.

Форми роботи для формування та розвитку мовного чуття учнів на уроках української мови та літератури: робота творчих майстерень (написання авторських віршів, оповідань, листів) види творчих робіт на основі неповного тексту (написання кінцівки поданого тексту, написання творів за поданим початком і закінченням); створення комп'ютерних презентацій; створення учнями власних проєктів.

На уроках можна використовувати такі методи: «Коло ідей» (поради головним героям), «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Дерево рішень», «Прес», «Інтерв'ю»; інтерактивні вправи та випереджувальні завдання: «Майдан думок»,

«Сенкан», «Історичний коментар», «СМС-повідомлення», «Я у ролі...», «Інформаційне гроно».

Отже, лише вдале поєднання сучасних педагогічних технологій інтерактивного, особистісно-орієнтованого, проєктного навчання на основі постійного розвитку критичного мислення учнів дасть змогу розвивати мовне чуття, мовний смак, культуру мовлення та творчі здібності. Також збагачується запас словесних асоціацій, що полегшує вираження думок і почуттів.

Для формування мовного чуття школярів на уроках української мови потрібно створювати систему в організації навчальної діяльності, яка б урахувала індивідуальні особливості учнів, забезпечувала розвиток комунікативних здібностей, удосконалювала культуру мовлення школярів, сприяла створенню усних і письмових висловлювань різних типів і стилів мовлення в різноманітних ситуаціях.

Питання розвитку мовного чуття постійно в полі зору науковців, які висвітлюють нове бачення змісту шкільного курсу української мови, визначають пріоритетні технології навчання мови, шляхи й способи як взаємодії вчителя й учнів, учнів між собою. Також цій проблемі надають перевагу вчителі-практики, які прагнуть відшукати ефективні методики активізації навчально-пізнавальної діяльності на уроці, спрямовані на розвиток комунікативної компетентності.

Використовуючи різні методи та прийоми організації занять щодо розвитку мовного чуття учнів, можна побачити певні результати:

- удосконалення комунікативних вмінь;
- підвищення грамотності і якості знань учнів;
- поліпшення рівня творчого мислення;
- покращення уміння визначати головне, висловлювати власні судження.

Отже, учитель – головна рушійна сила в забезпеченні процесу формування мовного чуття учнів. У процесі отримання знань учні навчаються формулювати власну точку зору, відстоювати свою позицію, співпрацювати в групі, колективі, мати коло однодумців, бути комунікабельними й толерантними.

Список використаних джерел

- 1. Барановська Л. В.** До теоретичних засад формування культури мовлення. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3.
- 2. Вольфовська Т.** Комунікативна компетентність молоді як одна із передумов досягнення життєвої мети. *Шлях освіти*. 2001. № 3.
- 3. Головата Л.** Мовленнєвий розвиток учнів на аспектих уроках. *Дивослово*. 2003. № 3.
- 4. Дорошенко С. І.** Вчимося говорити правильно і гарно. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2003. № 4.
- 5. Леонова Н. С.** Мовно-комунікативна вправність учнів у вимірі компетентнісно орієнтованого навчання. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2013. № 1.
- 6. Пентилюк М. І.** Культура мови і стилістика. Київ : Освіта, 1994.
- 7. Пентилюк М.** Компетентнісний підхід до формування мовної особистості в євроінтеграційному контексті. *Українська мова і література в школі*. 2010. № 2. С. 2 – 5.
- 8. Практикум з методики навчання української мови / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.; за ред. М. І. Пентилюк.** Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
- 9. Українська мова.** Енциклопедія. Київ : Майстер-клас, 2011. 400с.
- 10. Українська мова.** 5 – 9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 1.
- 11. Орап М. О.** Мовленнєва компетентність і мовленнєва діяльність сучасної молоді. *Український науковий журнал «Освіта регіону»*. 2010. № 1. С. 84 – 88. URL : <https://social-science.uu.edu.ua/article/183>.

ЖІНОЧІ ВЕРЛІБРИ ЯК ОСОБЛИВІСТЬ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Руднева Марія (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка)

Наук. керівник – уч. Уманська Т. О.

Сучасне українське віршознавство аналізує велике розмаїття нових динамічних віршових технік, стилів, творчих індивідуальностей, які виникають наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Проблематикою верлібру опікуються у своїх дослідженнях А. Анлрущук, О. Башкирова, Б. Бойчук, Б. Бунчук, Н. Гаврилук, М. Гаспаров, В. Жирмунський, О. Жовтіс, Г. Клочек, О. Кицан, Ю. Ковалів, Н. Костенко, В. Мельник, Н. Науменко, О. Овчаренко, Ю. Орлицький, С. Павличко, А. Підпалій, Т. Салига, Г. Сидоренко, С. Ткачук [3].

Рання концепція віршознавців зараховує до верлібру тексти, написані не силабо-тонічною системою віршування. Наступна «мінус-концепція» (Ю. Лотман) «трактує верлібр як вірш, звільнений від метра, рими, строфіки». Прихильники третьої концепції вважають, що акцент треба ставити не на відсутні ознаки, а шукати його власні переваги. Оскільки «особливість верлібру не лише в мінус-прийомах, а в можливості передати авторську думку найбільш органічною формою» [2, с. 126]. Так, за О. Жовтісом, «верлібр – це вірш, який будується на повторі фонетичних сутностей різних рівнів, що неперіодично змінюють одна іншу, причому субодиницями повтору у співвідносних рядках або сегментах рядка можуть бути фонема, склад, група складів (стопа, доля й т. ін.), наголос, клаузула, слово, група слів» [2, с. 126]. Ще одні дослідники трактують «вільний вірш як самостійну систему віршування, яка, відмовляючись від усіх традиційних віршотвірних засобів, певною мірою протистоїть іншим системам віршування» (М. Гаспаров, Ю. Орлицький, М. Шапір) [2, с. 126].

Визнаємо, за О. Кицан [2, с. 126], таке тлумачення вільного вірша: верлібром називається самостійний тип віршування, альтернативний класичній системі віршування, основною ритмічною одиницею якого є *неврегульований рядок*. Звідси виокремлюються його такі полюси: з одного боку, «верлібр-мініатюра, лаконічний, стиснутий, деякою мірою афористичний, близький до східних жанрів», а з іншого –

«верлібр із довгими, прозовими рядками, поділом на строфи-абзаци і наближеністю до віршів у прозі» [2, с. 130].

Варто зауважити, що виникненню й еволюції верлібру передують багатовікова історія суворих форм, класичний фундамент, силабо-тонічний вірш, які знаходяться на межі між віршем і прозою.

А. Підпалий вважає верлібр маргінальною формою в українській поезії ХХ – ХХІ століть. На думку М. Гаспарова, «віршування після верлібру має трояку перспективу подальшого розвитку. Перший шлях – тривіальний: просте повернення до традиційних форм національних віршувань. Другий шлях – перспективний: це відштовхування від верлібру в напрямку нової більш строгої організації. Третій шлях – тупиковий: розвиток тенденцій вільного вірша до крайньої межі; цей шлях має два варіанти творення нетрадиційних віршових форм – віршів для слуху і віршів для ока» [2, с. 128].

Верлібром оперували українські поети Іван Франко, Михайль Семенко, Валіран Поліщук, поети Нью-Йоркської групи, Київська школа поетів, поети-постшістдесятники, Емма Андїєвська, Василь Голобородько, Ліна Костенко. Сьогодні – Борис Гуменюк, Сергій Жадан, Катерина Міхаліцина.

На початку ХХІ століття постає нагальна потреба введення в обіг віршознавства терміна «жіночий верлібр» і наукового дослідження явища в новітній постпостмодерній українській літературі.

Першою новітнім жіночим верлібром пише Емма Андїєвська. Тому її творчість – підґрунт для вивчення цього явища у віршознавстві. Поетку Емму Андїєвську зазвичай асоціюють з Нью-Йоркською групою, хоча сама авторка завжди заперечувала свою приналежність до неї. Натомість вона є яскравою представницею поеток, які не просто експериментують з верлібром, але й визначають шляхи його розвитку у ХХІ столітті. З огляду на формально-структурний аспект верлібр Емми Андїєвської є традиційним, проте, на думку І. Астапенка [2, с. 128], через те, що це жіночий верлібр, то акцент у ньому робиться на «оригінальність внутрішньої

тканини тексту». Серед версифікаційних особливостей спостерігається «спорадичне римування із переважанням консонансних рим» (за визначенням самої Емми Андіївської – дисонансів), «чергування коротких, середніх та довгих рядків, нечасті ритмічні вкраплення». Серед зовнішніх ознак – традиційна пунктуація з переважанням тире та чергування наявності / відсутності заголовків. Однією з внутрішньо-змістових особливостей жіночого верлібру Емми Андіївської є сюжетність, яка притаманна саме жіночим різновидам вільного вірша.

Верлібри Емми Андіївської, на думку І. Астапенка, – «максимально відверті, сповідальні, сповнені провіденційним змістом. Це своєрідне вираження її та нашої свободи, де постають вічні питання про сутність людського буття, духовні спромоги людства, кожного зокрема»:

Сіють пшеницю,
А сходять
Глиняні потвори
Без голів.
Доводиться знову
Засівати
Серцем [1, с. 242].

Ознаки жіночого віотного вірша умовно сконденсовані у творчості Емми Андіївської: «Її верлібр відкриває нові філософські рівні осягнення дійсності, раніше незнані можливості віршотворення, форми свободи, що розкріпачують як внутрішньо, так і зовнішньо. Наскрізна апеляція до людського духу є квінтесенцією її поетичних текстів, що покликані промовляти про вічне» (І. Астапенко) [2, с. 129].

Однією з яскравих представниць українського новітнього постпостмодерного філософського жіночого верлібру є Катерина Міхаліцина, яка 2023 року видає поетичну збірку маргінальної форми «розламані люди». Для Катерини Міхаліциної притаманні ті ж ознаки віршування, що й для Емми Андіївської, – максимальна сповідальність, зовнішня та внутрішня свобода, а поетичні тексти промовляють про вічне. Так, головними героїнями збірки «Розламані люди», яка

написана жіночим верлібром, є українські баби, що повчають і навчають своїх нащадків. У пам'яті людини завжди живуть чийсь слова, сказані для неї на все подальше життя, як у поетичних спогадах Катерини Міхаліциної:

о кому я то мовлю? то, певно, таки тобі,
і то, либонь, саме важне, що треба було сказати.
а помниш, як ми варили із цукрику когути?
ходи-но, дитинко, дай тебе обійняти...

(«Баба Явдоха і тоненька пам'ять») [4, с. 47].

Отже, жіночий верлібр стає помітним способом віршування наприкінці ХХ – початку ХХІ століття та представлений іменами Емми Андієвської, Ліни Костенко, Катерини Міхаліциної. Йому притаманні «оригінальність внутрішньої тканини тексту», дисонас, ритмічні вкраплення, традиційна пунктуація, відсутність заголовку, сюжетність, максимальна сповідальність, роздуми про вічне.

Список використаних джерел

1. Андієвська Е. Міста-валети : сонети й білі вірші. Київ : Журнал «Всесвіт». 2012. 256 с. **2. Астапенко І.** Верлібри Емми Андієвської в контексті еволюції жанру. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія Філологія.* 2017. С. 125 – 129. **3. Кицан О.** Сучасні концепції верлібру. *Наукові записки. Серія «Філологічна» Національний університет «Острозька академія».* Острого : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». Вип. 18. 2010. С. 125 – 132. **4. Міхаліцина К.** Розламані люди. Львів : Видавництво Старого Лева. 2023. 72 с.

ФІЛОСОФСЬКА МЕТАФОРА В ЗБІРЦІ ЛУГАНІ ЧЕРВЛЕНОЇ «ПИРОГОВІННЯ»

Руднева Марія (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка)

Наук. керівник – уч. Уманська Т. О.

Для поетичного ідіостилю юної поетки-початківки з Луганщини Лугані Червленої (псевдонім Марії Рудневої) притаманно філософське осмислення дійсності через метафори, яке має своє підґрунтя в ідеях Г.Сковороди, творчості постпостмодерністів В.Голобородька, С.Андруховича і С.Жадана. Протягом 2023 року авторка створює другу збірку «Пироговіння», аналізу якої присвячена ця розвідка.

Ідіостиль і креативність [2, с. 36] Лугані Червленої виявляється у створенні низки неологізмів і філософських метафор, бо її творчість експериментальна у форматі 3Д-поezії. Авторка народжує нові слова, дає нові імена, пише про «віру, що співає». Поетка експериментує з псевдонімами від МарієМія Червоносвітанкова через МарієМія Чорносвітанкова до Лугань Червлена. Такі пошуки пов'язані з проявами індивідуальності, бо все в авторці промовляє через них. Псевдонімами засвідчує найважливіше в собі: вона Марія, що любить світло, що родом з Луганщини.

Поезія Лугані Червленої «Вишивання» (переможець Усеукраїнського конкурсу учнівської творчості «Об'єднайтеся, брати мої» 2023 року, Відкритого фестивалю-конкурсу поетів «Любіть Україну!» 2023 року, присвяченому В. Сосюрі) просякнута філософськими метафорами.

Одна з особливостей поетичного явлення – створення філософської метафори (концепту) – мовного й мисленнєвого явища, що полягає в перенесенні властивостей, яке проявляється у «Вишиванні» Лугані Червленої:

Поля
прикрашені лініями –
рівними й кривими;
орнаментами,
зазвичай плечовими.
Це добровольці поля вишивали
і йдуть шити далі.

Метафора формує наше уявлення про світ й усвідомлення його, тому Хелен Шумахер називає її «словами, які допомагають нам краще мислити» [3, с. 178], а Стейсі Піз додає,

що «це спосіб самої думки, конкретне значення, щоб виразити абстрактне» [3, с. 178]:

Виє Східна й Південна земля,
помережана вся руками.
З телефона на мене дивиться чоловік –
скажіть, хто вчив його вишивати?
Звідки він знає про ці візерунки,
звідки знає, як втримати нитку,
звідки в нього таке відчуття тканини,
тонке – як відчуття жінки?
Чому він говорить про книги,
яких не існує,
авторів,
які жили і вмирили мільйони років?
Він так вперто щось собі там говорить.
Послухати...
Розділити...

У Лугані Червленої, за С. Піз, метафора – «це також стрибок уяви, який розширює мислення й збагачує систему сприйняття світу» [3, с. 178], що передає значення через відчуття, емоції, мить осяяння і є вікном у душу, через яке вона запрошує читача в «спільний простір взаєморозуміння й краси» [3, с. 180]:

– Мене вчили ті, хто приходить в ночі.
Ті, що стоять біля ліжка в усі хвороби,
ті, що тримають на цьому світі
– інших, на щастя, ще не відкрили, –
вони говорили, що нам не потрібні уміння,
що наша сумлінність навіть краща за воскресіння,
говорили, розрізаючи ночі, говорили,
що прийшли надовго,
говорили, що нічого не повториться знову,
говорили і все говорили,
говорили так, що хотілося спати
і не прокидатися.
Не прокидатися.
Свобода, любов і терпіння.

Довго-довго щось говорили.

А ми собі спали.

І досі не прокидалися.

Найбільше авторка зазнає впливу з боку філософської метафоризації Софії Андрухович з її «Амадокою» [1, с. 466], з перших слів прозового абзацу якої створюючи поезію:

подірявлений камінь, біцепси янголів,

волосся пророків, поточне дерево,

постаті, – ніби рештки поховань

стихійного лиха, воєнних дій,

однієї особи, яка розчинилась,

поглинута небуттям.

Філософські метафори усвідомлюються Луганню Червленою через градацію-нагромадження:

Говори, про що ти не можеш думати,

не вмєєш думати в тому напрямку,

не знаєєш, що про це можна думати, –

це буде твоє безумовне,

За Кантом – річ у собі.

Уважно дивися.

Ми можемо навіть не додуматися одне до одного.

Отже, процес появи філософських метафор в Лугані Червленої є неспинним, він дає постійний поштовх для розвитку креативної мовленнєвої особистості, що притманно поетці-початковиці з Луганщини, яка навчається в 11-ому класі Кременського ліцею № 5 і є невід'ємною частинкою народу-мовотворця.

Список використаних джерел

1. Андрухович С. Амадока. Львів : Видавництво Старого Лева. 2020. 826 с. **2. Бугайова А., Корнієнко А.** Ідіостиль автора : мовно-літературний аспект. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2016. № 25. Т. 1. С. 36 – 38. **3. Пожарицька О.** Поезія-код : розтлумач мене, якщо зможеш *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (72). № 1. Ч. 2. С. 177 – 181.

НАРОДНОПОЕТИЧНА СИМВОЛІКА СУЧАСНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ КОЛИСКОВИХ

Семиволос Поліна (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, м. Кремінна, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка)

Наук. керівник – уч. Уманська Т. О.

Мета розвідки – аналіз фольклорних засад сучасних авторських колискових пісень через народнопоетичну символіку, мотиви, сюжети, функціональність, ритмомелодику на прикладі творів Олега Берестового та Марини Круть [1; 2].

Дослідженням колискових пісень у межах східнослов'янської фольклорної традиції опікуються В. Бойко, Й. Федас, Г. Довженок, Н. Шумада, А. Іваницький, Г. Барташевич, К. Ігнатювич, В. Головін, М. Бартмінський, які інтерпретують зміст і структуру колискових у контексті традиційного народного світогляду [3, 4].

Еволюція колискової пісні безпосередньо пов'язана з міфопоетичними уявленнями давніх слов'ян. Передусім через зміст тексту та їхню генетичну спорідненість із замовляннями. Так, у міфопоетиці колискової пісні можна виокремити такі групи джерел її мотивів, образів і функцій [3, с. 268]:

По-перше, колискові містять модифіковані замовляння та побажання, що супроводжується відповідною інтонаційною манерою їхнього виконання, притаманною замовлянням, схожою на «підговір», «примовку». Репрезентанти: звертання – *Ой-ти, коту-рябку; Ой-ти, коте муругий; Ой, коте-коточку;* в О. Берестового – *Спи, котику милий;* у М. Круть – *Люлі, люлі, сину мій,* імперативу – *Ой не ходи, коте, коло гаю; Ой ти, коту-рябку, Та вимети хатку; Ой ви, гулі, не гудіть, Дитиньки не будіть; Ой ну-ну, люлі, люлі, бай, Засни, сіренький бабай;* в О. Берестового – *Спи, котику милий, працюють Збройні сили;* у М. Круть – *Люлі, люлі, сину мій, Звірі йдуть у лютий бій,* або

побажання – *Ой біленькі ткала, Доленьку прохала, Щоб було дитя вродливе, Щоб було дитя щасливе*; в О. Берестового – *Хай тобі насняться всі наші мрії, Стануть реальними всі наші надії*; у М. Круть – *Стали ми усі сильними з весни, Щоб ти, сину, жив, в світі без війни*, семантика обміну небажаного на бажане, наприклад, *безсоння на сон*, в О. Берестового – *Все буде так, а поки ти спи, Спи, котику, спи!..*, у М. Круть – *Нічка буде та й мине, Татко звірів прожене*.

По-друге, провідними є персоніфікації та образи викликань, зокрема **Сон** та **Дрімота** – *Ходить Сон коло вікон, А Дрімота коло плота*; в О. Берестового – *Сон солодкий тебе ніжсно обіймає*; у М. Круть – *Я малюю тобі сни, В пікселі брати стережуть твій сон*; **Доля** – *Ой, люлі, люлі, Долі дай манюні, Влучної, щасливої!..*; **Кіт** і деякі свійські тварини – *Гулі, Перепілонька, Шпак, Собака, Теляточка, Волики, Коні*. В О. Берестового – *пестливе звертання котику милий*, а в М. Круть з'являється інший образ – *То не звірі – вороги, Та нам хижі не страшні*.

По-третє, можуть бути відтворені родинні стосунки та художні деталі побутових речей – *Як не стало в торбі хліба, Покинула баба діда; Ой ну-ну, кітку, Піди по тітку, А тітка в нас молода, Аж з Китай-города; Ворота скригнули, Собаки брехнули, Телята ревнули, Сусіди почули, Попові сказали!..*; у М. Круть – *Спи, спи, спи. Тато береже степи, соціальні громадянські відносини – Засни, дитя, без сповиття, А де ж твоя мати? – Пішла панам, пішла понам Строку відробляти*; в Олега Берестового – *Працюють Збройні Сили! У пікселі люди-герої, Вони щохвилини з тобою! або Працюють Збройні Сили! Не Marvel, Dice та ковбої, А в пікселі супергерої!*; у М. Круть – *В пікселі брати стережуть твій сон*.

По-четверте, у фольклорних колискових може бути наявний образ *колиски* та навколишнє середовище дитини з його побутово-просторовими реаліями – *Повішу я колісочку на дубочку, Люлі, люлі, засни, пости мій синочку*; у Олега Берестового – *Сонечко сідає, ніч наступає*, у М. Круть – *Оповив хати залізобетон*.

По-п'яте, використання елементів ритмомелодики, зокрема голосінь, вигуків, заколихання, уривків, звернених не тільки до дитини, але й до виконавця – батька чи матері – для зняття їхньої емоційної напруги – *А-а, а-а, а-а, а! Пішла мати жито жати, Та не собі – пану, А-а, а-а, а-а, а!*, в О. Берестового відсутні; у М. Круть – *Люлі, люлі, сину мій, Люлі-люлі, ну, спи, малятко, спи, Я вже не боюсь і не бійся ти. У-у-у-у-у, у-у-у-у-у.*

Отже, у сучасній авторській літературній колисковій пісні використовуються компоненти, які глибоко вкорінені в міфопоетику українського фольклору як жанру [3, с. 208]: модифіковані замовляння та побажання; персоніфікації та образи викликань; ознаки соціалізації; образи найближчого до дитини навколишнього середовища та побутових реалій з акціонально важливим символом колиски; антифрустраційні психологічні елементи.

Список використаних джерел

1. Берестовий О. URL : <https://tsn.ua/ukrayina/ukrayinskiy-viyskoviy-zapisav-zvorushlivu-koliskovu-dlya-novonarodzheno-sina-malyuk-spav-na-tatoviy-gitari-video-2235826.html>.

2. Круть М. Колискова. URL : <https://www.google.com/search?client>.

3. Марчун О. Міфологічна генеза поетичної символіки української колискової пісні (в контексті публікацій дитячого фольклору I половини XIX століття). Літературознавчі студії. Вип. 14. Київ : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2004. С. 265 – 270.

4. Марчун О. Цілеспрямованість, квазікомунікативність та функціональна природа української колісанки. Література. Фольклор. Проблеми поетики. Київ : ВЦ «Київський університет», 2012. С. 204 – 209.

ДОМІНУЮЧІ МОТИВИ ІДІОСТИЛЮ ЄВГЕНІЇ СЕНІК

Сорока Ніна (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка другого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Негодяєва С. А.

Євгенія Сенік – сучасна українська письменниця, яка народилася й виросла в Луганській області. Вона є авторкою низки творів, серед яких «Przepraszam, навчи мене мовчати», «Країна У, або Казки чужим дітям», «Будинок із сірників, узятих із різних коробок», «Бо болить».

Усе більше науковців погоджується з думкою, що кожен видатний письменник відрізняється своїм неповторним світосприйняттям та, відповідно, стилем письма. Аналіз ідіостилю допомагає реконструювати мисленнєві процеси митця, доповнити існуючі уявлення про творчу особистість та поглибити знання про проблематику текстів.

Питання ідіостилю почало цікавити науковців у ХХ столітті (Р. Якобсона, В. Виноградова, Б. Ларіна). Сам термін, у сучасному його трактуванні, увів у лінгвістичний дискурс В. Григор'єв. Ідіостиль став також предметом вивчення численних наукових праць упродовж останнього десятиріччя, як у комплексному аспекті (О. Мазєпова «Лінгвістичні особливості ідіостилю Сохраба Сєпєхрі»), так і частково (Л. Домилівська «Ідіостиль Ю. І. Яновського в контексті лінгвоестетичних парадигм І половини ХХ ст.»).

Одне з тлумачень мотиву, за «Літературознавчим словником-довідником», є неподільною смисловою одиницею, з якої складається фабула (сюжет): мотив відданості вітчизні, жертвності, зради коханого тощо. Роль і художньо-виражальні функції мотиву виявляються у фабулі і сюжеті конкретного твору, у контексті творчості письменника [1, с. 469].

Мета нашої розвідки полягає в аналізі домінуючих мотивів ідіостилю Євгенії Сенік на основі дослідження її текстів

(«Країна У, або Казки чужим дітям», «Будинок із сірників, узятих із різних коробок», «Бо болить»).

Під час аналізу романістики Євгенії Сенік ми виокремили наступні загальні риси ідіостилі письменниці на рівні домінуючих мотивів: **громадянські мотиви** (проблема національної ідентичності; протистояння архетипу «Людини-світу» та «Людини-нації»; боротьба українців крізь часопросторову призму; воєнний досвід представників інших країн); **емігрантські мотиви** (образ жінки-емігрантки; проблема взаємодії європейського світу з українським менталітетом; біженство як форма еміграції); **вічні мотиви**.

І який би тип мотивів ми не розглядали, романістика авторки презентує їх в екзистенційно-діалогічному річищі. Скажімо, особливо гостро питання самоідентифікації за національною характеристикою простежується у творах «Бо болить» та «Будинок із сірників, узятих із різних коробок». Нараторки романів знаходяться в постійному пошуку себе, питаючи: «Хто я?» Відповідь жінки шукають як за кордоном, так і вдома, досліджуючи історію України та власний родовід.

Також важливо зазначити, що питання ідентичності розширюється до протистояння архетипів «Людини-світу» та «Людини-нації». Це чітко простежується в романі «Будинок із сірників, узятих із різних коробок». Космополітичний досвід взаємодії зі світом є фундаментальним, саме на ньому базується лєвова частка особистості персонажок романів Євгенії Сенік. Наприклад, Анна потрапляє в спільноту для безпритульних в Швейцарії, де *...ї справді забувалися національності та стиралися кордони країн нашого походження* [2, с. 190]. На противагу, для Марії – персонажки «Країни У, або Казки чужим дітям» – саме Україна є тим місцем сили, без якого та не могла себе уявити: *Вона летіла від України на значну відстань, щоб здалеку краще розгледіти всі рани й болі, адже зблизька не видно. Тоді огортала Ї своєю м'якою і ніжною, пухкою і теплою любов'ю, нахилилась, щоб цілувати рани й плачі, синці й подряпини* [3, с. 44].

Не оминає Євгенія Сенік у своїй романній творчості і питання української боротьби з несвободою та поневоленням.

Саме на основі документального роману «Бо болить» простежуємо історичні паралелі ХХ та ХХІ століть і роль українських пасіонарних особистостей в боротьбі за українську незалежність та гідність. Якщо з оповіді Анни Попович дізнаємося про героїчну боротьбу воїнів УПА, то із сюжетної лінії власне нараторки – Євгенії Сенік-Анни – бачимо, як розгортаються події від 2014 року та до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну 2022 року. Дещо фрагментарно Євгенія Сенік зачіпає тему російсько-української боротьби в роки незалежності й в романі «Будинок із сірників, узятих із різних коробок». У період, коли Анна вже знаходиться в будинку для безпритульних у Швейцарії, розгортаються події Революції Гідності 2014 року та подальша гібридна війна росії проти України: *І, певно, ті слова стали для мене вирішальними, коли з усіх новин заговорили про кілька спроб силового розгону Майдану із кривавими каліцтвами мирних протестувальників* [2, с. 205].

Наскрізним образом творчості Євгенії Сенік є образ емігранта, зокрема жінки-емігрантки з Луганщини, а також теми, пов'язані із закордоном, роботою та життям там. Можемо спостерігати за суттєвою відмінністю між європейським та українським менталітетом. Порівнюючи Швейцарію зі своєю країною, Анна зауважує, що *...посткомуністичні країни видавалися мені відтепер чимсь на зразок пекла. І там варто було народитись, провести дитинство і юність, щоб по-справжньому вміти цінувати спокій і не бажати собі нічого більшого, крім спокою* [2, с. 21].

Також жінок-емігранток Євгенії Сенік турбує цілком земні та практичні речі, які стосуються важкої роботи за кордоном. Жінки, які залишили свій старий устрій життя та подалися на чужину, розмірковують над своєю долею заробітчанства: *Марія питає себе: Бо хто ж вона тут? Наймичка? Заробітчанка? Чи змінилися ті часи, відколи створив свої поеми Шевченко?* [3, с. 9].

Євгенія Сенік зосереджує свою увагу і на «вічних» темах, які характерні для екзистенційної літератури. На прикладі Марії яскраво розкривається мотив віри та зневір'я. Жінка не уявляє

своє життя без віри в Бога та молитви, вона свято вірить в силу Божу та Його захист. Українка просить у Бога дати їй сили та терпіння витримати всі випробовування, ...адже вона терпляча, завжди була терплячою. Могла терпіти довго заради певної мети й коли знала межу, коли бачила попереду день свого звільнення [3, с. 9].

Особливе місце у творчому доробку Євгенії Сенік посідає тема безпритульних та бездомності як такого. Найповніше це розкривається в романі «Будинок із сірників, узятих із різних коробок», де події сюжету розгортаються в швейцарському будинку для безпритульних. Саме це місце стає для купки людей не лише прихистком, а й справжнім домом, сім'єю: *Ми були одне для одного і найближчими друзями, і рідними, і сім'єю і, врешті, домом. Стаючи важливими для інших, ми одночасно робилися важливими для себе, так віднаходили себе і дім у собі* [2, с. 113].

Не оминає Євгенія Сенік і загальних, вічних тем у своїй творчості: життя і смерть, свобода і самотність, сенс буття, щастя та любов. Саме в цьому почутті жінки знаходять відповіді на більшість своїх питань: *Чого бракує людям, які мають усе? Можливо, любові* [2, с. 66].

Отже, спектр досліджуваних тем та мотивів у творчості Євгенії Сенік досить широкий: від загальних екзистенційних тем до більш вузьких, як-от питання еміграції та бездомності. Це допомагає зрозуміти масштаб світогляду авторки та осягнути всю глибину її творчого доробку. Перспектива подальшого дослідження полягає в практичному застосуванні обраної теми в контексті літературного краєзнавства Луганщини.

Список використаних джерел

1. Літературознавчий словник-довідник / Р. Гром'як, Ю. Ковалів, В. Теремко. Київ : Академія, 1997. 749 с. **2. Сенік Є.** Будинок із сірників, узятих із різних коробок. Видавництво ХХІ. 2019. 352 с. **3. Сенік Є.** Країна У, або казки чужим дітям. Чернівці : Книги – ХХІ, 2016. 304 с.

УКРАЇНА МАЙБУТНЬОГО В ПОЕЗІЯХ КОБЗАРЯ

Тєніна Олександр (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Наук. керівник – доц. Шарагіна О. В.

Тарас Шевченко. Хто він? Ким є для України? Пророк чи великий мислитель, геній чи духовний наставник? Чим для нас, українців, є його творчість?

Життя великого поета складне й неймовірно загадкове. Він був заручником тяжкої долі: сирітське дитинство, нелегкі поневіряння в наймах, царські заборони та переслідування, холодні каземати та жорстокі заслання. Проте ні самодержавство, ні жандарми не зламали великого бажання жити, боротися й залишатися духовно незламним.

Єдиною зброєю в руках Кобзаря лишалося палке, могутнє слово, що підіймало з колін тисячі поневолєних та закутих:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте [1, с. 503].

Поет мріяв про вільне життя покріпаченого люду, вірив і боровся, творив і сподівався, ніколи не втрачав надію, турбувався про долю пригноблєних більше, ніж про власну. У душі митця зростало зерно мрії про ті часи, коли *розкуються незабаром заковані люди* [1, с. 470], коли не зостанеться і сліду панського на Україні, а житимуть у *сєлах у весєлих і люде весєлі* [1, с. 704] та нарешті *спочинуть невольничі утомлєні руки і коліна одпочинуть, кайданами скуті!* [1, с. 917]. І бажанню Шевченка судилося збутися: Україна скинула із себе панське ярмо через стільки років сподівань та знущань.

У творах Тараса Шевченка, ніби в чистому дзеркалі, розкривалися образи страшної дійсності, що пробуджували народ, спонукали до усвідомлення свого становища у світі.

Основою щасливого життя поет вважав волю, такою ж хотів бачити й рідну Україну:

І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі [1, с. 989].

Т. Шевченко пишався славним минулим рідного народу, захоплювався мужністю та звитягою гайдамаків, сподівався жити в країні, в якій шануватимуться мова, культура та славна історія:

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України! [1, с. 89 – 90].

Творчість Шевченкового генія стала тим живим феноменом, який і сьогодні пульсує у свідомості українського суспільства. Поезія Кобзаря – це орієнтир боротьби за власну честь і гідність, за волю й незалежність Батьківщини. Вона вчить протидіяти будь-якому насильству, крок за кроком звільнятися з полону пригніченості, зневіри, комплексу меншовартості.

Доленосні й бурхливі події в сучасній Україні свідчать, що Тарас Шевченко живе серед нас, власним прикладом надихає героїв-поборників правди гордої й незламної нації:

Борітеся – поборете!
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая! [1, с. 461].

Плекаймо, українці, Шевченкове слово! Нехай бажання жити у вільній та щасливій країні стане нашим спільним орієнтиром.

Список використаних джерел

1. Шевченко Т. Кобзар. Київ : Мультимедійне видавництво Стрельбицького, 2017. 1061 с.

ПРОВІДНІ НАРАТИВНІ СТРАТЕГІЇ НОВІТНЬОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОЗИ ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ТАРАСЮК

Уманська Тамара (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», здобувачка третього рівня вищої освіти)

Новітній філософський роман має виток в бароковому і просвітницькому дискурсі XVIII століття й акумулює надбання інтелектуальної літератури XX століття, актуалізується в українській літературі на початку XXI творчим доробком низки письменників і письменниць, зокрема Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк. Тому метою розвідки є аналіз провідних наративних стратегій сучасного філософського дискурсу в українській літературі [8].

Філософські, зокрема екзистенційні, проблеми в новітній світовій і українській літературі беруть початок з осмислення ідей філософів Н. Аббаньяно, С. де Бовуар, Ж. Бодріяра, М. Бубера, А. Камю, С. К'єркегора, Ю. Крістєвої, Е. Левінаса, Г. Марсєля, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартра, П. Тіллїха, М. Хайдеггєра, К. Яспєрса тощо, психоаналітиків Е. Левінаса, В. Франкла, З. Фроїда, Е. Фромма, К.-Г. Юнга, а також кордоцентризму Г. Сковороди та П. Юркевича.

Наприкінці XX – на початку XXI століття актуалізується українська філософська література, представлена низкою авторів і авторок, зокрема Галиною Пагутяк, Галиною Тарасюк і Мирославом Дочинцем, у творчості яких серед наративних доміант особливого поширення набуває міфологічність і параболізм, тому жанровий різновид притчі або її елементи стають їхньою частотною структуро- й сенсотвірною ознакою [8, с. 348].

О. Ставнича [6], послуговуючись спостереженнями за рисами українського філософського дискурсу Е. Соловей [5, с. 22], виокремлює такі його ознаки: «некінцевий, неаксіоматичний характер питань і відповідей; ціннісна

орієнтація пізнання; гуманістична та антропоцентрична спрямованість; розкриття процесу, шляху здобування й осягнення істин через приватний досвід як результат своєрідного позанаукового пізнання; «розчинення» філософської проблематики в повноті багатоаспектного романного наративу; тяжіння до притчевості; ускладненість образно-філософського моделювання сучасного світу; уписування в загальнокультурний контекст і водночас – зв'язок з фольклорною традицією; принцип наскрізної співмірності форми й змісту; етичний максималізм; певна соціологізація художнього мислення». До цього додаються «філософічність як домінанта образно-стильової структури твору (Ю. Суровцев), як орієнтир змістовно-проблемної спрямованості; параболічне розширення часу й простору образів, а всього змісту творів – до глобального і вселюдського; ідеалізований герой; емоційно-експресивна сугестивність та невисокий ступінь системності художньо втіленого життерозуміння (на відміну від філософії); наявність ідейно-філософського ядра; афористичність; притчевість; складний хронотоп; ідейно обумовлена діалогізація; наявність ключових образів як ідейно-образної сітки твору; художній експеримент як подолання суб'єктивності відчуття-переживання, вихід до надособового роздуму, відтак – поєднання інтенціональності та рефлексійності, аналітичності й інтуїтивних осяянь; посилена ліризація оповіді/розповіді; значний шар абстрактних та збірних понять; ремінісцентність; «питальність» та сентенційність, що підкреслюють особливу зверненість до читача; планетарність, глобальність мислення – і увага до особистого досвіду й пам'яті (філософське співвіднесення часткового й загального)». На думку Е. Соловей [5, с. 44], притчевість і філософічність або дотичні, або збігаються у філософських творах.

Екзистенційна, містична, неоготична, неоміфологічна філософська проза Галини Пагутяк постмодерної доби художньо переосмислює проблеми буття, філософії життя та смерті, інколи зображуючи межовий стан героїв. «Магічне плетиво її слів чарує й спокушає станом глибокої медитації, де можна знайти або вихід із зачарованого кола проблем, або...

Прозу Галини Пагутяк справді важко читати, але коли вже вчитаєш – не відірвешся, смакуючи кожну сторінку, як добре вистояне червоне вино» [4, с. 2]. Філософічність виявляється в трансформації ідей Григорія Сковороди, авторській міфологічній інтерпретації екзистенційних проблем. Удосконалюючи власні наративні стратегії письма, серед яких герметизм, пролепис, використання онейротопів, параболічність і притчевість, засоби створення заголовкових комплексів, письменниця створює свій неповторний неоміфологічний філософський ідіостиль.

Досліджене дає підстави стверджувати, що збірка мініатюр і сповідь серця Мирослава «Єдин» у притчевій формі відкриває нам інший світ, чи інший духовний вимір світу, «граціозно вглиблений» (Василь Стус), інтелектуально насажений, філософськи полівалентний. Індивідуальні особливості світосприймання та художнього осмислення спричиняють перевагу у творчому доробку автора притчевих форм, якими просякнуті заголовки новел, їхня структура, образна система. У збірці наявні всі ознаки постмодерної притчевості, зокрема параболічність, метафоризація, полісемантичність, двоплановість, ускладненість часопростору, міфологічне світовідчуття, біблійна символіка, моральний експеримент.

Соціально-філософські притчеві твори Галини Тарасюк, демонструючи концепцію авторефлексивного постмодерного твору, акцентують увагу на поліваріативному пошуку відповідей на «вічні» питання, збереженні моральних цінностей у сучасному світі, художньо досліджують проблему існування людини в «контексті сучасного життя». Притчевість є системотвірною для її прозового доробку, маючи такі ознаки, як біблійність на ґрунті національної міфології, тобто «українізація». Інтерпретація християнського релігійного дискурсу є філософським міркуванням Г. Тарасюк над загальнолюдськими проблемами буття, причому загальнолюдські ідеї осучаснені через національне осмислення. Гротескний катарсис допомагає всебічно висвітлити проблеми

апокаліптичності буття, фальшивих цінностей і окреслити шляхи відродження людського в людині [7, с. 8].

Особливістю нарративу філософської прози початку ХХІ століття виявляються через постмодерне художнє осмислення філософських проблем буття, схильність персонажів і оповідача до глибоких роздумів, рушієм сюжету стають розвиток і протиборство ідей, що представляє жанр притчі (Мирослав Дочинець, Галина Пагутяк, Галина Тарасюк), неоміфологічний філософський роман (Галина Пагутяк), «маленький» філософський роман (Галина Тарасюк), філософські новели й романи (Галина Пагутяк, Мирослав Дочинець, Галина Тарасюк), а провідним художніми прийомом і лейтмотивом стає діалог із традицією та філософськими, релігійними, етичними концепціями [8, с. 380].

Отже, розвідка сприяє розумінню того, що творчий доробок Мирослава Дочинця, Галини Пагутяк, Галини Тарасюк у притчевій формі відкриває нам інший світ, чи інший духовний вимір світу, інтелектуально наснажений, філософськи полівалентний, оскільки ідіостиль письменника надає перевагу філософському осмисленню дійсності, яким просякнуті заголовки творів, їхня структура, образна система, нарративні стратегії.

Список використаних джерел

1. Артюх А. Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernim svete* : Konference mladých slavistů III. Praha, 2008. С. 117 – 124. **2. Баран Є.** Зоїлові трени : літературно-критичні тексти. Львів, 1998. С. 98 – 100. **3. Ковалів Ю.** Літературознавча енциклопедія. Т. 2. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с. **4. Пагутяк Г.** Діти. *Діти : повісті і роман*. Київ : Рад. письменник, 1982. С. 13 – 60. **5. Соловей Е.** Поезія пізнання : Філософська лірика в сучасній літературі. Київ : Дніпро, 1991. С. 5 – 86. **6. Ставнична О.** Епістемологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL : <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>. **7. Тарасюк Г.** Трепанация : *Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю*. Бровари : Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006.

320 с. **8. Уманська Т.** Наратив філософського прозового дискурсу початку ХХІ століття (на прикладі творчості Мирослава Дочинця, Галини Пагутяк, Галини Тарасюк). *New development horizons of philological science : Scientific monograph.* Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 496. С. 346 – 381.

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ БОРИСА ГРІНЧЕНКА НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Усипенко Галина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка другого рівня вищої освіти)

Науковий керівник – проф. Нікітіна А. В.

Текстоцентричний підхід є необхідною умовою досягнення нової якості мовної освіти в сучасній українській школі. Лінгводидактичні дослідження й практична робота на уроках доводять, що текст як головний засіб навчання української мови спрямований на досягнення основних очікуваних результатів, визначених навчальними програмами.

Саме в тексті реалізують свої функції різноманітні мовні одиниці, текст є вираженням думок і почуттів автора, текст об'єднує учасників спілкування, навколо тексту вчитель організовує навчальний діалог, формулює пізнавальні й творчі завдання для учнів. Це вимагає уважного ставлення словесника до вибору текстового навчального матеріалу, прогнозування дидактичних можливостей тексту відповідно до теми й мети конкретного уроку, урахування готовності учнів сприймати зміст тексту й розуміти роль мовних одиниць у ньому.

Вибір тексту як засобу навчання передбачає дотримання дидактичних принципів, вимог компетентнісного навчання, відображених у змістових лініях шкільних програм, використання міжпредметних зв'язків або інтеграції споріднених освітніх компонентів, зокрема української мови, літератури, мистецтва. Тільки за таких умов можна формувати

мовну особистість учнів, яка комунікативно виправдано вміє користуватися мовними засобами в усіх сферах суспільної діяльності, спираючись на багатство рідного слова.

Закономірно, що на уроках української мови вчителі-словесники пропонують учням тексти з творів українських письменників. Часто це тексти, які вже відомі учням з уроків літератури, але призначення тексту з художнього твору на уроці мови має свої особливості, що залежить від визначеної мети й прогнозованих результатів навчання.

Так, відповідно до програми для 11-го класу [1] учні повинні навчитися готувати тексти публічного виступу, виступати з промовами, аргументовано доводити власні думки, переконувати опонентів. У процесі підготовки до написання тексту публічного виступу на тему «Таємниці ментальності українців» пропонуємо учням проаналізувати тексти з творів видатного українського вченого, педагога, письменника Бориса Грінченка, 160-річчя від дня народження якого ми відзначаємо в 2023 році.

Вибір текстів Бориса Грінченка зумовлений актуальністю їх ідейно-тематичного спрямування й метою уроку, яка полягає в формуванні готовності до написання тексту публічного виступу; виробленні вмінь критично аналізувати необхідну інформацію, сприймати надбання культури як цінності; в удосконаленні вмінь аналізувати й оцінювати досягнення національної культури, мови, історії, простежувати зв'язок між минулим та сьогоденням; у формуванні стійкої потреби громадянської повинності й відповідальності за свої вчинки; розвитку духовної культури особистості; вихованні національної свідомості та гідності, любові до рідного краю, поваги до культури та історії нашого українського народу [1].

На уроці використаний епіграф з поезії «Зернятка»:
Щастя хочеш ти зазнати? // Щастя дурно не дається: // Тільки той його придбає, // Хто за його в бої б'ється. // У великім нашім бої // За нового дня світання // Тільки й можна мати щастя, // Варте людського бажання (Б. Грінченко).

Робота з епіграфом уроку передбачає відповіді учнів на такі запитання: 1. Яку мудрість життєвого досвіду передає

нам Б. Грінченко в поезії «Зернятка»? 2. Що для вас є щастям?
3. Якими є складники щастя для сучасного українця?

Під час уроку учні аналізують уривок з уже відомого їм твору «Олеся» Бориса Грінченка (текст зображений на мультимедійній дошці; звучить музичний твір «Мелодія» Мирослава Скорика).

Олеся зосталася сама. Вона постояла ще кілька хвилин. Обличчя було бліде. Але вона не боялась. Вона вийшла з-за куца і пішла попід лісом зовсім не в той бік, де було її село.

Ішла так, мов не бачила татар. Але татари її побачили. Вони кинулись до неї. Олеся скрикнула й побігла щосили далі. Та бігла вона недовго. За хвилину татари наздогнали її, щось закричали, загукали, їх було чоловік тридцять. Вони зупинились і почали проміж себе джержкотіти. А далі один високий підійшов до дівчини. Він загомонів по-нашому, але так погано, що Олеся ледве розібрала, що він каже:

– Хороша дівчина! Хороша дівчина! Ми тобі нічого не зробимо, пустимо на волю, тільки ти нам скажи, де тут є село? (Б. Грінченко).

Бесіда за текстом містить такі запитання: 1. З якого твору уривок тексту? 2. Чи відомий для вас цей твір? Порівняйте своє сприйняття тексту раніше й зараз. 3. Що вразило вас у образі цієї дівчини? (її сміливість, сила українського духу, любов до рідної землі, прагнення захистити односельців). 4. Які риси характеру притаманні дівчині? (мужність, передбачливість, мудрість, стійкість, безстрашність, високий патріотизм, готовність до самопожертви заради збереження життя близьких людей). 5. Пригадайте, чим закінчився твір? (вона завела ворогів в болото й поплатилася за це своїм життям; врятувала жителів села). 6. Прокоментуйте слова автора твору «Кожен повинен боронити свій рідний край, не жаліючи життя!». 7. Чим актуальний для нашого сьогодення цей твір?

На основі аналізу тексту учні виділяють таку рису ментальності українців, як готовність до захисту рідної землі, жертвовність.

Тексти великого українця Бориса Грінченка особливо важливі зараз, коли українці виборюють своє право бути

вільними, відстоюють свою культуру. Учням запропоновано провести паралелі між основними думками, висловленими в творах Бориса Грінченка, і думками в творах сучасних письменників. Наприклад, виконати таке завдання: прокоментувати вислів письменника Володимира Вакуленка з Харківщини, який загинув під час окупації навесні 2022 року: *«У небі привітав мене невеликий журавлиний ключ, і крізь їхнє «курли» ніби чулося: «Усе буде Україна! Я вірю в перемогу!»* та визначити, яка риса ментальності українців відображена в цьому вислові (віра й надія).

На цьому уроці учні аналізують ще один текст Бориса Грінченка з твору «Каторжна»:

Сільські парубки задивлялися «на її стан високий, рівний, на її очі темні, на коси чорні, на брови...». Зауважив те все й хлопець-шахтар, що грав на вечорницях, куди мачуха послала Докію за позичкою. Він вперше заговорив до неї по-людськи. І відтепліле серце потягнулося на поклик юнака – дівчина покохала щиро і віддано. Усю нерозтрачену любов свого серця віддала Докія Семенові.

Здобувачі освіти відповідають на запитання: 1. З якого твору цей уривок? 2. Що змінило Докію? 3. Яке почуття зародилося в дівчини? 4. Поміркуйте, чи змінює кохання людину? 5. Поясніть значення для людини такого поняття, як любов.

Учні виконують таку роботу:

1. Визначають таку рису ментальності українців, як здатність вірно любити, робити добро.

2. Міркують, як зберігати ідентичність (говорити українською мовою, захищати свою свободу та територію, шанувати та користуватися традиціями та звичаями свого народу, поважати національні та народні символи).

3. Висловлюють свої думки щодо таких питань: 1. Хто такий справжній українець? 2. А чи вважаєте ви себе справжніми українцями? Чому? 3. Що ви робите для нашої Перемоги? 4. Чи достатньо нам лише матеріальних ресурсів для того, щоб був мир? Чому?

4. Роблять висновки:

Українці завжди прагнули захищати свою свободу: це свобода слова та вибору. Адже дійсно, хто може чітко висловити свою позицію та відстоювати власні погляди, є вільною людиною. Ця особистість уже буде переможцем, бо відстоює свої інтереси, погляди та честь.

Отже, використання творів Бориса Грінченка на уроках української мови відповідає принципу текстоцентризму, сприяє не тільки розвитку пізнавальної активності учнів, але й вихованню в здобувачів освіти ціннісного складника ключових і предметних компетентностей, розвитку мотивації в опануванні української мови, у прагненні наслідувати в своїх вчинках найкращі риси нашого народу.

Список використаних джерел

1. Українська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10–11 класи: рівень стандарту. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>.

ОБРАЗ СМЕРТІ У КНИЗІ «З ЛЮБОВ'Ю, ТАТО» В. ПУЗІКА

Шарагіна Ольга (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, завідувачка кафедри слов'янської та романо-германської філології)

У сучасних літературознавчих дослідженнях відзначається аналіз та інтерпретація образу смерті крізь призму екзистенціалу війни. Науковці наголошують на бутєвих вимірах людини в сучасному суспільстві в стані активного повномасштабного вторгнення.

Так, Т. Білокур досліджує літературні рефлексії смерті як наслідок війни у творчості сучасних українських письменників і вказує на те, що вона «стає важливим фоном для розкриття глибинних екзистенційних питань» [1]. В. Зінченко визначає художню репрезентацію смерті як екзистенційного феномену, підкреслюючи, що «війна

не лише фізичний конфлікт, але і психологічний, моральний, існувальний виклик для індивіда» [2], який створює передумови відходу у засвіти. О. Іваненко, аналізуючи мілітарний дискурс у сучасній українській літературі, підкреслює, що «війна розглядається не лише як зовнішній конфлікт, але і як внутрішній стан існування» [3]. Це вказує на те, що війна може викликати внутрішні трансформації та пошук сенсу, унаслідок чого людина може вступити у фазу психологічної кризи та нестабільності, що призведе до летальних наслідків. Л. Хоменко у праці «Сучасні українські публіцисти та їхні трактування війни» [5] аналізує трактування образу смерті, звертаючи увагу на екзистенційний аспект людської реакції на війну. Смерть в есеїстиці ставить публіцистів перед важливими етичними та екзистенційним вибором.

Аналогічні наукові розвідки наявні у студіях Ю. Гнатюка, О. Горбунової, І. Кравченка, І. Левченка, О. Мельникової, Н. Тарасенко, І. Павленка, М. Федорова, у яких трактування образу смерті зумовленої війною репрезентує глибокий екзистенційний вимір і впливає на існування індивіда та суспільства загалом.

Смерть завжди була однією з ключових тем у літературі та мистецтві, особливо актуальною в умовах сучасних геополітичних подій. Світ отримує складні виклики, які зумовлюють низку проблем, пов'язаних зі збройними конфліктами та війнами.

Мета нашої доповіді полягає в декодуванні образу смерті в сучасній публіцистиці, зокрема в книзі «З любов'ю, тато» В. Пузика.

Образ смерті як маркер зла посів одне з провідних місць у публіцистиці В. Пузика, він «у першу чергу пов'язаний з тлінністю тіла і порушенням його цілісності, але смерть у контексті індивідуальної душі чи колективної душі (основоположної моральності) постає вже як абсолютне зло іншого порядку (там само)» [4, с. 35].

Вражають розповіді дітей про загибель їхніх батьків, зокрема тата від руки окупанта. Маємо свідчення Аліси: «Я – Аліса / Мені чотири роки / Я живу в бункері / Зараз

з військовими / У цьому місті мені не подобається / Я хочу додому / до своїх іграшок / Я хочу до бабусі та дідуся / Хочу в садок до друзів / Три дні я не бачила мами / **Мій тато** лежить у дворі / Моя мама казала: тато на небі / Він дивиться на мене й усміхається / Але я не хочу, щоб він був на небі, <...> Я не хочу його на небі / і не хочу щоб з нього росли дерева / Я хочу поруч, / щоб зараз, / щоб вдома / І мама і тато і я / І дідусь і бабуся / І песик Лахматик / І вся наша щаслива сім'я» [5, с. 35]; Макарія: «Я – Макарій / Мені сім років / І у мене немає дому <...> **Мій тато** зник кілька тижнів тому / Коли пішов шукати авто / Ми не можемо покинути місто – / Маріуполь в оточенні пів сотні днів» [5, с. 35]; Марічки: «Я – Марічка з Бучі / Мені було дванадцять / Мені сказали стояти / Зав'язали руки та очі / Мамо ти де? Мамо? / Маму забрали в хату / Тато ти де? Тато? / **Тато** лежить у калюжі / на вулиці дідусь та бабуся / Розстріляні упритул / Я пам'ятаю собаку / Що тікала в лісосмугу / Я не хотіла вмирати / І братик мій не хотів» [5, с. 35 – 36]. Найбільше вражає монолог ненародженої дитини: «У мене не буде імені, / У мене не буде сім'ї / Я мав народитися в квітні / Здається в Ірпені / Я не стану синочком маминим / Я не стану синочком татовим / Я їх не побачу ніколи / Я чув лише голоси / Я їхав у своєму животу / Вона шепотіла мені: / Все буде добре котику... / Я загинув на початку війни» [5, с. 37]. Займенник «я» підкреслює усвідомлення та ідентифікацію себе як повноцінної особистості, у якої нахабно забирають життя. Це правдиві факти, які підкреслюють звірство та відчуття безкарності в народі-окупанта, що з лютого 2022 року й до сьогодні винищує мирне населення України.

Втрати є непоправними: внаслідок ракетного удару вісімнадцять поранених і п'ятеро загиблих, серед них тримісячна дитина [5, с. 54]. Війна не обирає, хто має жити, вона забирає усіх: потрібно збирати / трупи солдат / потрібно шукати дітей / під завалами власних кімнат / потрібно іти крізь сльози та дощ / потрібно іти уперед [5, с. 89]. Художній повтор «потрібно» підкреслює нагальну потребу людині залишатися при здоровому глузді, адже ті втрати, які в час прогресивних технологій має українське суспільство та й

світове загалом, не можуть бути виправданими. Як жахливо звучать наступні слова: « – Валера, а чому ти не спиши? – підходить до мене мама. – Боюсь! – відповідаю. – Чого? – вона кладе мені руку на голову, гладить волосся. – **Смерті...** – шепочу я ледь чутно. І, ніби вона не знає, продовжую: – *Ми всі помremo*» [5, с. 130]. Усвідомлення смерті дитиною, розуміння, що вона може настати будь-коли, готовність її прийняти – все це актуалізує увагу на тому, що люди забули своє призначення на цій планеті: народжуватися, щоб жити, а не вмирати у віці немовля.

Безсоння мучить і бійців на передовій, які щодня мають втрати у своїх батальйонах: «*Мох, мій напарник, не спить уже дві доби. Каже: не хочу. Каже: задовбали ці сни про смерть*» [5, с. 154]. Поранені хлопці, які повертаються з передової, часто не можуть спати, їх мучать кошмари – посттравматичний синдром.

Саме тому В. Пузік, який на межі життя і смерті щодня, хвилюється про свого сина: «*У липні я завжди думаю про смерть. Особливо коли йде другий десяток чисел. Через кілька днів йому має бути тринадцять*» [5, с. 152]. Він усвідомлює те, що найцінніше в його житті може безжально забрати російська ракета запущена так званим «братським народом». Автор розуміє усі ці ризики, часто у своїх спогадах констатує про втрату побратимів: «*У дверях убивають найчастіше. Це зона **смерті** для того, хто заходить першим*» [5, с. 186]. На бойових завданнях доводиться втрачати найкращих – цвіт нації.

Художній аналіз образу смерті в контексті війни крізь призму провідних екзистенціалів буття – перебування «на межі», свідчить про важливість і актуальність порушення проблематики життя і смерті, де остання постала репрезентантом внутрішнього болю, горю та страждань не лише однієї людини, а нації загалом (маленькі діти, ненароджені діти, вагітні жінки, бійці-побратими тощо).

Список використаних джерел

1. Білокур Т. Літературні рефлексії війни у творчості сучасних українських письменників. *Літературознавчі студії.*

2019. № 56. С. 35 – 43. **2. Зінченко В.** Війна та література : екзистенційні виміри. *Літературознавчі студії*. 2016. № 47. С. 111 – 119. **3. Іваненко О.** Мілітарний дискурс у сучасній українській літературі : аналіз та інтерпретація. *Літературознавчі дослідження*. 2015. № 3. С. 74 – 83. **4. Мирончак К.** Зустріч зі смертю : способи організації життєвого досвіду. *Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології*. Імекс-ЛТД : Кропивницький. 2020. 136 с. **5. Пузік В.** З любов'ю, тато. Київ : Лабораторія, 2023. 216 с. **6. Хоменко Л.** Сучасні українські публіцисти та їхні трактування війни. Літературознавчий аналіз. *Український літературознавчий журнал*. 2017. № 1(40). С. 141 – 152.

ТВОРЧА СТОРІНКА

Борисенко Вікторія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Миргород, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Консультант – доц. Безгодова Н. С.

ВІРА, НАДІЯ, КРОВ

Лютневий ранок не забудь нам, ні:
Він б'є набатом, кров пульсує в скронях.
Над Україною нависла чорна тінь.
Стискає воїн автомат в долонях.

Горять міста, палає небокрай,
Не зна земля вкраїнська супокою.
Війна, як крук, зловіщими крильми
Нависла й нищить світ ворожою рукою.

Але завзяття не зламати, ні!
Стоять бійці за правду і за волю,
Не спопелять їх душі у вогні,
Виборюють майбутню кращу долю.

Не згасла віра, і надія є,
Весна добра уже не за горою.
Замайорить блакитно-жовтий стяг,
І вмиється земля травневою росою.

МОЛИТВА МАТЕРІ

Летить молитва в сиві небеса,
У полум'ї вогню душа згорає.
Син на війні. Як серденько щемить...
В очах сльоза... І Бога лиш благає.

Летить молитва, пташкою летить,
Туди, де гАряче, вона це добре знає.
Молитва Матері – найкращий оберіг,
Що у бою покровом захищає.

Летить молитва в далеч, в синю вись,
Слова влітаючи в мотив нестримний.
Весняним зелом вкриється земля,
І син повернеться живим у край наш мирний.

РОЗСТРІЛЯНИЙ ФЕНІКС УКРАЇНИ

Венгеренко Микола (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач першого рівня вищої освіти)

Консультант – доц. Клещова О. Є.

Мова – не тільки спосіб спілкування, але й душа нації, символ її ідентичності та культурної спадщини. Протягом більш ніж чотирьох століть історії України московити намагалися загасити полум'я нашого «фенікса».

Усе почалося в 1622 році, коли російський цар Михайло наказав спалити всі примірники «Учительного Євангелія» [5]. Далі був указ Петра I про заборону друку книг українською, переклад державних постанов з української на російську, указ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії.

Населенню Малоросії.

Валуєвський циркуляр, Емський указ, переслідування діячів «українізації», обов'язкове вивчення російської в республіках т. зв. СРСР – список можна продовжувати довго, але у всіх цих варварських проявів одна мета – знищити українську мову.

Мововбивство – це лінгвоцид. Ярослав Радевич-Винницький у монографії «Лінгвоцид як форма геноциду» зазначає, що «лінгвоцид – це свідоме, цілеспрямоване нищення мови як головної ознаки етносу – народності, нації. Він є передумовою масової манкуртизації та винародовлення народу. Без лінгвоциду неможлива втрата народом історичної пам'яті, етнічного імунітету, національної самототожності» [3, с. 8]. У праці обґрунтовано твердження, що дослідження лінгвоциду не може бути всеохопним у межах лінгвістики (соціолінгвістики, психолінгвістики, етнолінгвістики) – його різноаспектне вивчення можливе тільки в українознавстві як цілісному комплексі наук про Україну й українство і

як філософії, політиці та педагогіці національного і державного буття українського народу. Ярослав Радевич-Винницький вважає, що неспотворена правда про нищення української мови поневоловачами України має стати невід'ємною складовою історичної пам'яті українців, їхньої національної свідомості, а подолання наслідків лінгвоциду – одним з напрямків діяльності української держави та розвитку українського суспільства. Учений розглядає окремі аспекти лінгвоциду та глобалізації на світовому та регіональному рівнях у проєкції на українську реальність, їх етнічно-субетнічні особливості, стан та перспективи українського мовно-інформаційного простору, можливості ренаціоналізації України в умовах глобалізації.

Багато українців не знають про лінгвоцид, який наші сусіди проводили століттями, а закріпили документально майже 100 років тому. В 1928 році українські лінгвісти розробили «Скрипниківку» – соборний український правопис, який проіснував усього 5 років. Потім його замінили на «совєцький» аналог, через «зайву націоналістичність».

З правопису прибрали все, що відмежовувало українську мову від російської. Зараз слова на кшталт «авдієнція», «діялект», «матеріал» [1] звучать незвично, але саме так могли розмовляти теперішні носії української нації. Московити зросійщили назви міст, а калька настільки міцно засіла у суспільстві, що ми не можемо позбутися її досі.

На теоретичній ділянці – в націоналістичній теорії самообутності розвитку української мови, в пропаганді відриву її від загального процесу мовного будівництва в СРСР, а насамперед – відриву від мови російського пролетаріату; у відкиданні інтернаціональних термінів у мові, що прикривалося націоналістичною теорією “народності”. |

Резолюція комісії НКО в справі перевірки роботи на мовному фронті на доповідь тов. Хвилі “Націоналістична небезпека на мовному фронті й боротьба проти неї” (26 квітня 1933 р.)

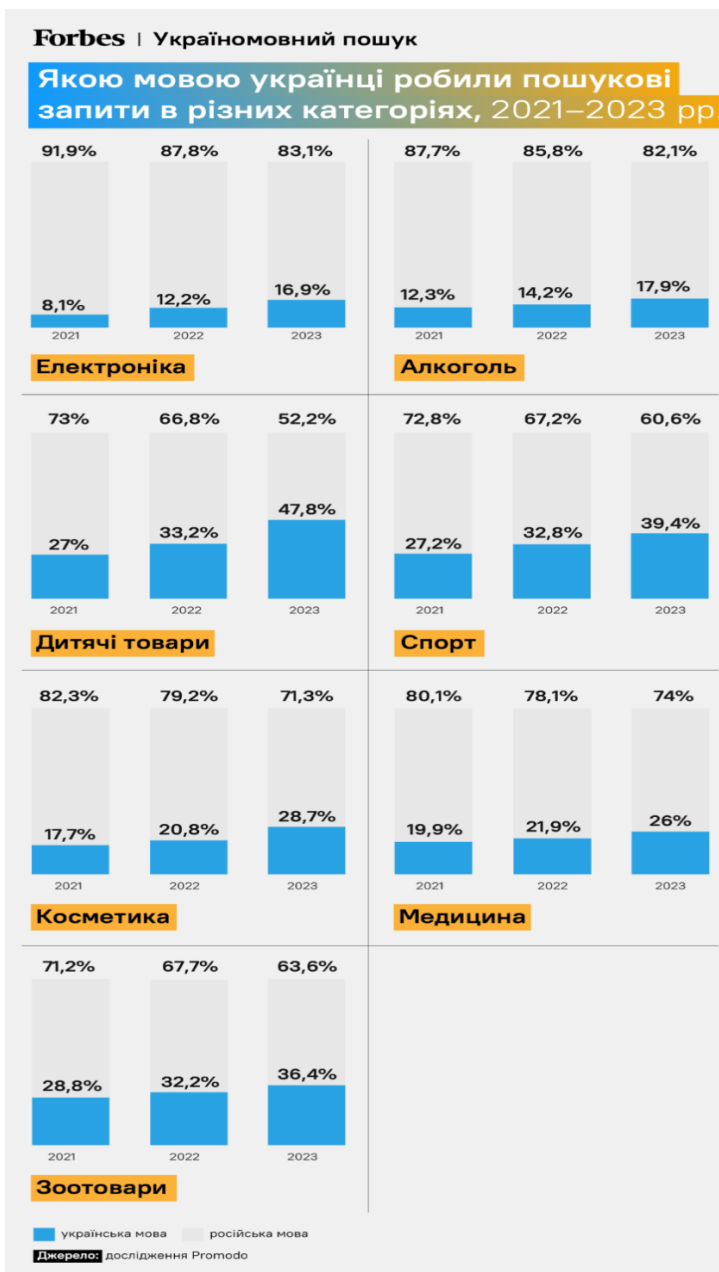
Щоб не бути невігласом у мовному питанні, то варто прочитати працю Масенко Лариси, Кубайчука Віктора, Демської-Кульчицької Орісі «Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду» (2005 р.) [4], де вміщено документи й матеріали, що стосуються мовної політики радянського керівництва на теренах України, які проливають світло на підступне втручання у внутрішній розвиток української мови, спрямоване на штучне зближення її з російською і знищення як незалежного мовного утворення. У книзі розкрито специфіку лексикографічної, термінологічної й правописної практик радянського періоду, метою яких, починаючи з 30-х років ХХ ст., було поступове вилучення питомих рис української лексики, фразеології і навіть деяких словотвірних і граматичних форм та заміна їх кальками з російської мови. Автори на базі корпусу документів і матеріалів уклали реєстр репресованої лексики.

До 2014 року багато хто з нас не знав справжньої історії країни, тому що в освітніх закладах подавали вихолощену та «причесану» версію, у якій майже нічого не було про лінгвоцид або вікові протистояння москвитів з українцями. Усього 9 років тому в багатьох українців почали відкриватися очі, і пелена «братнього зв'язку», нарешті, розсіялась.

Московитам не вдалося виконати завдання на 100%, але посіяні зерна дали свої плоди, і майже на десятому році військової агресії «не дружнього сусіда», ми досі чуємо фрази: «Какая разница?», «Мне так удобно», «Від переходу на українську нічого не зміниться»...

Опитування показують, що багато людей почали розмовляти українською, але ситуація не така обнадійлива, як може здаватися.

Дослідження маркетингової компанії «Promodo» показує [2], що кількість запитів українською мовою в пошуковій системі «Google» зараз становить 30%. А в 70% випадків використовується, на жаль, російська й користувачі читають московитські ресурси.

Не можна заперечувати наявність позитивної динаміки, але темпи зростання не такі великі, як хотілося б. Сподіваюсь, що найближчим часом Google зробить локальну базу для України й перестане підмішувати у видачу російські сайти.

Кожен українець, який досі не відповів на запитання: «Хто я?», повинен нарешті це зробити. І зрозуміти, що саме мова – код нації. Українська – не просто державна мова або сума випадкових діалектів, а потужний інструмент, якого найбільше боїться наш запеклий ворог. Саме в момент усвідомлення відкриється сенс крилатої фрази: «Ніщо не зупинить ідею, час якої настав...».

Висновкуємо: нині ми відповідальні за життя майбутніх поколінь і наша мова – наш «фенікс», наша «неопалима купина» – яка демонструє стійкість, незнищенність, є дійсно символом безсмертя; і знов щоразу (скільки б її не знищували, не плюндрували) постає з попелу й засяє з новою силою, та так яскраво, як ніколи раніше.

Список використаних джерел

1. Ідея Олександрівна. Як правильно знищувати мову / Мовні репресії в Україні ХХ століття. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=WYjEhxeltaA>

2. Маранчак М., Шаріпов О. Мова має значення. Майже 26 % пошукових запитів у e-commerce – українською, а буде більше. Аналітика за галузями від Promodo. URL : <https://forbes.ua/company/mova-mae-znachennya-mayzhe-26-poshukovikh-zapitiv-u-e-commerce-ukrainskoyu-a-bude-bilshe-analitika-za-galuzyami-vid-promodo-28102023-16925>

3. Радевич-Винницький Я. Лінгвоцид як форма геноциду. Київ : Укр. вид. спілка ім. Ю. Липи, 2011. 78 с.

4. Українська мова у ХХ сторіччі : історія лінгвоциду. Документи і матеріали / упорядн. : Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька ; за ред. Л. Масенко. Київ : Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2005. 399 с.

5. Як боролися з українською мовою. Хроніка заборон за 400 років. *Історична правда*. 3 липня 2012 року. URL : <https://www.istpravda.com.ua/digest/2012/07/3/89519/>

УНІКАЛЬНА УКРАЇНСЬКА

Корнєва Дана (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Консультант – доц. Клещова О. Є.

Такі ми є, українці, що говорити про своє, рідне, особливе, можемо безкінечно. І робимо це натхненно, із задоволенням, гордістю. Сьогодні, як ніколи саме так варто говорити про наш національний код, національну ознаку – про нашу мову, її красу, багатство та історію. Саме ці характеристики роблять її унікальною з-поміж інших мов світу.

Я глибоко переконана, що у нації з красивою душею просто не може бути некрасивої мови. А наша мова – найкраща. У чому ж її унікальність? Українська входить до 30 найпоширеніших мов світу. Сьогодні нею говорять понад 45 мільйонів людей. На відміну від решти східнослов'янських мов, наша має сім відмінків. Особливістю української є кличний відмінок. За розвитком вона стоїть на щабель вище, ніж інші індоєвропейські мови. Учений Василь Кобилюх зазначав, що однією з ознак унікальності нашої мови є її давнє походження, адже сформувалася вона ще у X – IV тисячолітті до нашої ери, належить до старописемних мов і походить із санскриту. Чи багато хто з нас знає, наприклад, про те, що перші слова з української мови були записані ще у 448 році нашої ери? Це зробив відомий візантійський історик Пріск Панікійський (Панійський), коли прибув на територію сучасної України в таборі володаря Аттіли. Саме тоді він записав слова «мед» і «страва».

Унікальність української мови полягає й у вимові звуків. Можна сміливо стверджувати, що більшість слів із літерою «г» ніколи не вимовлять з першого разу, наприклад, поляки й росіяни, бо такого звуку просто немає в їхніх рідних мовах. Не українці ламатимуть голову й над прочитанням слів, у яких наші «и» та «і» стоять поряд. Лише почитайте ось це: «Привіт, привиде! Ти знайшов свіжий привід і прийшов місити замети

сірими калюжами вулиці?» Українська любить і шанує м'які склади із «ж» та «ш». У неукраїнця язик заплутається, читаючи ось таке: «Шість жінок після подорожі нашіптували одна одній ніжні слова про свіжі суші й чужі гаражі». Ось, наприклад, поляки «ч» вимовляють «супер» твердо. А ми, українці, по-особливому: і не надто твердо, і не надто м'яко. Говорячи про унікальність нашої мови, просто неможливо не згадати про «свічечку» букви «І», адже такої літери немає в жодній слов'янській абетці. Згідно з офіційними версіями, в українському алфавіті вона з'явилася ще в 1873 році, а звук «ї» існує вже понад тисячу років. Винятковість української мови підтверджує її багатство. «Українці – стародавній народ, а мова їхня багатша і всеосяжніша, ніж перська, китайська, монгольська і всілякі інші», – зазначав Евлія Челебі, славетний турецький мандрівник і письменник. З його словами важко сперечатися, адже наша мова характеризується великим лексичним багажем, фразеологічними зворотами, приказками і прислів'ями. Так, у «Короткому словнику синонімів української мови», де зібрано 4 279 синонімічних рядів, найбільше синонімів має слово «бити» – аж 45! «Родзинкою» української є й те, що вона має безліч зменшувальних форм. Навіть своїх ворогів у державному гімні ми називаємо «воріженьками». Саме наша мова має у своєму складі «дзеркальні» слова – паліндроми. Та найбільш характерною особливістю, яка робить українську унікальною, є її милозвучність. Найкращою оцінкою милозвучності сьогодні, на наш погляд, є те, що українську пісню, без перебільшень, наспівує увесь світ. Навіть не знаючи нашої мови!

Дуже втішає та обнадіює той факт, що світ усе ж почув українську. Прикро, що за це нам доводиться платити занадто дорогу ціну. Саме тому сьогодні, як ніколи, важливо, щоб ми, українці, нарешті самі усвідомили неповторність своєї мови, щоб українська звучала в усіх куточках нашої планети. Щоб наша мова була не просто історичною пам'яткою, а функціонувала: жива, самобутня, унікальна. Зрозуміймо: володіти та спілкуватися можна багатьма мовами, але жити тільки однією.

«КОБЗАР» В ОКОПАХ

Корчемна Ангеліна (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Він все сидить.... Поблизу чути канонади ворожої артилерії, але йому не до того... Змучений, схудлий, та з залізною міццю й безстрашним вогнем в очах... Він – український воїн.

Язика полум'я підкрадаються ближче й ближче, та чоловік не зважає на них.... У його руках – священна книга народу України, «Кобзар». Як мантра, звучать в думках пророчі слова Батька української нації – невмирущого Тараса: *Борітеся – поборете, / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая!* [2, с. 161]. І він бореться... Пліч-о-пліч з побратимами, невтомно звільняючи від кігтястої руки загарбника кожен клаптик рідної землі – тієї, яка пахне благодаттю й окрайцем свіжої хлібини на столі.

Тут, в окопі, Кобзареві твори набувають особливого змісту й породжують нестримне прагнення перемогти за будь-яку ціну, бо ж: *«Нема на світі України, / Немає другого Дніпра....»* [1, с. 158].

З очей захисника капають гарячі сльози, коли він міцно притискає до серця оту маленьку книжечку в шкіряній обгортці.... А ворог не спить... Та дарма! Хай що буде, воїн нізащо не випустить з рук палкий збірничок Тарасових заповідей! Із цими текстами навіть на сирій, окропленій загарбницькою кров'ю, обвугленій землі дихається легше.

Постає дивовижна картина. Вечорі... Довкола тиша. Жовтогаряче сонце запалює небесну блакить, стрункі соняхи підіймають свої тендітні голівки й тягнуться у височінь... Такий вигляд має свобода. А може, то вже не уява, а дійсність? Боець не знає. В його душі одне переконання: *В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля!* [1, с. 158].

Сонце сідає за небосхил, і воїн проводить його поглядом.
Відчуває: скоро розпочнеться бій. Знову втрати, знову біль...
Знову...

Але це буде потім... А поки: у його руках «Кобзар»,
у душі – шалена жага до перемоги, у серці – невпинна віра в те,
що «завтра» обов'язково настане.

Список використаних джерел

- 1. Шевченко Т. Г.** Кобзар. Вибрані твори : пер. їдишем Давида Гофштейна. Київ : Дух і Літера, 2018. 424 с.
- 2. Шевченко Т. Г.** Кобзар : повна збірка. Харків: Школа, 2022. 352 с.

Лугань Червлена (Марія Руднєва) (Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради Луганської області, здобувачка загальної середньої освіти, очно-заочна школа КЗ «ЛОМАНУМ», секція «Українська література», вихованка)
Консультант – уч. Уманська Т.О.

ІЗ ЗБІРКИ «ПИРОГОВІННЯ»

Поля
прикрашені лініями –
рівними й кривими;
орнаментами,
зазвичай плечовими.
Це добровольці поля вишивали
і йдуть шити далі.

Виє Східна й Південна земля,
помережана вся руками.
З телефона на мене дивиться чоловік –
скажіть, хто вчив його вишивати?
Звідки він знає про ці візерунки,
звідки знає, як втримати нитку,
звідки в нього таке відчуття тканини,
тонке – як відчуття жінки?
Чому він говорить про книги,
яких не існує,
авторів,
які жили і вмирили мільйони років?
Він так вперто щось собі там говорить.
Послухати...
Розділити...

– Мене вчили ті, хто приходить в ночі.
Ті, що стоять біля ліжка в усі хвороби,
ті, що тримають на цьому світі
– інших, на щастя, ще не відкрили, –

вони говорили, що нам не потрібні уміння,
що наша сумлінність навіть краща за воскресіння,
говорили, розрізаючи ночі, говорили,
що прийшли надовго,
говорили, що нічого не повториться знову,
говорили і все говорили,
говорили так, що хотілося спати
і не прокидатися.
Не прокидатися.
Свобода, любов і терпіння.
Довго-довго щось говорили.
А ми собі спали.
І досі не прокидалися.

Поля
прикрашені лініями –
рівними й кривими;
орнаментами,
зазвичай плечовими.
Добровольці поля вишивали.
Йдуть шити далі.

ВИ-ХОВАННЯ

«Боже який страх
Кого ми виховали
Ви готові до смерті
Ви готові до жертви
Ви готові дивитися
Ви ладні го-во-ри-ти
Взагалі хіба ми вас виховали?
Господи, не кажи, що нам вас ховати»

Ми так боялися пропаганди
Яслоповні, волоревні
Боялися
Торощили мозок «хіба?»

І так:

Перед вами жертви пропаганди

Душевної, щирої, добровільної

Ганди

Як хандри

Виховано людей, які помруть

Які помруть, якщо буде треба

Якщо буде треба

Якщо комусь здаватиметься, що не треба

Якщо «не треба» казатиме нам наша хандра

Нас виховала досвідчена згряя

Єдина, що нас захищала

Та, що перед нами мовчала

Що отак нас любила

Що руки нам подавала

Нас виховала Держава.

ПРИРОДНЬО

Дуже приємно ходити лабіринтами,

плутаними вулицями,

замкненими просторами,

довгими коридорами.

Відчуття, що хтось тебе розуміє.

На кожній з вулиць, у коридорах,

у просторих лабіринтах і просторах

своє небо і сонце.

Небо ясне і з сонцем,

перший мороз,

а сонце так світить,

що наче вкусило життя без зубов'язань.

Дуже світить сонце.

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

повзли сонми,
істотні юрби істот,
сподівалися побачити щось,
волочилися, наче щось відбулось.
несли свої клунки,
пропонували свої думки,
підходили до дерев,
розповідали про необхідність меж
їхньому листю,
гіллю,
корінню.
тепер дерева стояли доглянуті,
деякі, правда, лежали,
проте і ті доглянуті.

я дивилася, як звичайно їм вже було,
як навіть любов'ю їх пройняло,
а їхні творці йшли – так прямо,
що аж досі болить, –
лиш на мить
являлась людина,
з правої щоки від мене,
знайома така,
і я казала:

свята трійця мені являлася двічі,
і одна була ваша,
у ній ви були богом.
думаю, богом-духом.
так от,
я цілована богом
і цілована духом!

людино з правої щоки від мене, коли я ще помічу твій
силует?

знайома людино, дай побачити контраст тиші твоєї.

вони продовжували йти,
тягнули торби свої,
підходили по одному й оголошували:

христос воскрес, Маріє!

і в мені воскресав христос...
а повинна була Марія.

«КОБЗАР» В ОКОПАХ

Пальоха Тетяна (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Видатний Кобзар ще сотні років тому писав: *Зажурилась Україна – / Така її доля! / Зажурилась, заплакала, / Як мала дитина / Ніхто її не рятує / Козачество гине* [1, с. 52]. Кожне Шевченкове слово доленосне, але чи міг поет подумати, що його вірші лунатимуть повсякчас? Раніше – на барикадах Майдану, де за наказом проросійського президента безжалісно били людей, стріляли та обливали водою в люті морози, за їхнє бажання правди, і зараз – вже в зонах бойових дій, під час кривавих протистоянь і звільнень територій від лап ворога.

На війні «Кобзар» прозвучав по-особливому, наскрізно відчувається сила й міць духу в кожному слові, рядку, вірші. Хтось з його словами йшов у бій або радів звільненню, а хтось – вмирав, віддаючи життя за свою країну. І певно саме із цими словами: *Все покину, і долину / До самого Бога / Молитися... а до того / Я не знаю Бога* [1, с. 26], українські пілоти сідають за штурвали літаків, щоб вже в небі здолати окупанта. І саме Кобзар допомагає повітряним силам оборони давати відсіч кацапським ракетам і шахедам. Шевченкове слово не дає забути своє походження, зневіритися, впасти в розпач або навіть здатися ворогові. Тарасові вірші-передбачення завжди з українськими військовими в бою, надають неабиякої сили боротися з проклятими. Назавжди в українській історії закарбується подія, коли бійці ЗСУ зайшли у звільнену від нечистих Балаклію й одразу ж почали знімати пропагандистський плакат, під яким всупереч «руському міру» увесь час окупації з людьми був портрет Шевченка, наче оберіг, і рядки з його вірша: *І вам слава, сині гори, / Кригою окуті. / І вам, лицарі великі, / Богом не забуті. / Борітеся — поборете! / Вам Бог помагає! / За вас правда, за вас слава / І воля святая!* [2, с. 373].

І поки ворог точить кігті на ньєнку-Україну – в окопах наших воїнів оберігає «Кобзар», а Тарас Шевченко вже не в сорочці, а в військовій формі та бронезилеті, поруч з українськими героями, виборює нашу правду, волю, незалежність. Слава Україні!

Список використаних джерел

1. Шевченко Т. Г. Дитячий Кобзар. Львів : вид-во Старого Лева, 2012. 70 с. **2. Шевченко Т. Г.** Кобзар. Київ : вид-во Стрєльбицького, 2017. 848 с.

Радченко Владислав (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувач третього рівня вищої освіти)

ДОБІРКА ПОЕЗІЙ
«КОСМІЧНІ ВІЗІЇ ПАНКФУТУРИЗМУ»

ВЕСНА

Вдихаю перебитим носом
Повітря – аромат весни.
Сусід з балкону зирка косо,
Кричить: «Скоріш тікай, дурний!»

А я сиджу й палю на лаві
Мерзенний у газеті чай,
Від «Бонду» беники останні
Дня три тому повикидав.

А небо синє – колір волі.
Дивлюсь, очей не відірвать.
Не під під'їздом я, а в полі.
Кругом озима дідова.

Таке спокійне, ясне небо
Бува лиш вдома навесні.
Йому байдужий крик сирени,
Йому байдужий гвалт війни.

Вдихаю перебитим носом
Повітря – аромат весни.
Сусід з балкону зирка косо,
Кричить: «Скоріш тікай, дурний!»

ЕЛЬФІЙСЬКІ ПІСНІ

Розблокову чакри підсвідомості,
Доки ти будуєш графік нашої зустрічі.
Постіль просякнута холодом осені,
Наче погляд байдужий ельфійської лучниці.

Час настав! Лиш тобі я плету це мереживо.
Поцілунком з душі ці слова ти видушуєш.
Я для тебе не вирощу те біле дерево,
Хоч в будинку мій спокій ти вправно порушила.

Який день я катую сердешні пергаменти,
Щоб поставила символ один ніжним пальчиком.
Мов шибки ти побила усі мої наміри,
Та байдужість ельфійську я в змозі пробачити.

Напої моє серце отим ласим варивом,
Що роздмухує полум'я із сподіваннями.
Хай ще раз воно вибухне в косах каштанових,
Я б цей досвід зберіг на століття у пам'яті!

ALIENS

Оленка Ріплі
Звинтила в кінці осені.
Не звикла дівка.
Ностромо знову спорожнів,
Бо я вночі ногами босими
На лузі пасторальному
Чесав шерсть баранів
І постіль їй не грів!!!

Оленка Ріплі
Звинтила в кінці осені.
Дрейфує по туманності

Засмучено буксир.
Чому ж тяжію я
До Ефемерної Проксими?
Аж однойменних ласощів,
Як дурень, накупив.

Оленка Ріплі
Звинтила в кінці осені,
Дізнавшись, що на борт
Я запустив чужих.
Одразу усвідомила
Метаморфози болісні.
Один хтось в цьому космосі
Лишиться в живих.

Я баранів і ласощі
Обрав свідомо, дівчино!
А Ксеноморф на мосту
Давно вже в доску свій.
Індиферентний я,
Хоч з виду, може, й ввічливий.
Тікай, Оленко Ріплі
Тебе чекає світ...

ЖАДАН І ШКОЛЯРКИ

Доросла школярка
Ховається від світу
Між сторінок центральних книгарень.
Сорочка картата
Її ввібрала співи
Іздрика, Семенка, Бажана.
Ховається школярка
Від слів любові,
Яких ніколи не чула в свою адресу.
Від дорослих,
Що, мов лантухи з картоплею, навалились.

Доросла школярка
Ховається від світу
Між бруталізму асфальту й бруківки.
Конверси рожеві
Її стоптали мільйон
Самотніх вулиць, алей, доріжок.
Сховалась доросла
Від загнаних педагогів,
Що не реалізують себе ніколи.
Від навчання,
Що виховує спазми блювоти.

Доросла школярка
Ховається від світу
Між виставок галерей муніципальних.
Волосся бунтарне
Її з полотен фарбу усю
Із знаннями в голівку тендітну ввібрало.
Складно сховатись
Від світу школярці.
Від болю, приниження, розчарування,
Але мала вистоїть.
Цей світ депресивний її не спіймає!

«КОБЗАР» В ОКОПАХ

Сокол-Черніловська Софія (Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Ранок третього вересня 2022 року. Сьогодні ми звільнили іще один населений пункт – село Дмитрівка Харківської області. Але якою ціною... На жаль, «Франко» загинув – це був мій однокласник. Ми з ним багато чого пройшли в цьому житті! Разом зростали у маленькому селі Трійця, ходили в садок, а потім у школу.

«Франка» насправді звали Іваном. Ще з дитинства він обрав собі такий позивний, бо захоплювався творчістю Каменяра. Він навіть у бригаді був найфайнішим, бо мав бронжилет з вишивкою.

З ним ми були у Києві на Майдані в ту ніч, коли «беркут» побив кийками студентів. Батьки про це не знали, адже ми сказали, що просто поїдемо на екскурсію до Києва, хоча і це було надзвичайно небезпечно у той час.

Тоді Іван врятував моє життя. Я йому вдячний за це життя! Тієї ночі мене зачепила куля, навколо було море крові. Якби не «Франко» та його вчасно надана медична допомога, то я б не розповідав вам цю історію. А я його не вберіг... Пробач мені, друже! Твій подарунок завжди біля мого серця.

Щодня я втрачаю найкращих воїнів, але тримаюся, хоч іноді дійсно можу зронити сльозу. Мене звати Сашко, та в бригаді я «Кобзар». Чого саме так? Бо надзвичайно люблю творчість Тараса Григоровича Шевченка, а його пророчі слова допомагають мені в бою.

Я завжди беру із собою кишеньковий «Кобзар» – подарунок «Франка», а ввечері читаю його в холодному окопі (зв'язку й інтернету тут немає). Привчив своїх хлопців, тому часто під гучним свистом ракет читаємо Т. Шевченка та дякуємо за прожитий день: хтось розповідає про свою кохану,

батьків, а хтось – про синочка, який народився чотири дні тому...

Вже четверте вересня 2022 року. Разом із хлопцями розвозимо гуманітарну допомогу людям у селі – ці нелюди із чорними душами знищили всі магазини та хати. Село стало мертвим, а люди, мов живі трупи, тинялися у пошуках їжі.

Одна бабуся розповіла нам історію про свою внучку Марійку, яку рашисти звалтували й не давали підійти до тіла дитини, поки та не померла. Одразу згадалося: *москалі – чужі люде, роблять лихо з вами* [1, с. 25]. Т. Шевченко ще тоді розкрив всю сутність москалів. Їхня жорстока доброта – ніж у спину, смерті невинних людей!

Пані Надія запросила нас до напівзруйнованого будинку. Зайшовши до хати, я побачив святі образи та розтрощений портрет Кобзаря, який ледь виднів під власноруч вишитим рушником господині. Виявляється, що рашисти, окрім горя і смерти, познущатися також і над портретом митця – пекло їх. Тієї миті я усвідомив, що ми недаремно очищаємо українську землю від цієї нечисти. І слова пророка підтверджують це: *Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кров'ю волю окропіте!* [1, с. 237].

Ніч із п'ятого на шосте вересня 2022 року. Я із побратимами поступово витісняємо рашистів. Іще трохи й будемо в Ізюмі. Складні бої, важко стає дихати, але без страху, без боязні ми йдемо у бій. За себе не боюся, переживаю за хлопців, щоб вцілили й вистояли.

Перед боєм в окопі всі зачитали молитву, а я ще й «Кобзаря» – очі відшукали такі слова: *Я так люблю мою Україну убогу, що проклену святого Бога, за неї душу погублю!* [1, с. 346]. А я готовий не тільки душу, а й тіло заради неї!

Свист! Вибух! Бачу кров та своїх побратимів... Далі не пам'ятаю, бо втратив свідомість... Я тільки відчув, що у мене запекло біля серця, ніби розжареним ножем розсікли шкіру.

Пізніше, уже в госпіталі Львова, мені розповіли, що моє серце врятував кишеньковий «Кобзар», який подарував мені Іван. У ньому й застряг уламок від ракети. Та якби не книга Пророка, то я помер!

Список використаних джерел:

1. Шевченко Т. Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка. Харків, 2009. 720 с.

Старікова Софія (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Консультант – доц. Клещова О. Є.

ЗАГРАВА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мово, рідна мово моя,
Як пташиний спів, така чиста й ясна.
Ти – наша сила, усього нас навчила,
І як мати, ніжно до нас говорила,

Ти мова тих, що в серці мають віру в єдність.
Ти – слово вільне, ти – нескінченність.
У кожному слові, що лунає на фронті,
Ти бачиш нашу перемогу на горизонті.

Серед сліз і сміху у найважчий час,
Для нас ти не робиш отих гримас!
З тобою ми – вільні, непереможні та сильні.
Здолаєм кацапів, вони ж божевільні!

І знову лунатимуть теплі слова,
В Луганську заграє калини краса,
Золотом засяють у полі жнива,
Назавжди наша Україна жива!

Шевченко Карина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Консультант – доц. Клєщова О. Є.

МОВА

Мово рідна, солов'їна,
Твоя нація – єдина,
Така вільна, незалежна,
Така чиста і безмежна,
Незбагненна, незрівнянна
І в усьому бездоганна!
Слово рідне, мово рідна
Вільного народу,
Україна наша гідна,
Даруй їй свободу!

РОЗМОВЛЯЙ УКРАЇНСЬКОЮ

Розмовляй українською, друже,
Бо важлива вона для нас дуже,
Розмовляй українською, брате,
Бо слово українське багате!
І хоч зараз в країні війна,
Але ж мова лишилась одна,
Вона рідна для всіх, мелодійна,
Її слово – воно чудодійне.
Розмовляй українською, сестро,
Бо мова приносить добро,
Розмовляй українською, мамо,
Нехай мова не стане туманом,
Нехай буде вона поміж нами,
Тоді житиме рідна віками!

УКРАЇНСЬКА МОВА: СКАРБЬ, ЩО НАДИХАЄ

Шевченко Карина (ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава, здобувачка першого рівня вищої освіти)

Консультант – доц. Клещова О. Є.

Українська мова – найгарніша та найбагатша скарбниця слова і душі нашого народу. Вона не просто звукова сукупність літер і слів, але й відображення рідної історії, культури та ідентичності. У її глибині тепло материнської любові, сила духу і мудрість поколінь.

Перш за все, українська мова – це мелодія, яка лине з серця народу та навколо нас, надихаючи на великі справи та величні звершення. У цих звуках відчувається співзвучність природи, віддзеркалення шуму високих гір і ласкавого шепоту полів. Кожне слово – це невичерпна сила, яка спроможна зігріти серце та змусити душу співати.

Українська мова – це також невід’ємна частина нашої історії. У кожному слові відбивається кров і піт наших предків, їхні звитяги та трагедії. Рідне слово пережило великі випробування, але завжди залишалось непорушним, незважаючи на всі турбулентності історії нашої країни. Воно разом з мовою є символом національної гідності та незалежності.

Українська мова – це також віконечко у світ культури та мистецтва. У ній віддзеркалюється багатство української літератури, поезії, пісні, театру та кіно. Кожен твір, написаний солов’їною, є як відображенням національної душі, так і внеском у світову культурну спадщину.

Українська мова – це також мова єднання. Вона об’єднує нас у велику родину, незалежно від того, де ми живемо чи якої національності є. Її вивчення сприяє розумінню й повазі до інших культур, адже це не лише засіб спілкування, а й ключ до сердець і думок інших людей.

Українська мова – це не просто інструмент спілкування, а справжнє багатство та джерело національної гордості.

Вона вражає своєю багатою лексикою, музичною фонетикою та символічним значенням, сприяє виразному спілкуванню та вдихає життя в українську культуру. Українська мова – це не лише слова, але й душа українського народу, яка продовжує відзвучувати у серцях і думках кожного, хто має щастя володіти нею.

Отже, українська мова – це не лише слова, це наша душа, яка спілкується зі світом. Її краса виражається не лише в граматиці чи лексиці, але й у тому, як вона об'єднує нас, українців, у величному спільному танці культури та історії.

Нехай цей танець триває вічно, і нехай кожне наше слово буде яскравою квіткою в саду української мови!

Наукове видання

ОБРАЗНЕ СЛОВО ЛУГАНЩИНИ

Матеріали

*XXII Всеукраїнської науково-практичної конференції
імені Віктора Ужченка,
присвяченої 160-річчю від дня народження
українського вченого Бориса Грінченка
(07 – 08 грудня 2023 року, м. Полтава)*

Редакційна колегія:

Нікітіна А.В., д-р пед. наук, професорка (голова);
Карлова Н.М., канд. філол. наук, доц. каф. укр. мови (відпов. секретар);
Барилова Г.К., канд. філол. наук, доцентка (відпов. редактор);
Кравченко М.В., канд. філол. наук, доцентка (відпов. редактор).

За заг. ред. д-ра пед. наук, проф. А.В. Нікітіної
Коректори – Г. К. Барилова, Н. М. Карлова
Комп'ютерне макетування – Н. М. Карлова

Відповідальні за випуск:

Нікітіна А.В. – д-р пед. наук, професорка (голова);
Карлова Н.М. – канд. філол. наук, доц. кафедри укр. мови (відпов. секретар).

Здано до складання 23.10.2023 р. Підписано до друку 24.11.2023 р.
Формат 60х84 1/16. Папір офсет. Гарнітура Times New Roman.
Друк ризографічний. Умов. друк. арк. 9,82. Наклад 75 прим.

Видавець і виготовлювач

Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
вул. Коваля, 3, м. Полтава, 36003. Тел./факс: +38 095 105 60 05.
e-mail: mail@luguniv.edu.ua; luguniv.info.edu@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.

